

ДНЕВНИКЪТЪ

(стенографически)

на

ХІІ^{то} Обикновено Народно Събрание

(първа извънредна сесия).

ХІ заседание, сръда, 19 юний 1902 г.

(Отворено въ 2 ч. и 45 м. слѣдъ пладнѣ подъ прѣдседателството на подпрѣдседателя г. Д. К. Поповъ.)

Прѣдседателствующъ Д. К. Поповъ: (Звъни.)
Засѣданието се отвара.

Г-нъ секретаритъ ще прочете списъка на г. г. народнитѣ прѣдставители.

Секретаръ П. Ковачевъ: (Прочита списъка.
Отсутствуватъ г. г. прѣдставителитѣ: С. С. Бобчевъ,
П. Марковъ, Т. Начовъ, Т. Орловъ, П. Пешевъ,
С. Савовъ, П. Тенчевъ, Х. Тоневъ, С. Славовъ и
В. Стаменовъ.)

Прѣдседателствующъ Д. К. Поповъ: Отъ
178 души народни прѣдставители отсутствуватъ
10 души. Има законното число прѣдставители —
засѣданието се продължава.

Постъпило е едно писмо отъ Министерството на
Външнитѣ Работи и Изповѣданията, съ което се
прѣдлага, щото внесенитъ съ писмо отъ 29 ноем-
врий м. г. подъ № 8.157 въ миналогодишната сесия
на ХІ-то Обикновено Народно Събрание законо-
проектъ за българското подданство да бѣде разгле-
данъ и вотиранъ въ пастоящата извънредна сесия
на ХІІ-то Обикновено Народно Събрание. Този
законопроектъ ще се отпечата и ще се раздаде
на г. г. народнитѣ прѣдставители.

Разрѣшенъ е 10-дневенъ отпускъ на Балчишкия
народенъ прѣдставител г. Петъръ Калинковъ,
начиная отъ 21 т. м.

А. Каранешевъ: Азъ искамъ да ми се отговори
на вчерашното питане. Г-нъ министърътъ бѣше
тукъ и излѣзе пакъ. Г-нъ Министърътъ на Обще-
ственитѣ Сгради, Пжтищата и Съобщенията да
отговори на питането ми. (Гласове: Нѣма
министра тукъ!)

Я. Забуновъ: Сжщо и азъ едно питане искамъ
да направя къмъ г. Министра на Търговията и
Земледѣлието. (Гласове: Нѣма го!)

Министъръ М. Сарафовъ: Кажете го додѣто
дойде и ние ще му обадимъ.

Я. Забуновъ: Знае се, че цѣлата бивша Кеман-
ларска околия, частъ отъ Разградската, частъ отъ
Силистренската, частъ отъ Шуменската, Балбунар-
ската, Русенската и Поповската, нѣщо около
стотина села сж свършено убити. Убитото про-
странство на всичкитѣ села възлиза на 500.000 де-
кара земя. Тѣзи хора, особено нѣкои отъ тѣхъ,
които сж много съсипани, днесъ сж почти на гладъ.
Какво мисли г. министърътъ да направи, за да
достави сѣме, понеже августъ не е далечъ да
сѣятъ есенни посѣви? Какво би могло да се
направи, за да се изхранятъ тия хора? (Идватъ
г. г. министритѣ Константиновъ и Абрашевъ.)

Министъръ Н. Константиновъ: Г-да народни
прѣдставители! Вчера г. Каранешевъ е запиталъ
за инженера Тихоловъ, че е билъ взелъ каменни
въглища отъ държавата за една сума отъ 172 л. и 70 ст.
и защо не сж взети тия пари. По този въпросъ
имамъ само толковъ да ви кажа, г-да народни
прѣдставители, че още отъ 1898 г. има едно
разпрѣдѣление направено за наема на помѣще-
нията. Подиръ това е допълнено съ другъ единъ
приказъ отъ 1 априлий 1898 г.; пакъ друго отмѣ-
нение отъ 11 февруарий 1899 г., друго едно раз-
порѣждане по тоя въпросъ за наемъ на помѣщени-
я, за отопление и освѣтление. Тѣй сжщо е направено
разпорѣждане миналата година и върху материа-

литѣ, които взематъ чиновниците, като се е опрѣдѣлило, прѣдъ видъ на службата на чиновниците, да се ползватъ отъ тѣзи държавни материали, като ги заплащатъ. Не е билъ само този случай съ г. Тихолова, за който спомена г. Каранешевъ, а има редъ чиновници, които не сж заплащали тѣзи материали било за отопление, било за освѣтление. Вслѣдствие на това положение, което е било създадено миналата година, тукъ има едно обяснение отъ началника на гарата г. Уитенбергъ, който обяснява какъ и защо не е могло да се изплати — и той самъ признава, че не е изплатилъ. Назначена бѣше една ревизия въ Софийската станция, отъ която ревизия се оказа, че мнозина сж чиновниците, освѣтъ г. Тихолова, които не сж изплатили тия материали. Взелъ съмъ мѣрки за да се събератъ тѣзи суми, които не сж изплатени, защото отъ рапорта, който ми дара комисията, е твърдѣ очевидно да се констатира, че всички чиновници сж се ползвали отъ тия материали безъ контролъ и безъ да плащатъ. (А. Каранешевъ: Крали сж!) Напр., прѣзъ 1900 г. чиновникътъ отъ Софийската гара сж взели по поискване съ записка отъ магазинъ едва два тона и 750 кгр. каменни въглища, 10 куб. м. траверси и три сандѣка газъ; а прѣзъ 1901 г. 3½ тона каменни въглища, ½ куб. м. дърва и три каси газъ. Тѣзи сж всичкитѣ нѣща. За да се прѣкрати, обаче, такова едно ползуване, азъ се разпоредихъ още на 6 априлий т. г. и чиновникътъ, които живѣятъ въ държавни здания, раздѣлихъ ги на категории; тѣзи, които сж длъжни и които могатъ да живѣятъ въ тѣзи здания, раздѣлихъ ги и опрѣдѣлихъ върху наемната стойностъ да плащатъ за отопление и освѣтление — като за норма опрѣдѣлихъ и изчислихъ отъ практиката въ миналата година, — и тогава да се ползватъ, разбира се, пакъ възъ основание на една норма, по която се отпуща на всеко едно жилище, като се вземе въ съображение кубическиятъ метъръ на помѣщението, което заема тоя чиновникъ и за което трѣбва да плаща наемъ. Съ една рѣчь, наемната плата се увеличава съ една прибавка за отопление и освѣтление.

А колкото за това, което е ставало досега, взелъ съмъ мѣрки да мога да събера точни свѣдѣния, колко е взето и отъ кого е взето, и да изискамъ да се заплати стойността възъ основание на тия разпореджания, които сж дадени миналата година. Така щото, не е само г. Тихоловъ въ тоя случай.

А. Каранешевъ: Азъ вчера въ моето питане казахъ, че дѣйствително не е само г. Тихоловъ, който направилъ това. И окръжното подъ № 25.531 отъ 1898 г. ясно опрѣдѣля, кои именно чиновници по желѣзницитѣ трѣбва да се ползватъ съ материали — въглища, петролеумъ, дърва, по цѣнитѣ, по които се доставятъ за желѣзницитѣ. Умѣстно е, казвамъ, това за чиновникътъ, които живѣятъ вънъ отъ градицата и селата, далечъ отъ централнитѣ гари, и за чиновникътъ, които получаватъ

заплата по-малка отъ 4.000 л. годишно, а не както е г. Тихоловъ, който получава повече. Така че, отъ Вашето обяснение, г-нѣ министре, азъ не останахъ толкова доволенъ, защото Вие не казахте какво ще направите съ тѣзи чиновници, които крадатъ — ще ли бѣдатъ наказани и ще ги държатъ ли още за чиновници?

Министъръ Н. Константиновъ: Менѣ ми се струва, че казахъ, че съмъ взелъ мѣрки да изуча това и, когато го науча положително, тогава ще прѣстъдамъ вишъниците, ако има такива вишъници. И ако е станало наредъ като общо правило, азъ ще изискамъ стойността въ полза на държавата.

А. Каранешевъ: Азъ пакъ твърдя, че това не е по наредбата на окръжното и не е въ полза на държавата.

Министъръ П. Абрашевъ: Въ мое отсъствие Ловчанскиятъ народенъ прѣдставителъ, г. Забуновъ, е отпратилъ питане къмъ мене за туй, какво е направилъ министерството за Кеманларската околия, която е пострадала отъ градушка. Всичко на всичко, г-да народни прѣдставители, до денъ днешенъ има убито отъ градушка около 700.000 декара, тъй че онова, което г. Забуновъ е казалъ, е малко прѣувеличено.

Я. Забуновъ: Азъ казахъ по-малко — 500.000 декара!

Министъръ М. Сарафовъ: Но само за Кеманларската околия.

Я. Забуновъ: Не само за Кеманларската околия, но за всекъдѣ, за цѣлата държава!

Министъръ П. Абрашевъ: Навсѣкъдѣ сме се притекли на помощъ на хората било съ заеми отъ земледѣлческитѣ каси, било направо съ раздаване на сѣмена. Положението съ Кеманларската околия бѣше малко по-мъчно, защото се оказа, че кредитътъ билъ изчерпанъ, но и тамъ направихме нужното разпореждане и раздадохме на хората просо.

Я. Забуновъ: Азъ знамъ, че всеки пакъ при такива нещастни случаи каситѣ сж били, дѣйствително, задължени да помагатъ; но менѣ ми се струва, че тѣхната помощъ, особено въ случая, е твърдѣ малка. Раздали на хората просо! Е, че какъ — ще се хранятъ съ просо, моля ви се! Менѣ ми се струва, че е врѣме да се вземетъ по-радикални мѣрки, и понеже въ случая не е врѣме да се развива тоя въпросъ, азъ заявявамъ, че ще направя запитване.

Министъръ П. Абрашевъ: Добръ!

Прѣдседателствующъ Д. Е. Поповъ: Пристѣпваме къмъ дневния редъ. Има думата г. Т. Теодоровъ по договора за заема.

Т. Теодоровъ: (Отъ трибуната.) Г-да народни прѣдставители! Въ вчерашното засѣданіе, къмъ край на засѣданіето, азъ почнахъ да казвамъ причинитѣ, по които, споредъ мене, настоящето правителство бѣше злѣ поставено, за да може да добие добри условия на заемъ. И говорихъ напоследѣкъ за една грѣшка, която, споредъ мене, се направи по него врѣме, като се остави, щото една частъ отъ нашитѣ книжа да се продадатъ на пияцата въ Лондонъ, за удовлетворение на сравнително една малка сума отъ 360.000 л. — грѣшка, която тоже не бѣше отъ естество да повдигне нашия престижъ прѣдъ банцитѣ, съ които ние контрактираме. Защото, г-да народни прѣдставители, не е важно само какво ще каже публиката, но е важно за самитѣ тия, съ които работимъ, да не видятъ, че ние се оставяме да ни продаватъ книжа, облигации, за 360.000 л., защото такива едни работи ги окуражаватъ въ тѣхнитѣ претенции сирѣмъ насъ; тѣ захващатъ да мислятъ за насъ, че ние сме една държава, съ която могатъ да правятъ всичко каквото искатъ, както въобще западъ мисли за изтокъ, както въобще се мисли за Турция и държавитѣ, които сѣ въ близосѣдство съ нея; т. е. че съ тѣхъ може да се направи всичко, което не може да се прави, обаче, на западъ съ поредѣнитѣ държави и поредѣнитѣ хора.

Сега минавамъ, г-да народни прѣдставители, на другъ единъ пунктъ. По него врѣме, именно когато прѣдстоеше на министерството да замине да третира за сключването на заема, направи се една друга грѣшка, която тоже не бѣше отъ естество да приготви почва на правителството, за да третира за единъ благоприятенъ заемъ. Г-нъ Даневъ, Министъръ-Прѣдседателъ, бѣше въ Петербургъ. Върна се тукъ отъ Петербургъ и на втория день отпътува за Парижъ. Азъ го приписвамъ това на партизански съображения, че правителствениѣ партизани имаха нужда да прѣдставятъ пѣтуването на г. Данева въ Петербургъ като единъ политически успѣхъ. И понеже за обикновената публика нищо не прогледваше, което да има характеръ на успѣхъ — освѣнъ ако считаме за успѣхъ това, че г. Даневъ по него врѣме като че ли носѣше Фирмилиана за Скопски митрополитъ, — азъ прѣдполагамъ, че това стана по партизански съображения, за да се не каже, че г. Даневъ нищо не е донесълъ отъ Петербургъ, освѣнъ Фирмилиана. (Д. Цанковъ: Ами вие го донесохте, пъкъ не ви е срамъ да говорите!) Двѣ минути нѣма какъ говоря и Дѣдо Цанковъ — лидерътъ на болшинството — два пѣти вече ме прѣкъсва. И г. Камбуровъ сѣщо, вижда се, че влиза въ ролята си. . . (Х. Камбуровъ: Азъ не съмъ дезертьоръ!) A la bonheur! Азъ съмъ рѣшенъ днеска да не отговарямъ на вашитѣ прѣдизвиквания и прѣкъсвания и да бѣда спокоенъ. И колкото повече се мжките да ме извадите отъ това спокойствие, толкозъ повече азъ ще се мжча да го запазя и, може би, това да послужи да говоря повече, отколкото желая. Да ме

накарате, обаче, да смекча начина на говора си, да ме накарате да смекча тона си, да смекча присѣдката, която ще произнесе по заема, това нѣма да постигнете. (Отъ дѣсницата: А а а!) Съ г. Камбурова се познаваме доста отдавна. (Д. Цанковъ: Не Ви е срамъ!) Викайте, Дѣдо Цанковъ, азъ Ви слушамъ. (Д. Цанковъ: Вие го тронясахте и сега говорите! Не Ви е срамъ!) Достатъчно е васъ да ви е срамъ, че онази година прѣдлагате единъ заемъ, който искате да приемемъ, който заемъ бѣше 10 пѣти по-лошъ, и сега ако имате 10 пѣти по-хубавъ заемъ, то е благодарение на насъ, а не на васъ, благодарение на опозицията, г-нъ Цанковъ! (Отъ дѣсницата: А а а!) Вие трѣбва да се срамувате! (Д. Цанковъ: Безобразници!) Не е безобразникъ този, на когото се казва, а онзи, който го казва! Искате ли да говоримъ дързости, азъ ще ви говоря! (Д. Цанковъ: Фирмилиана вие го тронясахте, и викаете сега!) Българскиятъ народъ знае кой го е тронясалъ. Искате ли да говоримъ за Фирмилиана? (Гласове отъ дѣсницата: Нѣма защо!) Тогава неѣйте повдига Фирмилиановия въпросъ.

Г-да народни прѣдставители! Азъ искамъ да ви кажа, че вѣроятно съ цѣлъ да се придаде на ходенето на г. Данева въ Петербургъ единъ видимъ успѣхъ се направи грѣшката, за която ще ви говоря. (В. Статковъ: Което най-много ви боли!) Въ в. „България“, официалниятъ вѣстникъ на днешното правителство — защото колкото правителството и да отрича това, което се пише въ този вѣстникъ, но едно правителство въ една конституционна държава, па даже и въ неконституционна, не може да мине безъ единъ печатенъ органъ; хората се освѣдомяватъ за идеитѣ на всѣко едно правителство, за плановѣтъ му, за мислитѣ му, за прѣдначертанията му, за политиката му, освѣдомяватъ се отъ единъ органъ, който обикновено носи пазванието официозенъ органъ. . . (Д. Цанковъ: Азъ и вашия органъ и васъ ги смѣтамъ за безобразни!) Благодаря. Приказвайте си, г-нъ Цанковъ! Та казвамъ, че безъ официозенъ органъ не може да бѣде, и колкото едно правителство да се отказва отъ това, което се пише въ неговия органъ, хората знаятъ, че всѣко едно правителство има си органъ и по него сѣдятъ. Това го правятъ особено въ странство и никой не може да заблуди хората, като каже: азъ нѣмамъ органъ. Слѣдователно, печатниятъ органъ на настоящето правителство, безспорно, е в. „България“. Прѣзъ в. „България“ говорятъ министритѣ, говори правителството, когато не говорятъ въ Камарата. И тѣй, въ навечерието, когато да трѣгнатъ за Парижъ г. Сарафовъ заедно съ г. Д-ръ Даневъ, на 9 и 11 априлий, въ два броя подъ редъ, ние срѣскахме слѣдующето въ в. „България“: „Слѣдъ завръщането на г. Данева отъ Петербургъ ние можемъ да се поздравимъ. . . съ окончателното уреждане на въпроса за заема. Той е вече свършенъ“. Това бѣха двѣ уводни статии въ този духъ написани — не бѣха антрефилета,

а уводни статии. Съ тия статии се даваше на българския народ да разбере, че г. Даневъ току-тъй не е ходилъ въ Петербургъ, но че той носи отъ тамъ разрѣшението на финансовия въпросъ. И финансовиятъ въпросъ може да се счита, казваше този вѣстникъ, вече приключенъ. Азъ четохъ тия статии и отговаряхъ по тоя въпросъ въ в. „Миръ“, писахъ статии и казахъ, че е неумѣстно това, което се пише въ в. „България“, че е неумѣстно българското правителство да се хвали съ свършването на единъ въпросъ, за уреждането на който трѣбва министритѣ да отидатъ въ Парижъ. А какво се говореше по кулоаритѣ за г. Хаские, за отиването му въ Петербургъ, азъ това не искамъ да възпроизвеждамъ, защото не е писано въ в. „България“, тѣ сж слухове, а съ слухове азъ не искамъ да се занимавамъ. Та казвамъ, че писаното въ в. „България“ даваше да се разбере, че г. Даневъ е разрѣшилъ финансовия въпросъ съ отиването си въ Петербургъ и съ съдѣйствието на руското правителство, и че ние вече имаме сключенъ единъ договоръ за заемъ и тоя заемъ ще бѣде безъ монополъ. (Д. Цанковъ: И тѣй стана я!) Даже за пѣмането на монополъ не се толкува отбѣлзваше, но се спомена единъ пѣтъ. Както и да е, увѣряваше се, че финансовиятъ въпросъ е свършенъ. Ако е тѣй, пита се: защо отиваха въ Парижъ министритѣ? Или пѣкъ ако отиваха, всѣки трѣбваше да очаква, че отиватъ само да подпишатъ, че има нѣщо свършено. Е добръ, ние виждаме, че тѣзи г. г. министри отиватъ въ априлий мѣсець, прѣди отиването на Камарата пѣколко дена, и се връщатъ безъ да донесатъ едно окончателно свършено нѣщо, значи финансовиятъ въпросъ не е билъ привършенъ, значи на финансовия въпросъ точка не е била турена съ ходенето на г. Данева въ Петербургъ, и стана нужда слѣдъ второто ходене на г. Данева въ Петербургъ заедно съ Негово Царско Височество, съ депутацията, да отиватъ министритѣ отново въ Парижъ, за да могатъ да донесатъ тоя договоръ. Сега ще кажете: какво е станало, ако малко прибързано се е похвалилъ в. „България“, че е сключенъ заемъ? Г-да народни прѣдставители! Ето какво е станало: едно нѣщо е несъмнѣно, че на априлий мѣсець, когато в. „България“ писа тия статии, нашето правителство не е било дошло до окончателно споразумѣние върху цѣль редъ нѣща, които сж написани и подписани сега тукъ въ договора, и, вѣрвамъ, г. министърътъ нѣма да ме опровергне, ако кажа, че емисията не е била уговорена тогава, една точка, която е многа важна, дали емисията ще бѣде 82½, 83 или 84. Азъ четохъ единъ Парижкн вѣстникъ, Journal des Finances, който е близкъ до Banque de Paris, и който по онова врѣме съобщаваше, че емисията на нашия заемъ щѣла да бѣде 83. Наистина, вѣстникътъ не казваше, че го държи това отъ банкитѣ, но казваше, че отъ София му телеграфирали и той знаелъ, че заемътъ щѣлъ да бѣде сключенъ съ 83 емисия и срѣщу залагане

на бандерола. (Д. Цанковъ: Ти трѣбва да си дадѣ тази телеграма, защото асж си интригантъ!) Азъ нищо не съмъ телеграфиралъ, но и да телеграфирахъ, на моята телеграма не биха дали нѣкаква важностъ. Сега едно нѣщо азъ твърдя, че емисията не е била уговорена. Азъ мога да твърдя, че и други точки тогазъ не сж били уговорени, които се уговориха напослѣдъкъ, когато г. Вишеградски отиде въ Парижъ. Г-нъ министърътъ нека ме опровергае въ това отношение. Но достатъчно е едно условие да не е било уговорено, и тогава, какъ вие пишете, че въпросътъ е свършенъ? Ами че вие съ това давате да разбере нашиятъ противникъ, че опуй, което не е уредено, за него не държите. Щомъ за васъ въпросътъ е свършенъ, това значи, че вие ще приемете всичко онова, което ви прѣдложатъ. Ако азъ прави прѣговори да купя единъ прѣдметъ, напр. единъ конь, и когато още моятъ продавачъ не ми го е отстъпилъ по-долу отъ 600, а азъ му прѣдлагамъ 500 — азъ ще си позволя да ви прѣдстави това съ единъ вулгаренъ примѣръ, — когато азъ му прѣдлагамъ 500, а той по-долу отъ 600 не слеза, ако отида прѣдъ другитѣ та кажа, че азъ вече съмъ купилъ коня на еди-кого си, или че съмъ свършилъ съ него назарлъка, и ако моя продавачъ чуе това, — какво ще разбере? Ще разбере, че азъ съмъ наклоненъ да му дамъ 600. Даже по този начинъ се излизватъ въ обикновената търговия ницхитѣ на хората, желанията имъ, намѣреніята имъ, като се поставятъ други хора да узнаятъ какво мислятъ и евентуално наклоненъ ли е единиятъ да даде 600, за да не отстъпиа другиятъ. Ами че това е едно обикновено житейско правило много благоразумно, което не може въ прѣговори отъ такова естество да се не слѣдва. Ако азъ третирамъ единъ заемъ, и като знамъ че банката дава 81½ — а кой знае дали не е давала по онова врѣме и само 80½, — и азъ говоря тукъ, че договорътъ за менъ е приетъ и свършенъ, азъ съ това давамъ да се разбере, че азъ съмъ наклоненъ да подиша тия условия. (Я. Сакъзовъ: Кой го казва това!) Вѣстникъ „България“. (Я. Сакъзовъ: Вѣстникъ „България“ се пише само за българскитѣ избиратели. — Смѣхъ.) Да, и затова правятъ тия грѣшки. Тѣ го пипатъ за българовцитѣ, или, както често се изразява г. Мирски, за бай-ганюницѣ, по хората правятъ отъ това заключение и тѣ узнаватъ, че положението на българското правителство е такова, че то отсега приготвява българското обществено мнѣние, че работата е свършена, — туй показва, че то е рѣшено *comme que coute* да се не явява прѣдъ Сѣбраието съ неподписанъ договоръ. И мосто мнѣние е, че благодарение на тия извѣстия г. Даневъ и г. Саррафовъ не можаха да сключатъ заема прѣзъ мѣсець априлий. Защото банкитѣ си казаха: чакайте сега, тѣ не смѣятъ да отворятъ Камарата безъ заемъ, ние ще имъ прѣдложимъ такива и такива условия, и тѣ, щатъ-нещатъ, ще го приемтъ. И като отидоха въ Парижъ, тѣ го намѣриха съвсѣмъ не така,

както очаквах: Парижът се държеше по-скъпо, а банките имаха интерес да направят това. Ако моето предположение не е вярно, нека ми кажат защо не са сключили заемът, ако е било всичко готово. Имало е, значи, мъжкотии, а мъжкотиите произлизат от това, че сигурно банките са подигнали акциите си, щом са узнали тези съобщения на „България“, за че въпросът за заема бил свършен, и, второ, те са знаели, че написте г. г. министри отиват *à la hâte*, набързо, и бързат да се върнат, защото Княжеският указ за свикването на Камарата беше подписан, назначено беше отстраняването на Събраниято, и искаха да изтръгнат от тях колкото се може повече, което е много естествено. И ако ти правиш по такъв начин договор, естествено е, че няма да имаш успех, не ще можеш да изтръгнеш това, на което имаш право. То е с едно — ще ви приведа друг исторически пример — като бързината, с която в едно от миналите Народни Събрания се представи търговската конвенция с Турция: тази конвенция беше обещана в тронното слово, тогава когато тя не беше още подписана в Парижа, и когато се започнаха дебатите по отговора на тронното слово, принуди се правителството да ги отлага и протакат дълго време, за да може как-как да свърши и донесе конвенцията, защото беше обявена като станал факт, мопаршето благоволение на Султана беше изтъкнато в тронното слово и Султанът като знае нужда, която имаха българските министри, за да не излъжат лъжливи, даде най-малкото, което можеше да даде чрез тази конвенция на България. Ходиха даже от тук и агенти от комисарството да молят за да се избегне скандалът. Такава беше историята и с това оповестяване на в. „България“ — за сключения вече заем. И аз считам, че това е една грешка, една голяма неактивност, която влияе на преговорите. Може би банките да имаха и други съображения за да не подписват заема в месец април, защото не знаяха болшинството на Събранията какво е, и като не знаят болшинството, те не искат никога да се излагат на една несполука, а в особености когато тази банка един път беше претърпяла несполука, и даже да е била готова да направи някакви отстъпки, тя е могла да откаже да ги даде, преди да види болшинството на правителството в Народното Събрание, за да не се изложи на риск за несполука, което е естествено. И затуй господата, които тръгнаха от тук, трябваше да знаят всичко това и да не отиват да излагат себе си и България. Аз говорих, г-да представители, не само сега, но и по миналогодишното ходене на министрите говорих и казвах, че един министър, когато отива да сключи заем, никога не трябва да излиза отвън границата без да си е приготвил всичко, което е нужно чрез предварителни преговори, чрез предварителна кореспонденция, за да му осигури сполуката, и когато се вдигне от столицата и напусне държавата, на която е представител, за

да отиде на капията на една банка, да се не връща без сполука, защото иначе се прави голямо унижение на държавата. Хората следят подобни движения, и в особености когато се правят не от министър-председателя само, а от двама министри; и когато не се осмислят тези намисления изведнаж и държавният кредит претърпява извѣстно фиаско. Даже ако прегледате курса на нашите книжа, ще забележите как се колебае: когато са тръгнали, нашите книжа са се повдигнали, а когато са се върнали, те са паднали. Той става съ кредит на всички държави. Ето още един нов повод, за да утвърдя, че това беше една грешка, която е тоже повлияла върху изхода на преговорите. По всички тези причини, ония, които посочих вчера, и тия, които изказах днес, аз считам, че ако трябваше да сключим заем при най-неблагоприятни условия, то ние не можехме да направим по-лошо от това, а именно да се избере едно правителство, което се е ангажирали и скомпрометирали с един лош договор, и да го поставим него да третира договора, та, като дадат малко, да няма какво да каже; второ, да оставите хората на това правителство да говорят по площадите и митингите, че ако не можем да направим по-добър заем, ще приемем по-лоши; трето, да се оставят кредиторите ни да ни продават цѣнните книжа за някаква нищожна сума, и, четвърто, преди да се е приготвила работата и свършени преговорите, когато кредиторите предлагат лоши условия, да разгласят навред и да казват: ние имаме всичко в джеба си, работата ни съ заема е опечена. Тези бяха били условията, които се изискват, за да поставите едно правителство в едно крайно несгодно — за да не кажа друга някоя дума — положение, когато ще третира въпроса за един държавен заем. Разумѣва се, че щом се постигне така, такъв ще бъде и резултатът. Тази е причината, дѣто емисията излѣзе такава.

Сега, аз ще ви представя друга перспектива и ще видите, че друго правителство, състоящо се от хора дори по-малко способни, по-малко умни, отколкото са тези, но не поставени в такова положение, можеше да извоюва неприятели по-добри условия за България. Напр. едно правителство, което би изхождало от онѣзи групи на Народното Събрание, които отхвърлиха първия договор — безразлично кои лица, — едно правителство, което да не е ангажирано с рѣчи, държани в Камарата, в които да е казано, че България не заслужава повече от 82½ емисия, че нашето положение е безизходно, че заемът е належан и неизбѣжен, ами едно правителство, което да излѣзе и да каже на банковия синдикат: г-да, аз желая да третирамъ съ васъ, аз мисля, че вие сте добри банки и нямаме никакви причини да не приемаме вашите пари, да не сключваме договор съ васъ, по ние изхождаме от една срѣда, от едно народно представителство, което не дава и дума да се спомене за условия като онѣзи, които бяха

предложени, — дайте да третираме наново. Тогава друго-яче щеше да бъде. Азъ се поставямъ въ положението на г. Данева, азъ се поставямъ въ положението на г. Сарафова и отивамъ да третирамъ, и казвамъ на банките: г-да, $82\frac{1}{2}$ е малко — дайте $83\frac{1}{2}$! Какво ще кажатъ банките? — „Ами откога разбрахте, че $82\frac{1}{2}$ е малко, когато миналата година се съгласихте, че е достатъчно, така говорихте и въ Камарата; значи, вие сте непослдователни; сега въ какво сж се изменили обстоятелствата, че искате да ви дадемъ повече, когато и вашитъ борчове станаха повече — както ни го каза г. Министърътъ на Финансите? Дайте ни аргументи, защо да ви дадемъ повече!“ Ами, освенъ това, ще ви кажатъ: вие бяхте ни дали миналата година монопола, тамъ има 10.000 акции gratis, тъй нареченитъ parts des fondateurs, въ монопола имаше 50-годишна експлоатация на България, имаше това и онова, за което говорихъ миналата година и което струва много милиони, и като кажатъ на г. Сарафова и на г. Данева, че ние оставихме вашата България свободна да урежда работитъ си по тютюня, както иска, ние ви оставихме туй перо, онуй перо — не ви ли стига? — какво ще възразятъ на туй отгоръ? Срѣщу този подаръкъ, който струва 5—10 милиона — вие кажете повече, — ние ще ви направимъ едно спадане, намаление въ емисията. Тогава, наистина, ви дадохме $82\frac{1}{2}$, положението на България не е станало по-лошо, но България печели отъ това, че изоставихме монопола, и понеже ние се отказваме отъ монопола, вие ще приемете една по-долна емисия. Тъй само се обяснява, г-да народни представители, фактътъ, дѣто миналата година имате емисията $82\frac{1}{2}$, а днесъ имате само 79.6, както обяснихъ вчера. Банките сж искали да иматъ компенсация за жертвата, която правятъ, като изгубватъ отъ ржцѣтъ си монопола. Ако, обаче, бѣше друго правителство, отъ други лица, тѣ не можеха да кажатъ: вашитъ прѣдшественици подписаха лани онзи договоръ; защото би имъ се отговорило: но вие знаете тѣхната съдба — изплатиха ги по домоветъ имъ; ние не можемъ да направимъ това нѣщо и, ако искате да третираме съ насъ, само по тия и тия условия може да третираме. Положението тогава на банките е съвсѣмъ друго, и положението на онѣзи, които биха третирали въ въ такъвъ случай като българско правителство, е съвсѣмъ друго. И какво става другадъ? Едно правителство патриотическо, когато види че е сгрѣшило въ въпроси отъ външенъ характеръ, когато се види поставено на тѣсно и не може по силата на ангажментитъ, които е взело, по погрѣшките, които е направило, или каквито и да е обстоятелства не може да запази интереситъ на страната, както се изисква, оттегля се нарочно; даже, ако не му се прѣдстави претекстъ, то само ще го създаде. И азъ пакъ ще ви кажа за примѣръ постѣпката на народняшкото правителство въ 1899 г., което се оттегли отъ властта, при всичко че имаше шансъ

да живѣе поне до слѣдующата сесия, до есенята, и можеше да направи разчетъ до ноември, както ние сега живѣемъ съ мисълта отъ днесъ за утрѣ и отъ утрѣ за други дѣнь, да стои на министерскитъ столове и да се надува, то можеше, казвамъ, да живѣе тъй още нѣколко мѣсеца; (Министъръ П. Абрашевъ: Въ сегашно врѣме нѣма надуване; едно врѣме бѣше!) но прѣдъ движението, което се образува въ България — искусствено или не, право или неправо — противъ неговитъ мѣроприятия, помисли единъ моментъ, че е негова обязаность, за да уталожѣ духоветъ, да се оттегли отъ властта, да остави свободенъ Държавния Глава да повика други съвѣтници, които по принципа — приди и виждѣ, — да гудятъ прѣстъ на раната и да намѣрятъ лѣкъ по добѣръ. И азъ ще ви кажа нѣщо повече: че правителството на Стоилова при оставката си въ началото на мѣсець януарий 1899 г. — то се оттегли окончателно на 19-й, но по-рано си даде оставката — мислѣше, че рѣшението, което е намѣрило съ своитъ два договора, не е единственото и че има и други рѣшениа още, които сж възможни да се направятъ въ България, може би, еднакво благоприятни, но по-благоприятни не, безъ ущѣбъ на нейния кредитъ. Азъ ще ви кажа, че станахъ пишманъ защо сключихъ конверсионния заемъ на 1898 г., защото шумътъ щѣше да бъде много по-малкъ, ако този заемъ се оставеше за идущата есенъ, когато въпросътъ за конверсията щѣше да съзрѣе и нѣмаше да имаме нито единъ противникъ. А азъ имахъ на рѣка единъ договоръ за 35.000.000 л. съ 5% лихва и 90% емисия, който ми стигаше да купя ориенталската линия и да останатъ още 6—7 милиона за текущи нужди на държавата, и като се ползувамъ отъ онциитъ на заемъ отъ 1892 г., на който срокътъ настѣпваше въ декемврий 1898 г. и декемврий 1899 г. Едно рѣшение, както виждате, наполовина, едно рѣшение, което първиятъ Министъръ на Финансите подиръ падалето на Стоиловото правителство, именно г. Теневъ, намираше, че било прѣкрасно, прѣкрасно затуй, защото можеше по-лесно да мине. А пъкъ въ сѣкнотъ по-хубаво бѣше второто, като цѣлостно, системно, като планъ на бѣдѣнето; само че то бѣше твърдѣ голямо и обхващаше два въпроса отъ първостепенна важность изведнажъ и смущаваше слабо пригответитъ умове. Та, казвамъ, имаше такива примѣри въ миналото, пъкъ и ако нѣмаше, ние трѣбваше да ги създадемъ. Правителството, на което е отхвърленъ такъвъ законопроектъ отъ такава важность, изпирата му длъжность бѣше да се оттегли отъ властта. Оттегли се лани наистина това правителство, но не всички се оттеглиха еднакво искрено, не всички се оттеглиха за да дадатъ възможность на други хора, които твърдѣха, че може безъ монопола, че има и другъ изходъ, да се опитатъ да намѣрятъ този изходъ. Когато се яви г. Даневъ съ новия кабинетъ и се касаеше да му гласуваме довѣрие,

азъ казахъ: г-да, ами че това правителство иска отъ насъ довѣрие, ние, които онзи днѣ му отхвърлихме договора за монопола и които знаемъ неговитѣ възгледи по тоя въпросъ, какъ можемъ да му дадемъ довѣрието си, когато то може да поведе работитѣ на България така, че да стане необходимъ монополътъ; то има къмъ него amor propre и ще гледа неговата идея да възтържествува. Не говоря за заинтересованостъ, г-да, но човѣкъ, когато усвои една идея, тя му става скъпа и той желае — самолюбието му иска това — да излизе, че ти е правата, а не противната, която ние посочвахме. То е слабостъ човѣшка! И казахъ азъ, тия хора може би дѣйствително да доведатъ България подиръ мѣсець до такова положение, щото да не може да плаща купонитѣ, нарочно, т. е. не нарочно, но тѣй, напр., както стана съ продажбата на облигациитѣ, за да научатъ оппозицията на умъ и послѣ да се радватъ на подобенъ резултатъ. Ето защо азъ считамъ, че гении да бѣха тѣхна милостъ, да говорѣха на банцитѣ съ най-голѣмото краснорѣчие и патосъ, които съществуватъ на свѣта, щомъ бидоха поставени въ такива условия, въ които се поставиха сами и отъ самитѣ събития, тѣ не можеха да направятъ за България единъ стоденъ, единъ полезенъ заемъ. Това го знаа азъ за мене си още отъ 22 декемврий 1901 г. И щастие е, г-да народни прѣдставители — туй трѣба да го изповѣдамъ, — че дойдоха съ толкова лошавъ договоръ, а не съ по-лошъ като лански. Азъ очаквахъ това и това ме караше най-много да воювамъ прѣзъ врѣме на изборитѣ и да се разнинамъ; очаквахъ, че може да се върнатъ било съ стари договоръ или даже и съ по-лошъ. И днеска-заднеска, ако вие приемете този договоръ, много огорчение ще бѣде три пѣти по-малко, отколкото ако бѣше прокаранъ миналогодишниятъ договоръ. Имаме сѣ таки нѣщо спечелено и, казвамъ, че трѣба да благодаримъ и за толкова. Но на кого трѣба да благодаримъ? Нека се обяснимъ. Да не мислятъ г. г. министритѣ, че тази благодарностъ тѣмъ се дължи. Дължи се на българскитѣ избиратели, които не дадоха на това правителство болшинство. (Х. Камбуровъ: Че какъ не му дадоха?) Защото банцитѣ се съгласиха да отстъпятъ само тогава — ако въ това отношение кабинетътъ се яви да оспорва, азъ ще дамъ по-положителни доказателства, — рѣшиха се да отстъпятъ отъ монопола само тогава, когато узнаха окончателно какво е разположението на групитѣ въ Камарата и че заемътъ съ монопола нѣма по никой начинъ да мине. Това е, което ги накара да направятъ известни отстъпки, а не убѣждението на руския министъръ на финанситѣ или присѣтствието на г. Вишнеградски въ Парижъ. (Д. Манчовъ: Струва ми се, че той много помогна!) Защото колкото и да бѣде голѣмъ авторитетътъ на руския финансовъ министъръ и колкото цѣнно да бѣде за насъ съдѣйствието му — азъ цѣня много скъпо съдѣйствието, което руското правителство може

да ни даде въ всички въпроси, които интересуватъ България, — въ случая това съдѣйствие не е било дадено тѣй, както сѣ си мислѣли господата, които проповѣдваха едно врѣме, че съ помощта на Русия ще сключатъ единъ заемъ *à pari*. Участието на г. Вишнеградски въ работата ще обясни по-послѣ. То е станало по инициативата на нашето правителство, съ цѣль да може да мине заемътъ по-лесно у насъ. Руското правителство не участвува тукъ; участието въ тази операция на Руския Государственъ Банкъ, който не прави емисионни операции, бързамъ да кажа, се изразява въ такава форма, съ каквато се обяснява участието на Българската Народна Банка съ 10 милиона и на земеделческитѣ каси съ 2 милиона въ миналогодишния договоръ за монопола. Тамъ се свършва туй участие. Ако искаха господата да пишатъ името и на Българската Народна Банка въ договора, можеха да го направятъ и щѣше да бѣде написано къмъ края на договора въ надлежната статия, че безъ никаква солидарностъ между контрактующитѣ банки, Българската Народна Банка взема участие съ 10 милиона, Руския Государственъ Банкъ съ 14 милиона, земеделческитѣ каси съ 2 милиона и за банцитѣ щѣха да останатъ не 92, както е казано сега, а 80 милиона лева номинални. Не рачиха да напишатъ въ заглавието Българската Народна Банка и земеделческитѣ каси, както можеха да не пишатъ и Руския Государственъ Банкъ. Така че, главната причина на сегашния успѣхъ, въ сравнение съ миналогодишния заемъ, е този резултатъ на изборитѣ. И наистина, самото правителство не е мислило по-рано да търси да избѣгне монопола, а взе да го мисли само тогава, когато резултатитѣ на изборитѣ го накараха. Това се вижда пакъ отъ статитѣ на в. „България“, който, когато му задаваха въпроса, защо не се свиква Камарата веднага, ами се държи два мѣсеца, максималниятъ срокъ, прѣвиденъ по конституцията, безъ бюджетъ България, отговаряше: трѣба правителството да се постави сега въ съотвѣствие съ указанията, които му даватъ изборитѣ: и бюджетътъ, и всичко трѣба да се направи въ съотвѣствие съ новото течение. Ако помните добръ, оппозиционитѣ вѣстници, а най-вече „Новъ Вѣкъ“ водѣ дълга полемика на тази тема: какъ може едно правителство да стои на властъ за да се съобразява съ течението. Ако течението е било по-напрѣдъ друго, а слѣдъ изборитѣ помиринали, че течението е друго, то трѣба да си дадатъ оставката и да оставятъ властта на нови хора отъ новото течение, а тѣ не да се съобразяватъ, като въртелешка, съ новото течение въ публиката, съ новия вѣтъръ, който е задухалъ. Това не е естествено. Защото подобно съобразяване съ течението може да става въ монархическия страни, дѣто министритѣ сѣ несмѣняеми. Тамъ, когато видятъ зора, когато видятъ едно течение въ обществото, управляющитѣ обръщатъ колата и се приспособяватъ къмъ него; въ Русия това може да стане, може да стане то и въ Германия, дѣто

нѣма чистъ парламентаризмъ, и тогава обществениѣ дѣятелѣ се съобразяватъ съ общото течение. Но дѣто има конституция, дѣто има парламентарно управление, дѣто има различни течения, прѣдставлявани отъ различни партии, тази партия, на която течението излиза наявѣ, тя трѣбва да вземе да прокарава новото течение, а не онази, която е била противъ него и която по необходимостъ се принуждава да вѣрви по него. Защото прѣдполага се, че нито достолѣието на една партия ще ѝ позволи да усвои чуждата програма, чуждитѣ възгледи, нито пъкъ, ако ги усвои, ще може да ги разбере и проведе тѣй добрѣ, както онези, които ги диктува.

Ето, г-да народни прѣставители, съображенията, по които намирамъ, че господата, при най-добрата воля, която биха имали, за да сключатъ единъ държавенъ заемъ на добри условия, не сж могли да го сключатъ при такива добри условия, каквито България заслужава. (Д. Цанковъ: Ако бѣше Теодоровъ, щѣше!) То е другъ въпросъ.

Зная азъ, какво ще ми възрази, като прави сравнение между емисиитѣ и като казахъ, че този заемъ има една разлика отъ 7 милиона, която губимъ въ сравнение съ заема отъ 1898 г. Само въ емисията зная, че ще бѣда критикуванъ, защото и другъ пътъ съмъ билъ критикуванъ и ще ми каже г. Министърътъ на Финанситѣ: да, г-нѣ Теодоровъ, но вие забравяте, че Вашиятъ заемъ отъ 1898 г. бѣше съ опции, а пъкъ моятъ е *ferme*. Това се говорѣше и миналата година: нашиятъ заемъ е *ferme*, а какъвъ е заемътъ съ опции? То е вѣтъръ, то не е нищо; слѣдователно, може да се папине каква да е емисия, това не е важно, важното е осжщественъ ли е Вашиятъ заемъ; тукъ трѣбва да гледаме реалността. Г-да народни прѣдставители! Нѣма съмнѣние, че заемитѣ на опции и *ferme* се различаватъ въ това, че първиятъ не съдържва стриктно, опрѣдѣлено задължение заради банцитѣ, когато вториятъ съдържва такова. Това нѣщо е, дѣйствително, цѣнно. Но не по-малко несъмнѣно е, че и въ договоритѣ отъ такова естество моралното задължение съвпада съ юридическото. Банцитѣ патрониратъ извѣстни държави, на които правятъ кредитъ; вие добрѣ знаете това, че всички държави си иматъ своитѣ банки и банцитѣ си иматъ своитѣ държавни клиенти, и финансовиятъ свѣтъ това го знае; всѣка една държава държи винаги за своята банка и гледа да ѝ улеснява задачитѣ, а и всѣка банка гледа да бѣде добрѣ държавата, която ѝ е клиентъ. Интереситѣ на банцитѣ, които даватъ заемъ на една държава, и интереситѣ на една държава, която прави заемъ, когато се разбиратъ правилно, сж напълно солидарни, съ едно изключение само, че когато ще се опрѣдѣлятъ условията на заема, става повече или по-малко пазарлъкъ, по когато се дѣйствува добросъвѣстно отъ двѣтѣ страни, той пазарлъкъ лесно може да се установи: за него има прѣдшествующи договори, има курса на книгата,

има положението на тържището, които сж повече или по-малко уловими и понеже държавитѣ нѣматъ интересъ да не дадатъ на банцитѣ да спечелятъ, а банцитѣ нѣматъ интересъ да излѣзатъ съ печалби ексorbitантни, които ги компрометиратъ прѣдъ публиката, защото и публиката и тя се възмущава когато вижда чисто спекулантски работи, когато вижда, че я дератъ, а това настрѣние на публиката врѣди на кредита на банцитѣ, така че, изобицо вземемо, интереситѣ на банцитѣ и държавитѣ сж тождествени, да не кажа тождествени, но сж приблизително еднакви, подобни сж, тая дума нека употребѣя. — Та думата ми е, когато се правятъ опции, банцитѣ, които взематъ тия опции, не мислятъ да играятъ на орѣхѣ, тѣ мислятъ сериозно да извършатъ тази операция. Едно нѣщо само, което е важно, то е, че банцитѣ искатъ да се запазятъ отъ нѣкакви случайности, каквито сж: война, криза и др., и вие ще видите, че дори въ договоритѣ *ferme*, какъвто е настоящиятъ, банцитѣ искатъ извѣстенъ срокъ, напр. докато се свърши емисията, поставятъ условия, каквито сж тукъ въ чл. 37, които позволяватъ на банцитѣ да се откажатъ, ако посрѣщнатъ неблагоприятни обстоятелства на пиящата. Нѣщо повече. Вие знаете, че въ тоя договоръ има единъ членъ, послѣдниятъ ми се чини, който казва, макаръ че е *ferme* този заемъ: „ако дори слѣдъ ратификацията на настоящия договоръ отъ компетентнитѣ власти въ България“ и пр. и пр. . . „два отъ долуюзначенитѣ държавни фондове бѣдатъ котирапи по-долу отътукъ обозначения курсъ“ — и се обозначаватъ курсовитѣ — „както и въ случай на война, епидемия, сериозенъ смутъ или финансова криза“ — много неопрѣдѣлени фрази — банцитѣ ще бѣдатъ освободени отъ всѣко задължение. Както можяха да кажатъ на г. Тенева прѣзъ 1899 г.: у васъ има финансова криза, не можемъ да изпълнимъ тоя заемъ, чакайте по-послѣ, направѣте сега съ сткровищни бондове, защото прѣзъ юний мѣсець не ставатъ никакви емисии, — така сжщо и съ този договоръ претекетъ всѣкога ще намѣрятъ при слѣдната фраза: „или финансова криза, която по тѣхното мнѣние би направила всѣка емисия невъзможна, Государствениятъ Банкъ и Парижката и Нидерландска Банка иматъ право да се считатъ за неангажирани“ — да се откажатъ. Значи, опциитѣ иматъ това значение, че банцитѣ си запазватъ правото, ако се случатъ нѣкои неопрѣдѣлени работи прѣзъ това врѣме, да могатъ да не упражнятъ опциитѣ безъ да мотивиратъ своя отказъ съ нѣкоя финансова криза или смутъ, и казватъ: нашата работа е да нечелимъ отъ кредита на вашата държава, отъ вашитѣ облигации, нрѣжъ шиящата е благоприятна, а пъкъ ние нѣмаме интересъ да я правимъ неблагоприятна, ние ще извършимъ операцията. Така щото, ако прѣполагате, че контрагентитѣ сж добросъвѣстни хора, въпросътъ на опциитѣ нѣма голѣмо значение. (В. Димитровъ: Г-нѣ Теодоровъ! Въпросътъ за

заема е факултативна клауза въ полза на банките!) Виждамъ, че г. Димитровъ не е схваналъ моята мисль. Ще ви кажа друго. Въ 1800, не мога да ви кажа точно годината, ми се струва въ 1891 г. или 1882 г., когато руското правителство за пръвъ пътъ склучи единъ грамаденъ заемъ въ Франция — 1887 г. бѣше — имаше еврейски въпросъ, въ Русия бѣха почнали да гонятъ еврейтъ съ нѣкакви репресивни мѣрки въ Полша, и еврейтъ, понеже иматъ голѣми протектори въ финансови свѣтъ, финансовиятъ свѣтъ, особено въ Англия, бѣше се страшно наежилъ, бѣше се страшно наострилъ противъ Русия, — когато, казвамъ, Русия склучаваше единъ заемъ за половинъ милиардъ лева и пристѣпиха да го изпълнятъ, заведе се такава агитация противъ руския държавенъ кредитъ, започнаха да продаватъ държавнитѣ руски книжа, щото парижкитѣ банки се оказаха не въ състояние да реализиратъ заема, освѣнъ 150.000.000 л., които дадоха по-рано. И руското правителство, за да не компрометира банцитѣ, за да избави банцитѣ отъ загуба, обяви самъ, че се отказва отъ заема. То е фактъ. И всѣко едно правителство ще да го направи, защото интереситѣ на неговитѣ банки сж палгълно солидарни съ интереситѣ на държавата. Ако и да сж приели банцитѣ въ този договоръ задължение, че ще ви броятъ паритѣ, но ако вие имате въстание въ Македония, ако имате стѣлкновение на границата и, вслѣдствие на това, положението става застрашително, банцитѣ ще ви кажатъ: не можемъ да ви платимъ паритѣ, и вие не можете да имъ кажете нищо, не можете да ги екзекутирате. Вие знаете, че въ онзи договоръ, миналогодишниятъ, бѣха прѣдвидѣли и арбитраженъ сждъ, който да рѣшава разпритѣ, но тукъ и такова нѣщо нѣма. Прѣдъ сждилищата не се е случило една държава да тегли нѣкол банка на сждъ, да дири отъ нея пари по едно задължение. Това е невъзможно, защото то значи да се убиешъ, то значи да докажешъ, че не заслужавашъ никакъвъ кредитъ. Насила да искашъ да вземешъ отъ банцитѣ пари не можешъ, освѣнъ доброволно, защото тѣ не могатъ да ги стбератъ, защото тѣхната, на банцитѣ роль, трѣбва да знаемъ всинца, е, че тѣ сж само посрѣдници между държавата, която заема пари, и публиката, която ги дава. Тѣзи пари, които тѣ даватъ, не ги даватъ отъ каситѣ си, но трѣбва да пласиратъ държавнитѣ книжа въ публиката и затова е важно да иматъ довѣрието на публиката. Ако днесъ подпишете тоя договоръ, ако склучите заема и направите подобно нѣщо, каквото бѣше продажбата на 6%-овитѣ облигации прѣзъ февруарий мѣсець н. г., знаете ли, че противната страна може да ви каже: азъ унищожавамъ договора, защото вие оставихте въ Виена да ви продаватъ книжата принудително, понижихте си кредита, убихте си кредита и пр. и пр. Тѣ сж задължения, които не се подвеждатъ подъ строгитѣ правила на гражданския сждъ, но по-скоро иматъ морално значение. Всичкото зависи отъ това съ

кого работишъ. Е добръ, г-да народни прѣдставители, при заема съ опции имаше работа съ Banque Internationale, първо, — и тя бѣше по-важната, — послѣ съ Banque de Paris, плусъ Länder Bank, плусъ двѣ германски банки, задъ гърба на които стоеше Deutsche Bank — една много солидна банка. Щомъ ние имаме тия банки, между които фигурира и Banque de Paris — вие виждате, че въ този договоръ не взима Руската Государствена Банка солидарна отговорностъ съ Banque de Paris, нито пъкъ тази послѣдната е солидарно отговорна съ Государствената Банка, но тамъ въ онзи договоръ отъ 1898 г. Banque de Paris имаше солидарна отговорностъ съ всичкитѣ други банки заедно, — слѣдователно, вие имате не само подписа на една солидна банка, каквато е Banque de Paris, но още и подписа и на Deutsche Bank, която е съ 200 милиона марки основенъ капиталъ, а Banque de Paris е съ основенъ капиталъ 62 1/2 милиона. Значи, другата е по-голѣма банка. Тя е най-голѣмата банка на континента по количеството на внесения въ нея основенъ капиталъ. Съ нея се равнява Crédit Lyonnais, която има 200.000.000 фр. внесенъ капиталъ. Вие имате, освѣнъ тия двѣ голѣми банки, напанагонъ и Banque Internationale и Länder Bank и Wiener Bankverein. Значи, достопочтеностъта на банцитѣ участвующи въ заема на 1898 г. е била безспорна. Но ще кажете вие, че тѣ можеха да не осмѣстятъ опциитѣ. Можаха, ние имаме такъвъ примѣръ, дѣто не сж осмѣстени опции: Länder Bank не осмѣществи 2 опции отъ заема на 1892 г. И понеже ние знаемъ такива случаи, много рѣдки, впрочемъ, въ историята на народитѣ, които склучаватъ договори, ние мислимъ, че опцията е нищо, че опцията е вѣтъръ и че на банцитѣ нищо не имъ коштува да се откажатъ отъ опцията. Не е така. Ако частъ отъ опциитѣ на заема отъ 1892 г. не се упражни, то бѣше затуй, защото ние създадохме причината — и азъ признавамъ това, — ние дадохме за това поводъ съ борбата, която водѣхме за откупване на ориенталската линия, дадохме имъ поводъ, за да кажатъ: ние не изтъжняваме нашитѣ задължения, защото насъ ни гонятъ Deutsche Bank, Wiener Bank-Verein и пр. Плусъ ще ви кажа още друга една причина. Въ заема отъ 1892 г. участвуваха английски капиталисти, вхтрѣ бѣше и Banque Ottomane, която поддържаше нашия кредитъ въ Лондонъ. Въ 1896 г. положението на Banque Ottomane се поколеба, тя изгуби значителни капиталы въ нѣкакви мини и изостави нашия заемъ. Länder Bank не бѣ въ възможностъ да продължава сама реализирането на заема и намѣри за нужно да продаде послѣднитѣ три опции на Banque Internationale и Banque de Paris, за да взематъ и тѣ участие въ този заемъ. Тѣзи послѣдни три опции сж продадени още прѣзъ 1893 г. и е нотифицирано за това на българското правителство, прѣзъ 1894 г., че сж продадени тѣзи опции на Banque Internationale и Banque de Paris. Така

че, Banque de Paris взема участие въ нашия заемъ още отъ 1894 г. Тя е наша стара знакома, а не вчерашна, както казахъ и миналата година. Така че, достойнството на една опция или нейното недостойнство зависи отъ качеството на банката, съ която третираме, и послѣ отъ по-нататъшните условия, които ще се развиятъ. Ето защо, при сключването на заема отъ 1898 г. ние не се боехме отъ това, че ще има опции. Имаше и други причини, г-да народни прѣдставители. Ние сключихме тогава заемъ отъ 290.000.000 л., но тѣзи 290.000.000 л. по 88% емисия даваха една сума около 265 милиона лева ефективни. Тѣзи пари, обаче, намъ не ни трѣбваха, не ни трѣбваха веднага да ги получимъ; намъ ни трѣбваха 228.000.000 л. да ни се дадатъ au fur et à mesure, за да се махнатъ и погасятъ 200 милиона 6%-ови книжа, произходящи отъ заемитѣ на 1898, 1889 и 1892, и тритѣ тѣзи заеми за да се погасятъ и унищожатъ не се искаше повече отъ 228.000.000 л. съ 5%, за да се погълнатъ отъ новата емисия и конвертиратъ. Повечето отъ 228 милиона до 290 милиона — 62.000.000 л. номинални, които правятъ 54.000.000 л. ефективни, тѣ ни трѣбваха au fur et à mesure за линиитѣ, които се строяха и имаше да се строятъ споредъ нуждата. Ние имяхме да изкарваме линии, тѣзи, които се изкараха по-сетнѣ, но имяхме и да построимъ нови: бѣше почната кюстендилската линия, а прѣзбалканската не бѣше дадена, а така сжщо и видинската. Така че, ние си правѣхме смѣтка за три години, докогато тѣзи линии ще бждатъ готови, колко пари ще ни трѣбватъ и всички потрѣбни за тази цѣль пари да влизатъ въ единъ общъ заемъ, паритѣ отъ който ще ни се даватъ au fur et à mesure, споредъ напредването на работитѣ. И затуй бѣ прѣдвидено, че 25.000.000 л. отъ новия заемъ ще ни се дадатъ прѣзъ декемврий 1898 г., 25.000.000 л. — прѣзъ декемврий 1899 г. Значи, до декемврий 1899 г. като щѣхме да вземемъ 50.000.000 л. номинални, до 62.000.000 л. оставатъ още 12.000.000 л., които пъкъ щѣха да ни се дадатъ прѣзъ течение на сжщото врѣме; оставаха още другитѣ 228 милиона отъ 5%-овия заемъ, отъ които една частъ, 52 милиона, се вземаше ferme, а другата щѣше да служи за конвертирането на 6% книжа. Такъвъ бѣше нашиятъ планъ. Значи, идеята за опциитѣ не само понасяше на банкитѣ, но понасяше и на насъ, защото намъ не ни трѣбваха паритѣ тутакси. Защото вие знаете напр. такъвъ случай. Въ 1893 г. Länder Bank поема двѣ опции отъ заема на 1892 г. когато правителството на Стамболова не бѣше почнало да строи желѣзници и не му трѣбваха толкова много пари. Länder Bank бѣше поела първата сума около 50.000.000 л. прѣзъ 1892 — 1893 г., и като упражни и третата опция отъ 20 милиона лева, българското правителство се оказа че нѣма нужда отъ толкова пари. Тогава Länder Bank прѣдлага на българското правителство: 20.000.000 л. е опцията, по 87%

емисия правятъ 17.400.000 л.; тѣзи пари намъ не трѣбватъ; да ги дадемъ на Българската Народна Банка, ти ще ги раздаде и послѣ не може да ги намѣрите, когато ви дотрѣбать; оставѣте ги у насъ на текуща смѣтка, ние ще ви платимъ на годината по 4%. И българското правителство се съгласява на това прѣдложение. Е добръ, изтѣзе че ние получаваме по 4% на 17.400.000 л., а плащаме 6% на 20.000.000 л. Та ние получаваме 700.000 л., а пъкъ плащаме 6 × 20, равно на 1.200.000 л. и отъ разнища въ лихвитѣ изгубихме 1/2 милионъ за една година. Така че, една държавна нѣма смѣтка да държи пари въ каситѣ на една банка и да чака да ги вземе когато ѝ потрѣбать за прѣдприятията, а пъкъ прѣзъ туй врѣме да имъ плаща лихвитѣ. Прочее, въ наша смѣтка бѣше, да ни се дадатъ по опции паритѣ, стига да имаме довѣрие, че опциитѣ ще се упражнятъ на срока. Сега вие ще ни кажете: съ какво гарантирате, че вашиятъ заемъ щѣше да бжде изцѣленъ? Ето съ какво, доколкото можемъ да говоримъ за гарантиране въ този родъ операции. Защото и за този ванъ заемъ, който е ferme, вие нѣмате гаранции, че утрѣ или прѣзъ септемврий не могатъ да кажатъ: смутъ има, криза има, война може да се случи, каквато бѣ войната на Испания съ Американскитѣ щати — даже една война като Трансвалската може да послужи за поводъ — и съгласно чл. 37 отъ договора ви да се откажатъ банкитѣ да ви дадатъ заема. Ето, прочее, какви сѣ гаранциитѣ. Най-напрѣдъ за гаранция на осжществение заема служи солидността на банкитѣ, които бѣха петъ, и важното е, че не бѣха лоши банки, че бѣха солидарно отговорни, между тѣхъ бѣше и Länder Bank, бѣше и Deutsche Bank, бѣше и Banque de Paris, които ако сега е добра и тогава е била добра. Втората гаранция за упражнение опциитѣ имяхме въ слѣдующето. И тя е още по-сжщественна отъ първата. При сключването на заема бѣше уговорено, че банкитѣ взиматъ ferme 52.000.000 л. 5%-ови книжа, плюсь друго нѣщо, което не фигурираше въ самия контрактъ: тѣ имаха едно писмено задължение отъ 31 декемврий 1898 г.; когато дойдоха да подпишемъ контрактитѣ, тѣ се задължаваха прѣдъ Финансовото Министерство, че въ прѣдстоящата емисия, която ще направятъ прѣзъ пролѣтѣта на 1899 г. — прѣдполагаше се въ мѣсецъ мартъ, — тѣ ще взематъ пакъ ferme и въ брой наши 5%-ови книжа до размѣръ 70 — 75.000.000 л., а не само тия 52.000.000 л., за които се говорѣше въ контракта. Азъ бѣхъ сигуренъ, че когато при подписването на договоритѣ взематъ ferme 52 милиона, то въ мартъ мѣсецъ, щатъ-нещатъ, ще направятъ емисията. Защото тия 52 милиона какво ще ги правятъ, ако не ги емитиратъ, ако не ги пуснатъ между публиката? Имашъ тая гаранция, слѣдователно, че въ мартъ ще направятъ емисията, като пласиратъ тия 52 милиона; щомъ направятъ тая емисия отъ по-голѣма сума, тѣ ще направятъ и тая прѣзъ мартъ, до размѣръ на 75 милиона,

а вземат ли 75.000.000 л. ферме, тѣ не можеха да не направят конвертирането — да не искат да унижат 6 % книжа. И 5 %-ят заем бѣше толкова гарантиранъ, колкото и 6 %-ятъ — гарантираше се съ нашитѣ жетѣзници; а когато излъзоха 5 % облигации, понеже и съ 6 % облигации публиката бѣше еднакво гарантирана, тя нѣмаше да купува 5 %, когато има прѣдъ себе си 6 % съ същата гаранция. Думата ми е, че банкитѣ имаха наложителна необходимостъ, а тя съществува и сега г. Министерствѣтъ на Финанситѣ ме обори въ този пунктъ, че щомъ взематъ 5 % книжа за 52.000.000 л., или още по-добъръ за 75.000.000 л., тѣ, щатъ-нешатъ, ще прѣслѣдватъ унижението на 6 %-овия заемъ, толковъ повече че условията на конверсията бѣха тѣмъ благоприятни и тѣ имаха 1/2 % специална комисиона. И азъ затова се съгласихъ да имъ дамъ специаленъ процентъ, специална комисиона върху количеството на 6 % книжа, които ще обвърнатъ въ 5 %, за да ги накарамъ по-скоро да направятъ това пѣнцо, защото, колкото по-скоро извършеха конверсията, толкова по-добъръ бѣше и за насъ да планчае 5 % вмѣсто 6 %, и защото 6 %-ятъ заемъ бѣше платимъ за 33 години, а 5 %-ятъ за 59 години и съ това се намаляваше тежестта на бюджета. Така че, моето убѣждение е дълбоко и сега си остава същото, че тии банки дѣйствуваха сериозно и щѣха да извършатъ операцията пѣнцно. Но имаме по-лататѣкъ друга една трета гаранция. Гаранцията за едни банки, че ще осъществятъ извѣстенъ заемъ, е кредитътъ на страната. Ако кредитътъ на страната стои добъръ, нищо не имъ врѣди да направятъ операцията, защото ще спечелятъ, а ако кредитътъ стои злѣ, тѣ нѣма да направятъ заема, защото ще изгубятъ. Какъ стоеше кредитътъ въ онова врѣме? Днесъ виждатъ 5 % заемъ ферме за 106 милиона и господа мислятъ, че ще се изпълни. Въ врѣме сключването на този заемъ, г. Сарафовъ ще ви каже, че курсътъ на нашитѣ 6 % книжа въ Виена бѣше 101 максимумъ, а 5 % книжа бѣха 80—81 — тѣ бѣха даже по-долу, но г. Сарафовъ каза ни това вчера само за кръгло число. Ако при този низкъ курсъ на нашитѣ книжа на борсата можемъ да да се надѣемъ, че 5 %-ятъ заемъ, който разглеждаме, ще бѣде осъщественъ, ами че ние на врѣмето, когато се сключваше 5 %-ятъ заемъ на сума 290.000.000 л., прѣди да подпишатъ договоритѣ имаме въ Виена курса не 101 и 102, а 109—110 и, като се сключи заемътъ, стана 114 1/2. Това показва какво е било настроението тогава на борсата.

Министъръ М. Сарафовъ: Да, но въ процентиги го обвърнѣте, защото нѣкои господа не разбиратъ!

Т. Теодоровъ: Азъ говоря за които разбиратъ! Говоря за Васъ!

Министъръ М. Сарафовъ: Обяснѣте, защото ще мислятъ, че е 114 въ дѣйствителната цѣна!

Т. Теодоровъ: 114 1/2, прѣведени на други курсъ, значи, че книгата се продаватъ 98 1/2 л. за 100-тѣ лева номинални. Тѣй бѣха 6 %-тѣ наши книжа тогава въ Виена. Същиятъ курсъ имаха тѣ и въ Лондонъ и въ Берлинъ.

Министъръ М. Сарафовъ: Кога?

Т. Теодоровъ: Въ началото на 1899 и въ краи на 1898 г.

Министъръ М. Сарафовъ: Въ 1898 г., когато Вие сключихте договора бѣха: 97-97 3/4, а въ 1899 г. 93 и 94!

Т. Теодоровъ: Азъ казахъ, че когато сключвахме договора, курсътъ бѣше 109 и 110 въ Виена, а слѣдъ сключването му бѣше 114 1/2, което значи, че като спаднете 3 1/2 отъ 98 1/2, ще излѣзе същото.

Министъръ М. Сарафовъ: Лондонскиятъ курсъ бѣше 97!

Т. Теодоровъ: Най-послѣ приемамъ 97! Колко е сега въ Лондонъ?

Министъръ М. Сарафовъ: 91!

Т. Теодоровъ: Добъръ, 91; тогава бѣше 97, значи съ 6 точки е билъ по-добъръ курсътъ, отколкото е сега.

Министъръ М. Сарафовъ: Тѣй.

Т. Теодоровъ: Значи, имаме гаранция, че е обстоенъ кредитътъ ни на борсата по него врѣме, когато сключвахме заема, много по-добъръ, отколкото сега, и слѣдъ сключването заема въ края на 1898 и началото на 1899 г. се повдигна този курсъ до 98 1/2 и 99 за 100-тѣ лева номинални, така че, ако не бѣха митингитѣ, които ставаха по това врѣме у насъ противъ заема, курсътъ на 6 %-тѣ книжа, щѣше да надмине и 100; защото хората бѣха сигурни, че конверсията ще се извърши. Ако искате, ще ви кажа по-нататѣкъ историчката на всичко туй, за да бѣде увѣренъ и г. Христовъ, който миналата година критикува народняшкото управление отъ тази гледна точка и считаше договоритѣ за 290.000.000 заемъ за вѣтъръ. Г-да народни прѣдставители! Вѣрата, която е ималъ финансовиятъ свѣтъ, която е имала борсата въ нашия кредитъ въ него врѣме показва, че операцията е била належна и осъществима, и вие нѣмате, слѣдователно, причини да казвате, че заемътъ не щѣше да се осъществи. Защо не ме оставихте да се боря азъ съ това нещастие, ами казвате, заемътъ ще се осъществи и ще ни опропастятъ? Васъ не ви бѣше страхъ тогава, че заемътъ не ще стане, а ви бѣше страхъ, че щѣше да стане, и заради това възставахте противъ него, и днесъ никой нѣма моралното право да казва, че този заемъ бѣше хубавъ, ама не щѣше да се осъществи. Отдѣ знаете, че нѣмаше да се

осъществя? Тръбва да предпологаме, че когато такива солидни банкови учредения си гуждат подписа под един договор, той ще се изпълни. Примърътъ съ Länder Bank не може да служи за нищо. Азъ мога да кажа нѣщо повече — и не можете каза, че нѣмамъ свидѣтели, — мога да ви кажа това, което съмъ говорилъ съ тѣхъ, това, въ което съмъ се увѣрилъ, защото и азъ разбирамъ, че опция е друго, а ferme е друго. Да ви кажа, за да видите до каква степенъ трѣбваше да настоявамъ за интереситѣ на българската държава. Ще ви кажа това, което съмъ говорилъ тогава съ главнитѣ директори на банцитѣ, не съ второстепеннитѣ чиновници, съ които третираха впоследствие, а съ самия директоръ на Wiener Bank-Verein, която тоже участвуваше и за която забравихъ откъдѣ да спомена, съ директора на Banque Internationale de Paris, хора финансиста отъ първи редъ, които бѣха въ възторгъ отъ това, което бѣха видѣли и узнали въ България. Директорътъ Вауер идва въ София. Хората изучаваха au fond нашето положение и бѣха убѣдени, че ще могатъ да поставятъ нашия заемъ на европейската борса наравно съ Ромъния, и искаха да поведатъ борба въ печата, като сравняватъ България и Ромъния, за да покажатъ какво благоприятно е положението на България, колко то е по-добро въ сравнение съ еднакво почти развитата и въ индустриално отношение, и въ отношение на производство — Ромъния, колко е по-сгодно за тѣхъ да купуватъ българскитѣ книжа, а не други. И азъ бѣхъ очуденъ, когато отъ 10 декемврий до 31 всѣки день ме бомбардираха съ телеграми и питаха, кога трѣбва да дойдатъ да подпишатъ договоритѣ, защото трѣбваше да се извърши операцията на заема прѣзъ мартъ мѣсець и трѣбваше да се приготвятъ по-скоро. И когато дойдохъ въ декемврий да подпишатъ договора, донесоха ми и проекта за публичната подписка на облигациитѣ готовъ, напечатанъ, за да го одобря и подписа, съ който се увѣдомяване публиката за прѣдстоящата въ скоро врѣме емисия. (Д. Христовъ: Имаше келепиръ, затова!) Тия хора не се шегуваха, а трѣбва да считаме, че бѣха сериозни намѣренията имъ, и азъ мисля, че вие нѣмате право да казвате, че той заемъ нѣмаше да се осъществи. (Д. Христовъ: Сименсъ знае!) Нѣмамъ честта да го познавамъ. (Д. Христовъ: Една отъ причинитѣ да паднешъ ти. Забравихъ заема отъ 1899 г., който бѣше сключенъ, но не реализиранъ!) Ще кажа и за това. Менѣ само много ми е подозрително Вашето познание съ Сименса. (Д. Христовъ: Това ще каже, че повече го познавашъ!) Азъ казахъ, че нѣмамъ честта да познавамъ Сименса. (Д. Христовъ: Той бѣше една отъ причинитѣ да паднешъ! Знаешъ много добръ каква роль той е игралъ!) Зная Вашата роль: по 500 л. получаваше на мѣсець, за да ни хвалите. (Д. Христовъ: И по 1.500 може да получавамъ!) Но Сименсъ азъ не го познавамъ. (Д. Христовъ: Много добръ го знаешъ, защото той игра фатална

за тебе роль!) Нѣма защо да го вѣбвате съ менѣ — не разбирамъ защо бъркате името на Сименса тука. Сименсъ не е тука нито въ клинъ, нито въ ржавъ. Съ когото сме приказвали, третирали, казвамъ го открито и не се боя. За Сименса Вие сте чували много отдалечъ. (Д. Христовъ: Ти не си спокоенъ!) Защото слугитѣ му иматъ по-големо значение отъ Васъ. Ако щете и за него можемъ да говоримъ — до утрѣ съмъ на Ваше разположение. Нѣма защо да се страхувамъ. Азъ се гордѣя съ всичко онова, което съмъ направилъ въ народнишко врѣме. (Д. Христовъ: Само че изгубихте каква е емисията!) Вие не можете да се гордѣте, Вагъ е срамътъ, дѣто тогава ни защищавахте, а сега ни критикувате, и утрѣ ще критикувате и тѣхъ, като се промѣни положението. (Смѣхъ. — Д. Христовъ: Нѣма да ги критикувамъ!)

Сега, въ този проспектъ ще моля да забѣлѣжите слѣдующето, защото ще кажа нѣколко думи за него. На тоя проспектъ за заема е направено на гърба едно tableau d'amortissement et des intérêts, въ което е показано въ 118 погашения по колко ще се изплаща, и че годишното погашение бѣше за всичкия заемъ, когато ще се осъществи цѣлитѣ 290-милионенъ заемъ за 59-годишенъ срокъ, че ще се плаща 15.361.500 л. — първата година 15.361.500, втората година 15.361.500, третата година и т. н. Това бѣше амонтегътъ на заема, т. е. толкова цѣпне да се плаща годишно за погашение и лихвитѣ за цѣлия 290-милионенъ заемъ. България нѣмаше да има никакви други дългове, освѣнъ тия, нѣмаше да има никакви други облигации, освѣнъ тия, никакви други амонтеги, освѣнъ този отъ 15.361.500 л. И това нѣщо цѣпне да се дължи, само слѣдъ като се вземѣха всичкитѣ тия 290 милиона. Миналата година г. Министърътъ на Финанситѣ ни каза, че нашитѣ борчове летици, седящи и пълзящи възлизали на 251 милиона. (Министъръ М. Сарафовъ: Азъ ви казахъ миналата година, заедно съ заема отъ 125.000.000 л.) Сега, значи, е по-малко, защото вмѣсто 125.000.000 л. сега вземаме 106.000.000 л. Ще го приема скицо, както е било миналата година, и даже ще прибави 10 милиона за миналата година, дефицити, за да бѣда large. Значи, ние ако осъществихме този 290-милионенъ заемъ, щѣхме да имаме пари, за да покримъ всичкитѣ борчове, които имаме сега, безъ да имаме нужда отъ днескашния новъ заемъ. Е добръ, г-да народни прѣдставители, запомнете тази цифра, защото, ако бѣше се осъществилъ този 290-милионенъ заемъ, ние щѣхме да вишемъ днесъ въ нашия държавенъ бюджетъ разходъ за държавнитѣ дългове само 15.361.500 л., а не 24.000.000 л., както ги пишемъ сега! Тѣ сж вписани 32.000.000 сега, по 8.000.000 сж за пенсии за опълченцитѣ, субвенции, данъка на Портата и т. н. и азъ съмъ ги извадилъ, та 24.000.000 оставатъ чисти за лихви и погашение на държавнитѣ ни дългове.

Министъръ М. Сарафовъ: 29 е заедно съ опълченците и пр.

Т. Теодоровъ: 32.000.000 е всичко, г-нъ министре, заедно съ пенсията на опълченците, данъка на Портата и пр., а азъ казахъ 24.000.000 оставатъ безъ тия суми.

Министъръ М. Сарафовъ: Какъ не е вѣрно! Сегашниятъ анюитетъ на консолидирания дългъ е 13.600.000 л.

Т. Теодоровъ: Сега ще видимъ, щомъ спорите. Да вземемъ миналогодишния бюджетъ, който Вие сте писали.

Министъръ М. Сарафовъ: Не по бюджета, а трѣбва да вземете чистия анюитетъ! Въ сегашния бюджетъ влизатъ лихвите и върху текущите сметки съ Българската Народна Банка, а Вие говорите за консолидирания дългъ въ ване връме.

Т. Теодоровъ: Разумѣва се, че влизатъ.

Министъръ М. Сарафовъ: Ама Вие говорите за ване връме. Вие трѣбваше да вземете всичко на всичко 52.000.000 ферме, заедно съ опциите пета и шеста! Защо говорите работи невъзможни?

Т. Теодоровъ: Добрѣ, сега ще Ви направя сметка. Вие послушайте и ще се убѣдите сами.

Министъръ М. Сарафовъ: Каква сметка ще направите!

Т. Теодоровъ: Бюджетътъ на 1901 г. е въ рѣцѣтъ ми; можемъ да вземемъ и бюджета за 1902 г., ако обичате; който е съ единъ милионъ и половина повече, та е въ моя полза, а не въ моя връда. Този бюджетъ е свършенъ накрая съ 31.586.750 л. разходъ за пенсии и държавни дългове. Отъ тѣзи 31.586.750 л. трѣбва да се извади първата глава — вземѣте бюджета и гледайте, — първата глава, която съдържа въ себе си данъ, пенсии и пособия, защото тя не влиза въ анюитетитѣ, и тази първа глава е 4.575.231 л. Подиръ това иде втората глава — погашение на държавните дългове. Оттамъ вади пакъ 2.200.000 л., които се даватъ на руското правителство и за дълга на бившата Източна-Румелия 500.000 л. Сега, едното и другото, събрани заедно, правятъ 7.275.000. По-нататкъ: лихви на държавните дългове — нѣма какво да извади; по-нататкъ: комисиона — нѣма какво да извади; разности за котиране на заемитѣ — нѣма какво да извади; за лихви на Българската Народна Банка — то обема текущите дългове. Азъ считамъ, че не щѣше да съществува този летищъ дългъ, че нѣмаше да се взема отъ Банката, както не бѣше моя система да вземамъ отъ Банката, при всичко че ме обвиняваха, че съмъ я ограбилъ азъ, а когато оставихъ министерството, имаше да даваме 3.600.000 л. само.

Самъ г. Теневъ призна това, само че той тури и сумитѣ за канализацията още 1.500.000 и ги правѣше на 5 милиона, а днесъ сж взели 29.000.000 л. отъ Банката! Та, като извадите тѣзи 7.275.750 л. отъ 31.586.750 л., получавате 24.311.000 л. Защо г. Министърътъ на Финансите спори съ мене? Ами азъ като говоря, прѣсмѣтналъ съмъ ги и тогазъ говоря. Ако вземемъ тазгодишния бюджетъ, ще излѣзе 25.000.000 за лихви и погашения на държавните дългове. И вмѣсто 25.000.000 л., които ние сега плащаме за съкровищните бонове на г. Тенева, за другитѣ всевъзможни летищи дългове, за тритѣ заеми, ние не щѣхме да имаме всичко това, а щѣхме да имаме единъ общъ дългъ отъ 290.000.000 л., за който щѣхме да плащаме само 15.361.500 л. годишно. Сега дългътъ възлиза на 250—260.000 л. съ летищитѣ и съ всички; значи, 290.000.000 л. съответствуватъ на номинални. Г-нъ Сарафовъ казваше тукъ, че нѣмаше да стигне. Въ едно нѣщо той е правъ: че щѣхме да откупимъ и ориенталската линия съ тѣзи пари.

Министъръ М. Сарафовъ: Въ всичко съмъ правъ. Петата и шестата опции се оптираха въ 1899 г. и 7.000.000 л. се взеха въ авансъ, а 16.000.000 л. останаха неоптирани. И тѣзи ако се бѣха взели, пакъ нѣмаше да имате 52.000.000!

Т. Теодоровъ: Азъ съжалявамъ, че Вие не ме разбирате. Когато казвамъ, че 200.500.000 бѣше нашиятъ 6%-овъ дългъ въ края на 1898 г., азъ вземахъ и шестата и петата и четвъртата опции и всичко, защото всичко влизаше вътрѣ: заемътъ отъ 142.000.000 л. отъ 1892 г. и 46.000.000 отъ 1888 г. — правятъ 188.000.000 л., и 30.000.000 отъ 1889 г., правятъ 218.000.000 л. 218.000.000 сж били всичките 6%-ови заеми при сключването имъ, но до 1898 г. се бѣха изминали за единия заемъ 6 години, за другия 9 години, за третия 10 години, та частъ отъ сумитѣ бѣха погасени, и пѣлата сума, оптирани и неоптирани 6% книжа, възлизаше на толкова — 200.500.000 л. Вие поне трѣбва да ме разбирате! Оставете на депутатитѣ отъ селското съсловие тѣ да не разбиратъ какво приказвамъ; азъ зарадъ Васъ говоря!

Министъръ М. Сарафовъ: Азъ Ви разбирамъ много добрѣ, но Ви казвамъ неистинитѣ. Въ вашия договоръ се прѣдвиждаха 228.000.000, тѣ отиваха за конверсията, слѣдователно, нѣмаше какво да вземете.

Т. Теодоровъ: Оставаха още 62.000.000 л.

Министъръ М. Сарафовъ: 52.000.000!

Т. Теодоровъ: 62.000.000!

Министъръ М. Сарафовъ: Добрѣ, 62.000.000. 24.000.000 имаше да платите за желѣзницитѣ. Нали тѣй? Какво щѣше да Ви остане?

Т. Теодоровъ: 24.000.000 ние щѣхме да платимъ отъ петата и шестата опции, които влизатъ въ 228.000.000 л.

Министъръ М. Сарафовъ: Г-нъ Теневъ ги взема!

Т. Теодоровъ: Оставете Тенева!

Министъръ М. Сарафовъ: Но той ги взема!

Т. Теодоровъ: Прѣди мене ли ги взе той или въ мое време? Значи, ако ги е взелъ Теневъ, платилъ е съ тѣхъ борчове, които азъ турямъ въ смѣтка. Разберѣте какъ се правятъ смѣтки! Провѣрѣте и утрѣ ми възразѣте. Недѣйте бърза така, защото се излагате!

Сега, моята смѣтка е тая, че щѣхме да имаме всичко 15.361.000 анюитетъ, лихви и погашение, вмѣсто 24.000.000, които сега имаме. И когато г. Сарафовъ онзи день говорѣше въ своето изложение какви облаги щѣли да излѣзатъ отъ приемането новия заемъ, че ние сега съкровищни бонове нѣма да погасяваме по 6.000.000, както и по 1.000.000 за лихви, а ще гудимъ една по-малка сума отъ 2.000.000 л., когато той ни говорѣше това за да ни съблазни и да ни покаже какви годни ще има за да може да си уравнивѣси бюджета, той трѣбваше да си зададе въпроса: ами ако се изпълнише онзи лошава и критикуванъ заемъ отъ 290.000.000 л. отъ 1898 г., нали можеха не само 7.000.000 отъ съкровищнитѣ бонове да не фигуриратъ съ такава тежестъ, но и заемитѣ отъ 1888, 1889 и 1892 г. щѣха да се погашаватъ въ 59 години, вмѣсто въ 33, и щѣхме да имаме едно облекчение отъ щѣли 9.000.000 л. въ сравнение съ това, което имаме сега? И това облекчение не щѣше да трае само двѣ години, както е сега проектираното, а въ продължение на щѣли 25 години! Трѣбва да си спомните, слѣдователно, съ признателностъ такъвъ единъ заемъ и да признаете, че прѣди вие въ 1902 г. да сте се погрижили да намалите разходите на бюджета по държавнитѣ длъгове, за да можете да удовлетворите другитѣ функции на държавата, други хора много по-рано, четири години прѣди васъ сж мислили да направятъ сжщото и, като сж го правили, достигнали го въ три пѣти по-добъръ размѣръ и, главно, конвертирали сж 6% книжа всички въ 5%, а вие днеска пакъ оставате на България единъ длѣтъ отъ 185.000.000 въ 6% книжа, възгъ отъ вашия заемъ, който сега прѣдлагате. Така че, прѣвзходствата на заема отъ 1898 г. не могатъ да бѣдатъ намалени съ това, че той билъ заемъ на опции. Азъ казахъ мотивитѣ, по които този заемъ щѣне да се ослѣществи и отъ страна на банкитѣ не щѣше да има никакви прѣпятствия. Ако по заема отъ 1892 г. ни направиха прѣпятствия, хората ни писаха черно на бѣло и ни направиха прѣпятствия, защото имаме за противникъ такава голѣмо финансово учрѣждение, каквото е Deutsche Bank. И

това г. Теневъ, не азъ, по моятъ противникъ го засвидѣтелствува тукъ и намѣри, че това било най-голѣмнитѣ наши грѣхъ, че сме се борили съ такъвъ голѣмъ финансовъ институтъ, че не сме се страхували отъ Сименса. Банкитѣ ни казваха, че вие имате за противникъ такава едно голѣмо учрѣждение като Deutsche Bank, съ която интереситѣ ни се прѣлизатъ на всички нияци, която ще иска да задрѣти котирането на вашата пета и шеста опции на Лондонската нияца, и, струва ми се, че бѣше подалъ такъвъ протестъ на синдиката на борсата въ Лондонъ да се не допусне да се котира въ Лондонъ нашиятѣ облигации отъ пета и шеста опции на заема отъ 1892 г. Тѣзи прѣпятствия прѣставаха да съществуватъ и банкитѣ ни казваха: сега е време да поправите вашия кредитъ, защото, като куните ориенталската линия, вие обезоружавате съ това Deutsche Bank, тѣй като интереситѣ на нейнитѣ акционери криво-лѣво, малко-много се спазватъ въ този договоръ, и отстранява се едно прѣпятствие; дайте да вземемъ Deutsche Bank съ себе си! Deutsche Bank не рачи да подпише контракта, но азъ третирахъ не съ Сименса, а съ неговия помощникъ — бѣхъ само 24 часа въ Виена, не си спомнямъ сега името му, първиятъ поддиректоръ на Deutsche Bank, който бѣше тогава въ Виена. Казахъ ми: Deutsche Bank не може да подпише новия заемъ, защото до вчера агитираше въ вѣстниците противъ васъ, правила е протести противъ вашия кредитъ и да и видятъ сега, че излиза да подпише този контрактъ, ще кажатъ: „Ама че кепазелжхъ? Довчера бѣше противъ, а днесъ подписва!“ Но Deutsche Bank щѣне да даде двама прѣдставители. Азъ водихъ прѣговори, третирахъ и върху това, кои да бѣдатъ прѣдставителитѣ, защото искахъ да бѣдатъ по-важни банки. Дадохъ двѣ германски банки, които сж доста солидни. Освѣнъ това, влѣзе въ синдиката и Wiener Bank-Verein, която е винаги съучастникъ на Deutsche Bank — неотдавна сключиха градския заемъ на Виена заедно, а и Босненския заемъ пакъ сключиха заедно съ 4%, — Wiener Bank-Verein и Deutsche Bank. Така че, по-напрѣшнитѣ прѣпятствия, които се срѣщаха, защото ние водѣхме борба, за да изпѣдимъ чуждата желѣзнопатна компания отъ България — това го знаете всички, — се отстранява и тѣ казаха: ние бѣхме ваши врагове, сега ставаме ваши приятели! И асѣ ние имъ говорихме по-рано: защо сте се заели съ насъ, та не ни давате желѣзницитѣ? Ние ги искаме, дайте ни ги, защото безъ тѣхъ не можемъ, а щѣлъ нечелѣте отъ другадѣ, нечелѣте отъ вашия кредитъ; вземѣте и правѣте финансови прѣдприятия въ България или други работи. И хората трѣгнаха по този пакъ. Та ние, г-да прѣдставители, слѣдъ откупването на ориенталската линия нѣмахме вече противници въ Европа, и защото бѣхме отстранили всичкитѣ прѣпятствия, и защото нашиятѣ врагове, ориенталцитѣ, бѣха дошли и вземаха 40% отъ заема, прѣдставявани отъ Deutsche Bank и Wiener Bank-Verein, а

Banque de Paris и другитѣ вземаха 60%. И тѣ считаха този заемъ за толкова тѣмъ благоприятенъ, щото додѣто ги убѣди да взематъ и нашата Българска Народна Банка за стучастница въ него поне съ 3% патихъ и видѣхъ! Нито единтъ искаха да дадатъ отъ своитѣ 60%, нито другитѣ отъ 40-тѣ%. Та всичко показваше, че тия хора гледаха на нашата работа като на хубава, викаха, тѣ бѣха ентузиастическими отъ насъ, считаха нашата страна un pays d'avenir, съ бѣдѣще, които нѣма други борчове, други кредитори, и въ които може да се работи на честни и лоялни начала. Ето защо считамъ и нищо не е въ състояние да ме разколебае въ това, че заемътъ на 1898 г. бѣше едно добръ обмислено и съ сигуренъ успѣхъ дѣло. Призовавамъ за свѣдѣтель тѣзи банки, за да чуятъ, за да видятъ, че бившиятъ министъръ на финанситѣ защитава тѣхната лоялностъ и изповѣдва оная истина, която знае.

Я. Сакжзовъ: Какъ обяснявате туй голѣмо тѣхно желание, г-нъ Теодоровъ?

Т. Теодоровъ: Защото разчитаха.

Я. Сакжзовъ: Европейскитѣ капиталы тогава бѣха ангажирани на крайния изтокъ — много добръ го знаете — въ всички тия индустриални прѣдприятия. Какъ разбирате тогава присѣтствието на тия много пари, които нѣма да бѣдатъ пласирани и намѣриха тъкмо въ България да се пласиратъ? Имате ли прѣдъ видъ това нѣщо?

Т. Теодоровъ: Ще Ви обясня.

Я. Сакжзовъ: Не искамъ на мене да обяснявате, но на Събранието.

Т. Теодоровъ: На Събранието. Сега, иматъ ли пари или не и какъ ги намиратъ на пазарта, туй не е моя работа, разумѣва се.

Я. Сакжзовъ: Или голѣмъ келениръ трѣбва да е имало?

Т. Теодоровъ: Ще ви кажа защо.

Д. Христовъ: Той го знае, ама не ще да го каже!

Т. Теодоровъ: Въ 1898 г., когато третирахме тукъ два мѣсеца — ние не ходихме при тѣхъ, а тѣ дойдоха при насъ и стояха два мѣсеца, при всичко че ни викаха, но ние не искахме. . . (Я. Сакжзовъ: Тѣ сж празни работи!) Слѣдъ като сключихме договора за откупване желѣзницитѣ, уговорихме още отъ самото начало, че колкото пари трѣбва да имъ платимъ за линиата, ние нѣма да ги извадимъ отъ касията си, а ще трѣбва да ни ги дадатъ, и то въ форма на 5% заемъ, защото 6% не искахме вече. Това бѣше уговорено още отъ самото начало, щомъ почнахме да третираме. И когато се фиксирахме върху базата на откупването, въ което врѣме г. Величковъ подписа 18 протокола,

а на 19-я само се отказа, слѣдъ двумѣсечно третиране на въпроса, ние се съгласихме, че 24.450.000 л. ще се платятъ за линиата — въ това число влизаше и правото на тѣзи сжидитѣ ориенталци за 59 години върху линиата отъ Бѣлово до Вакарелъ; и него откупвахме, защото $\frac{1}{3}$ има Турция, а $\frac{2}{3}$ тѣ. Като се уговорихме върху тази сума, започнахме да прѣговаряме за заема и азъ имъ искахъ единъ заемъ al pari, като казвахъ, че 5% заемъ ще бѣде 100 на 100. Казахъ имъ: ние ще ни дадете заемъ за изплащане желѣзницата, но азъ разбирамъ, че ще ви платимъ въ облигации, а не въ брой. Казахъ: ние заема не можемъ да ви дадемъ al pari, защото имаме разности. Азъ поддържахъ и казахъ, че ние ще имъ платимъ въ облигации, но не се съгласиха. Имаше едно недоразумѣние, азъ добросъвестно мислѣхъ, че трѣбва да платимъ въ облигации отъ новия заемъ, което бѣше твърдѣ естествено, но тѣ се възпротивиха. И слѣдъ нови продължителни прѣговори, дойдохме на единъ срѣденъ нѣтъ: съгласиха се да ни дадатъ съ 93 емисии 5% заемъ, но само толкова колкото сж нужни за желѣзницитѣ — повече ни сантимъ. Какво искате повече, казваха ни тѣ, когато земледѣлческия заемъ сте сключили съ 86 $\frac{1}{2}$, а ние ви даваме 93. Какво искате по-нататѣтъ, 14 точки е разницата до al pari, ние ви даваме половината — 7 единици повече, тогава жертвувайте и вие отъ 100-тѣ толкова единици. Но намъ ни трѣбваша и други пари, защото ние очаквахме на 1 декемврий 1898 г. да ни даде консорциумътъ Länder Bank и компания петата опция, но знаехме, че не сж твърдѣ наклонни да упражнятъ тая опция подъ прѣдлогъ, че Deutsche Bank прави прѣпятствие. Та, като се бояхъ да не ни правятъ прѣпятствие, азъ бѣхъ приготвилъ свой планъ какво щѣхъ да направя въ подобенъ случай. Азъ настоявахъ да ни дадатъ 40 милиона заемъ съ 5% лихва и 93 емисии; отъ тѣхъ 24 милиона ефективно като дадемъ за линиата, при всѣки случай да имаме десетина милиона за постройкитѣ, докато дойде срокътъ за опцията на другия 6% заемъ. И най-послѣ слѣдъ дълги прѣговори, въ които и г. Величковъ бѣше посветенъ, дойдохме до съгласие.

А. Урумовъ: Защо мѣсите г. Величкова?

Министъръ-Прѣдседателъ Д-ръ С. Даневъ: Оставете хората, които отсъствуватъ.

А. Урумовъ: Защо Ви тревожи г. Величковъ толкова много?

Т. Теодоровъ: Понеже г. Христовъ ме закача, затова му напомнямъ за г. Величкова.

Д. Христовъ: Ти излъга цѣло Народно Събрание. На Сакжзова не казвахъ келенири. Азъ ще го кажа.

Т. Теодоровъ: Добръ! Хайде да не говоримъ за Величкова. За да бѣда приятенъ, нѣма да говори за Величкова. Азъ въ скобки казахъ това, за да

пърмате право поне вие да ни критикувате. Има въ България петъ други партии, които достатъчно ни критикуватъ.

С. Лафчиевъ: (Къмъ Д. Христова.) Отдѣ го знаешъ това?

Д. Христовъ: Отъ тѣзи, които тѣ въздигнаха!

С. Лафчиевъ: Азъ самъ се въздигнахъ.

Д. Христовъ: Ти бѣше неизвестенъ.

С. Лафчиевъ: Азъ бѣхъ директоръ на гимназии. Азъ те въздигнахъ и ти трѣбва да бѣдешъ благодаренъ на мене.

Т. Теодоровъ: Азъ съжалявамъ, че се отвлѣкохъ въ тоя въпросъ, но г. Сакъзовъ е виноватъ въ това.

Та, казвамъ, най-послѣ дойдохме до това съгласие да ни дадатъ 35 милиона по 90% — евентуално 40 милиона, — та отъ 35-тѣ милиона слѣдъ изплащане ориенталската линия щѣха да ни артинатъ най-малко 6—7 милиона за други нужди и затова жьртувахме въ емисията, за да получимъ и пари въ брой. Сключихме единъ контрактъ въ тая смисълъ и заради този контрактъ ви свидѣтельствува г. Теневъ въ своето изложение до Народното Събрание, което продължаваше неговия заемъ. Въ това изложение г. Теневъ казваше така: (Чете.) „Споредъ тая конвенция българското правителство се задължаваше да плати 24.194.000 л. само за експлоатационното право, което ориенталската компания имаше надъ находищитѣ се въ българската територия 309 км. линии между Бѣлово—Мустафа-Паша и Търново—Сейментъ—Ямболъ, а за изплащане стойността заинтересованитѣ банки се бѣха съгласили да направятъ единъ 5% заемъ отъ 35 милиона лева — която сума можеше да се повиши до 40 милиона — по курсъ 90%. Контрактътъ за тая цѣль, подписанъ отъ директора на Wiener Bank-Verein, г. Бауеръ, се намира въ дѣлата на Финансовото Министерство и носи дата 17/29 ноемврий 1898 г. Съ тая операция правителството, слѣдъ заплащането на ориенталцитѣ 24.450.000 л., щѣше да получи въ брой една сума отъ 7.050.000 л. до 11.550.000 л. Ако допуснемъ, че откупуването“ и пр. и пр. Той хвали даже тоя заемъ и казва, че тогавашното българско правителство е сбъркало, като е отишло да прави конверсия. Той осжда най-много конверсията. Така че, не е вѣрно това, което г. Христовъ твърдѣше миналата година, че конверсионниятъ заемъ не е продуктъ на нашата свободна воля, на нашето свободнo контрагиране съ нашиятъ противници, и че ние сме били побѣдени. Истината е, че ние купувахме желѣзницата и сключихме 5% заемъ съ 90% и малко се грижехме какъ ще пласиратъ банцитѣ този заемъ, защото бѣше ферте и вземахме около 7 милиона лева минимумъ въ брой и евентуално 11 милиона и можехме да продължаваме

по-нататъкъ постройкитѣ си, а конверсията оставихме за слѣдующата година. Но ако се ангажирахъ и искахъ да направя едновременно и конверсията, то бѣше не защото бѣхъ побѣденъ, но защото ме молиха. Когато сключвахме договора, същия денъ когато щѣше да си отива г. Бауеръ, той ми дѣржа слѣдующата рѣчь: „Ние свършихме нашата мисия; вие купихте линията; ще излезете отъ вашата земя съ единия кракъ ступенъ“ — Wiener Bank-Verein е прѣдставителъ на ориенталцитѣ, — „но нѣма вече да ви дѣржимъ гапсше за това пѣщо, защото получихме онова удовлетворение, за което толкова мѣчно бѣше да се съобразуваме. Но азъ, който съмъ очарованъ отъ вашата земя, азъ, който съмъ вземалъ участие въ вашия 30-милионенъ заемъ отъ 1889 г., — азъ ще ви дамъ единъ съвѣтъ: вашето положение днесъ въ Европа е блѣстяще; вие побѣдихте ориенталската компания, а знаете какво пѣщо е ориенталската компания“, ми казваше той, „тя е това и това, и вашиятъ кредитъ сега ще се повдигне. При моето трѣгване за тукъ вие видете колко се покачи вашиятъ кредитъ, а при моето възвръщане, когато ще се узнае станалата спогодба, вашиятъ кредитъ ще се повдигне още повече, защото вие нѣма вече да имате противникъ въ Европа. При сѣ това вие трѣбва да се възползвате отъ това настроение за да си осигурите кредита, защото *votre crédit n'existe pas, il est à créer* — вашиятъ кредитъ сега не съществува, той трѣбва да се създаде сега. И за да можете да го създадете и укрѣпите, сега е прѣвзходенъ моментътъ. Вие ще имате нашиятъ ориенталци на помощъ, отъ ваши врагове тѣ ще станатъ ваши приятели — защото ще дѣржатъ наши 5% книжа. Вие имате французки банки, които ви чакатъ. Banque Internationale и Banque de Paris, които не могатъ да намѣрятъ благоприятни условия, чудитѣ се какво да правятъ съ двѣтѣ онции отъ 1892 г., които сж имъ останали и не могатъ да ги пласиратъ, защото въ Парижъ 6% книжа не се купуватъ, трѣбва да ги продаватъ въ Виена, а пъкъ тѣ сж парижки банки. Ето защо, възползвайте се отъ момента. Азъ видѣхъ България, видѣхъ тѣзи постройкы, които сте въздигнали за 20 години, видѣхъ хотелитѣ ви, живота ви и чуда се на тоя прогресъ, който сте направили, въ 20 години да издигнете единъ европейски градъ, какъвто е София, и азъ ще бѣда вашъ съдѣйственикъ въ това отношение“. И негова милостъ ми повлия най-много. Азъ изложихъ въ Министерския Съвѣтъ тоя разговоръ, и той ме командирова въ Виена, дѣто, като отидохъ, всички ме чакаха и свършихме работата въ 24 часа, а не както сега да подсмѣрчатъ съ цѣли мѣсеци около вратитѣ на банцитѣ. (Смѣхъ въ крайната лѣвица.) Въ 24 часа работата бѣше свършена, и азъ се върнахъ тукъ, Камарата засѣдаваше. Та, казваше ми негова милостъ: вие нѣма какво да губите; ако моитѣ другари не ви дадатъ по-благоприятни условия, казваше той, вашата работа е свършена, вие имате договоритѣ си въ джеба.

Защото азъ казахъ: ще дойда, ами ако вие се подиграете съ мене? Виждамъ, че вие сте добри настроени, отъ да зная какво ще кажатъ другитъ, какви условия ще представятъ? Той каза: Какво губите отъ това. Ще се върнете; вие ще имате въ джеба си контрактитъ, които имате днесъ; ще се върнете и ще излезнете съ тѣхъ прѣдъ Собранието. Азъ се грижехъ за това нѣщо да не се върна безъ сполука. Азъ не излѣзохъ никога извънъ границитъ на България да отида да моля, при всичко че нѣколко пѣти ме викаха да отида въ странство и при всичко че нуждитъ на министерството и нуждитъ на България тогава бѣха три пѣти по-повелителни, отколкото тѣзи, които иматъ сега господата. (Н. Сакъзовъ: Положението бѣше друго. Не сж лични Ваши заслуги!) Сега г. Сакъзовъ ме пита, отъ сж намѣрили банцитъ болъ пари? Намѣрени сж, защото бѣхме въ слѣдующето положение. България, както казахъ по-рано, нѣма други дългове; България дава всички свои желѣзници като специална гаранция, за да гарантира този заемъ, слѣдователно, България заслужава този кредитъ, па и сумата не е голѣма, анюитетътъ бѣ 15.360.000 л., а бюджетътъ ни 90.000.000 л. Знаеха хората колко сж анюитетитъ и държавнитъ дългове на другитъ държави, и заради туй върваха въ състоятелността ни. Азъ не съмъ да гарантирамъ за киснитъ на хората. И тѣй, азъ сключвамъ по този въпросъ на г. Сакъзова.

Сега друго нѣщо. Като нѣма съ какво друго да се упрекне заемътъ отъ 1898 г., каза се — пакъ г. Христовъ го каза миналата година: — ама не сж само банцитъ, които можеха да не осществятъ заема, но можеше и Султанътъ да не подпише нашия договоръ. Ако не подписа, каже, Султанътъ за откупването на желѣзницитъ, тогава вие какво щѣхте да правите? Пакъ ще кажа, че ние бѣхме се осигурили да не можете да ни въразявате върху тази точка, и ако дойдѣше дотамъ работата, щѣхте да видите какво щѣхте да направимъ. Въ Министерството на Обществентъ Сгради бѣха напечатани и билетитъ за всичкитъ желѣзнопѣтни станции въ Южна-България, и може сега да се провѣри това тамъ. Насъ ни бѣха увѣрили отъ твърдѣ мѣродавно мѣсто, че Негово Величество Султанътъ ще се съгласи, и ние бѣхме сигурни за подписа на Султана — той бѣше даже общалъ. Не бѣше още излѣзло ирадето, защото въ Цариградъ такъвъ е обичаятъ: въ 12 часътъ ако изтича срокътъ, въ 11 ч. и 40 м. се дава ирадето. Срокътъ изтичаше на 28 януарий 1899 г.; ако Султанътъ не дадѣше ирадето, тогава ние се намирахме въ необходимостъ да вземемъ тая линия и безъ одобрението на Негово Величество Султанътъ съ мѣлчеливото съгласие на наемателитъ нейни, безъ да питаме Сюзерена. Може би, щѣхте да причинимъ една неприятностъ на Негово Величество, а пъкъ не е желателно България да влиза въ конфликтъ съ Султана, и това трѣбва да бѣде първата точка отъ политиката на всѣко българско

правителство — говоря го като опозиционеръ, защото това е истината и защото нашитъ интереси сж най-гѣсно прѣилитатъ съ турскитъ, — то щѣше да бѣде, казвамъ, неприятно за Негово Величество Султана, но ние бѣхме рѣшили да го направимъ, защото ние не можехме да постигнемъ друго-иче. (Д. Марковъ: Тѣ го знаеха!) Г-нъ Марковъ казва, че тѣ го знаеха и затуй щѣха да дадатъ доброволно съгласието си. Ние бѣхме сигурни, че нито една отъ великитъ държави нѣма да поддържа Турция, ако би се тя се съпротиви по този въпросъ. Това ни се каза отъ великитъ сили, че нѣма държава, която да я поддържа, ако тя протестира противъ занемането отъ наша страна на линията. Така че, този въпросъ нека не ни се задава. Съгласете се, че ние прѣди да трѣгнемъ да третираме съ ориенталската компания два мѣсеца за откупването на правото имъ, прѣди да изтощаваме толкова енергия, толкова нерви и безпокойствие по този въпросъ, ние си зададохме този въпросъ: ще ли можемъ да имаме съгласието на Султана или не, че тогавъ да третираме. Най-напрѣдъ се осигурихме отъ тази страна, че тогава почнахме да третираме. Ние не сме толкова прости да третираме цѣла година и послѣ, защото не се съгласява Негово Величество Султанътъ, да прѣклонимъ глава прѣдъ опозицията и да дойдемъ прѣдъ нея да ни линшира. И наистина, по онова врѣме, ако бѣхме излѣзли съ такъвъ заемъ съ 81.5% емисия прѣдъ Народното Собрание, какъвто е сегашниятъ, и ако бѣхме помислили да даваме реални гаранции, да въвеждаме чужди компании у насъ, — тогава г. г. министритъ, сжпититъ тѣзи, които днеска сж толкова кротки, толкова спокойни, щѣха първи да гласуватъ за нашето обѣсване — не за нашето бламиране, а за нашето обѣсване — и днесъ не щѣхте да имаме щастieto да учимъ уроци отъ г. Сарафова. (М. Такевъ: Защото, г-нъ Теодоровъ, ни увѣряваха, че ще взематъ заемъ *à pari*, защото увѣряваха, че нѣма никакви реални гаранции да даватъ. Ще го четемъ отъ трибуната! — А. Урумовъ: Кажете за купонитъ!)

И така, г-да народни прѣдставители, азъ ще моля тия господа, които искатъ да правятъ сравнение съ заема отъ 1898 г., било че тѣ сж наши приятели или наши противници, да иматъ прѣдъ видъ всички тия съображения, които изказахъ, които въ него врѣме и сега сж ме привеждали въ дълбокото убѣждение, че този заемъ щѣше непрѣмънно да се осществи. (Г. Кирковъ: Ланската умрѣла кобила!) Да, ланската кобила умрѣла, но сега ние искаме да правимъ сравнение и да не ни казвате, че то е фантазия, а да признаете, че то е една реалностъ.

Но г. Христовъ ме пита: ами заемътъ въ 1899 г. не се осществи, ето нѣ, вижте, сжпититъ банки бѣха. То е вѣрно, пакъ сжпититъ банки не го осществиха. Его снощи изтече срокътъ на контракта имъ и тѣ не го осществиха. И тѣ, при всичко че имаха да упражнятъ три опции отъ 260.000.000, по заема на г. Тенева, не го осществиха. Защо

си плюха на подписитѣ? Ето защо. Вината е у насъ. Този заемъ тѣ щѣха да го осъществятъ, тѣ имаха интересъ да го осъществятъ. Но какво направихме ние? Ние направихме една фатална грѣшка, за която на врѣмето съмъ писалъ съ жаръ и не можяхъ да влѣза въ Камарата, за да викамъ колкото мога повече, повече отъ колкото викамъ противъ този заемъ, противъ заема за съкровищнитѣ бонове. Този заемъ бѣше една злощастна идея, една много фатална грѣшка. Банкитѣ щомъ видѣха, че могатъ да направятъ на България единъ заемъ отъ 25.000.000 л. съ печалба отъ емисията 11% и подиръ 4 години да си получатъ стойността al pari при 6% лихва, още и бандеролтъ, като реаленъ залогъ, което не е било никога по-рано; щомъ видѣха това, тѣ нѣмаха вече интересъ да реализиратъ заема съ 5% и съ 89%, когато иматъ онзи заемъ отъ 6% и тоже съ 89% емисия, а освѣнъ това първия гарантиранъ само съ желѣзницитѣ, а втория съ реално залагане на бандерола. Тѣ имаха, обаче, единъ интересъ и този интересъ оставаше да съществува, за да цѣнятъ този договоръ, именно този интересъ: да не попадне конверсията на нашитѣ 6% заеми въ чужди рѣцѣ, а да си остане въ тѣхнитѣ рѣцѣ, защото тѣ държеха нашия 6% заемъ, и заради туй тѣ бързаха прѣди да изтече този договоръ, да могатъ да осигурятъ своето предоминантно положение, своето прѣобладаващо положение въ България, въ което да нѣматъ конкуренти. И тѣ го осигуряваха миналата година съ онзи договоръ, който падна, а сега съ този. Азъ ще покажа на почитаемото Народно Сѣбрание, че ако не се осъществи 5% заемъ отъ 1899 г., то е, защото банкитѣ сключиха заемъ съ съкровищнитѣ бонове, който имъ е по-благоприятенъ, и, второ, защото получиха надежда да сключатъ този 5% заемъ, който имъ дава реална гаранция въ рѣцѣтъ и ги поставя въ едно положение да иматъ кредита на България съвършено осигуренъ и силенъ, да могатъ да продаватъ книгата и да реализиратъ по-добри печалби, толкозъ повече че въ послѣдно врѣме нашиятъ кредитъ се много окепази отъ самитѣ насъ, безъ да заслужава. Причината сме ние, да не бѣхме се подавали на онъ заемъ съ съкровищни бонове и на този отъ миналата и тази година — и азъ съмъ го писалъ това въ в. „Миръ“ и съмъ излѣзълъ съ подписа си, което се прави много рѣдко. Когато г. Теневъ писа до Княза своя докладъ за заема, за да хвали тоя заемъ и да казва, че той щѣлъ да позволи на България да намали ажиото и въ едно близко бѣдѣще да може да сключва заемъ съ 4%, азъ се възмутихъ и излѣзохъ съ подписа си, за да напиша едно отворено и дрѣзко писмо, съ което да му кажа, че това е едно нахалство: единъ министъръ на Финанситѣ да говори това на Княза и да го печати въ „Държавенъ Вѣстникъ“, — нахалство, което близката история ще покаже. И днесъ азъ стоя на това, което и тогава казахъ, и ако това не бѣше станало тогава, може би ние щѣхме да стоимъ сега по-добрѣ, за-

щото щѣше да се осъществи 5% заемъ отъ 1899 г. Обаче, това обстоятелство дава ли ни право да вземаме мѣрка на палната кредитоспособностъ отъ нашитѣ прѣдшественици и нѣщо повече: да отиваме по-долу отъ тѣхъ? Защото, ще ви кажа, че настоящиятъ заемъ стои въ нѣкое отношение по-долу дори и отъ заема на Тенева съ съкровищнитѣ бонове, съ който иска да го сравнява г. Сарафовъ, което не е голѣма честъ и не е добръ да прави, защото на врѣмето този заемъ го разбгнахте на кръстъ, а сега въздигате своя като „святая свитихъ“. Ето защо този заемъ не се осъществи, и ако не се осъществи, вината е наша, а не на банкитѣ. Ако ние се бѣхме поставили да чакаме този срѣтъ, щѣхме да намѣримъ срѣдства да го осъществимъ. Какво трѣбване да направимъ ние, това нѣщо говорилъ съмъ го и други пѣтъ, но не ни послушаха. Ето, г-да народни прѣдставители, азъ изчерпихъ първата точка, която искахъ да критикувамъ по въпроса за заема, именно точката за емисиата, която намѣрвамъ, че е най-малка отъ всичкитѣ досега съществуващи емисии. Правителството може би е имало добра воля да направи нѣщо повече, но то самъ е криво, защото се е заловило съ тази работа, която не му бѣше, при тия обстоятелства, подадено, за да направи нѣщо по-добро, затова и резултатътъ излѣзе такъвъ кекавъ. (Гласове къмъ прѣдседателя: Дайте отидихъ!) Тоя заемъ бихъ могълъ да го сравня съ заема отъ 1896 г. за земеделскитѣ каси, но съ него той не би могълъ да издържи никакво сравнение, защото заемътъ на 1896 г. бѣше много по-благоприятенъ и нѣмаше никаква реална гаранция, а този има. За другитѣ точки, които сж още двѣ, ще говори по-послѣ, а сега моля да се даде отидихъ, тѣй като и отъ тази страна се иска това.

Прѣдседателствующъ Д. К. Поповъ: Давамъ 5 минути отидихъ.

(Слѣдъ отидихъ.)

Прѣдседателствующъ Д. К. Поповъ: (Звъни.) Засѣданието се продължава.

Моля г. оратора да заеме мѣстото си.

Т. Теодоровъ: (Отъ трибуната продължава.) Една дума, г-да народни прѣдставители, къмъ онуй, което казахъ по-рано, за да свѣрша окончателно сравнението на този заемъ съ заема отъ 1898 г. Забѣлѣжи ми се отъ г. Министра на Финанситѣ, че при онзи заемъ отиваха 24.000.000 л. за покупка на линията ориенталска и че, слѣдователно, сумитѣ, съ които щѣхме да разполагаме, щѣха да бѣдатъ по-малко. Азъ обяснихъ още тогава, че азъ турямъ и този дългъ въ смѣтката, но сега ще искамъ да направя на г. министра една концесия и ще призная, че 24-тѣ милиона щѣха да бѣдатъ единъ специаленъ разходъ, който ние отдѣляхме за купуването на линиитѣ — това е така, — но тогава ние отъ тѣзи линии, които сж 310 км., щѣхме да имаме

единъ чистъ доходъ, който сега го пѣхаме и който щѣше да влѣзе въ бюджета. Така щото, ако дългътъ ни се увеличише съ 24 милиона лева повече, и, слѣдователно, единъ анюитетъ щѣхме да имаме по-голямъ отъ този 15 милиона, съ лихвитъ и погашенията, азъ съмъ сигуренъ, че ориенталската линия, която е най-приходоносна отъ всичкитъ линии въ България и, ми се струва, че и въ бъдеще ще си остане най-приходоносна, щѣше да ни даде единъ чистъ доходъ отъ 700—800 хиляди франка злато — да не си прави голѣми илюзии, — тъй щото, щѣше да се покрива анюитетътъ смѣтанъ за 59 години. Така щото, ако оттамъ щѣхме да имаме повече разходъ, отъ друга страна щѣхме пъкъ да имаме приходъ и този приходъ щѣше да покрива разхода. Така щото, положението отъ това не се измѣнява.

Г-да народни прѣдставители! Тѣзи, които сж критикували заема отъ 1898 г., твърдѣ често сж ни казвали: неговитъ достойнства се омаловажаватъ отъ жертвитъ, които правѣхте, за да купите ориенталската линия за такава една голѣма цѣна — 24.000.000 л. Г-да народни прѣдставители! Не искамъ да бъда пророкъ, нито искамъ сега да подигамъ стари дѣртове и да обяснявамъ работи, за които съмъ говорилъ съ цѣли часове туку — моята рѣчь прѣзъ 1898 г. е напечатана въ повече отъ 140 страници и тамъ излагахъ възгледитъ си, — та безъ да искамъ, казвамъ, да се оправдавамъ и сега и безъ да ставамъ голѣмъ пророкъ, но като желая да се запише въ протокола на Народното Сѣбрание, ще кажа, че докато съществуватъ ориенталскитъ линии на наша територия, прѣдъ васъ ще се изпрѣчва винаги дилемата: или да купите това парче, което е върху нашата територия — ще го купите въ бъдеще врѣме за 30.000.000 л. вмѣсто 24 милиона, като ще считате, че сте направили благодатъ на България, — или пъкъ ориенталцитъ ще взематъ нашитъ линии. Тази двойственостъ, която съществува на нашата територия, че има едно малко парче чуждо, което се експлоатира умѣло, ще служи за единъ трѣнъ и прѣдъ насъ ще стои този въпросъ постоянно откритъ. Чужденцитъ ще дебнатъ да взематъ нашитъ линии, ще се възползуватъ, като ни правятъ мжнотии, да прѣвѣрнатъ държавната експлоатация на линиитъ на частна. А ще се възползуватъ много лесно, ако тъй вървимъ, както е трѣгнало и е вървѣло досега — немѣло, невѣщо и, ако щете, даже разсипнически. Тѣ ще намѣрятъ почва въ страната и нашитъ линии ще минатъ въ рѣцѣтъ на частна компания. (Х. Камбуровъ: Вашето пророчество нѣма да се сбъдне!) Ще намѣрятъ почва въ страната и ще стане това: или тѣ ще взематъ нашитъ желѣзници — (Х. Камбуровъ: Паралелната линия!) паралелната линия е първата крачка, — или тѣ ще взематъ нашитъ линии, или ние тѣхната и, когато ние ще вземемъ тѣхната линия, ще дадемъ 30.000.000 л. и ще имъ кажемъ: благодаримъ. Така щото, азъ нѣмамъ и най-малкото чувство на разкаяние, за че съмъ прѣдложилъ 24.000.000 л. за да се избавимъ отъ тази

чужда експлоатация върху нашата земя. Считаамъ, че който го направи тъй нѣщо, при сжщитъ условия, или въ по-добри, ще бѣде единъ благодѣтель на България. (Я. Сакъзовъ: Нали това не е келениръ!)

Сега, прѣминавамъ на другитъ точки на заема, г-да прѣдставители. Подиръ цѣната на емисията, най-важното условие за единъ договоръ за заемъ, е гаранцията, която се дава. Най-желателното и прѣдпочтителното за добръ уреденитъ държави е, да не даватъ специална гаранция, а кредиторитъ имъ да иматъ за гаранция общото богатство на земята, т. е. територията, количеството на жителитъ, производителността — общитъ приходни сръдства. То е, което трѣбваше да бѣде и у насъ. За жалостъ, ние още въ началото, откакто сме почнали да сключваме заеми, не сме могли да се удержимъ на тази височина. Още първиятъ заемъ, който сключихме въ 1888 г., е сключенъ безъ никаква гаранция, но на слѣдующата година, 1889, и заемътъ отъ 1892 г. вече съществува съществена гаранция, номинална по-скоро, отколкото ефективна, но сѣ пакъ специална гаранция, която се дава за гарантиране на заема — желѣзницитъ. (М. Такевъ: Или както я наричаше г. Сарафовъ академическа гаранция!) Да, може да се нарѣче и академическа гаранция, но повече номинална. Азъ съмъ обяснявалъ другъ пътъ защо българската държава бѣше принудена въ такоа врѣме да дава такава гаранция. Главната причина бѣше, че въ международно отношение България не бѣше нормално поставена. Князътъ не бѣше припознатъ нито отъ сюзерената държава, нито отъ великитъ сили, които сж подписали Берлинския договоръ, и хората, които даваха тѣзи пари, прѣдпочитаха, вмѣсто да трактуватъ съ правителството, което нѣкои смѣтаха за незаконно, да дѣйствуватъ чрѣзъ администрацията на желѣзницитъ и повече възъ основание на гражданското право, отколкото на международното и публично право. И затова тѣ искаха желѣзницата да имъ служи за гаранция на капиталата и, ако даже единъ денъ да се оспори законността на правителството, че Князътъ не билъ припознатъ, че правителството било, както се казваше, узурпаторско, въ всеки случай желѣзницитъ, които сж направени съ тия пари, да служатъ за гаранция. Тая бѣше причината, дѣто нашитъ кредитори поискаха за гаранция желѣзницитъ. Тая гаранция, колкото и да е стѣснителна, ти не е толкова страшна и трѣбва да се помиримъ съ нея. Единъ пътъ вече на хората имъ я дали, едно положение, едно право тѣ вече го поддържатъ, ние мжчно можемъ имъ го отне. Азъ ще ви кажа, че въ 1898 г. направихъ единъ опитъ, да видя, дали можемъ да се изтрѣгнемъ отъ тази гаранция; да направимъ щото България да влѣзе въ реда на онѣзи държави, които сключватъ заеми безъ специална гаранция, и казахъ на банката въ 1898 г.: Вие ни правите единъ новъ заемъ 5% отъ 290.000.000 л.; нелѣйте взема специална гаранция желѣзницитъ, защото ти за васъ, въ сжщностъ, не прѣдставлява нищо, за-

щото надали вие мислите, че дѣйствително ще бждете въ състояние единъ денъ да ни вземете желѣзницитѣ и да ги експлоатирате, и отъ приходитѣ да покривате заема, на и ние не мислимъ да ви ги дадемъ нѣкога. Затуй, да не унижавате България, защото като че съ тази гаранция подкопавате кредитѣ ни между публиката; дайте ни такъвъ кредитъ, какъвто давате на другитѣ хора. Вие ще сте единствени наши кредитори, вие ще бждете привилегировани, понеже вие бѣхте първитѣ кредитори, задоволѣте се съ общия залогъ на всичко, което държавата има — общото онова право, което има кредитора върху всичкитѣ имоти на длъжника си, а не да взимате специална гаранция. А тѣ ми казаха: Вашата мисълъ е много права и ние сме убѣдени въ това, че ако не бѣше тази гаранция, която, наистина, не прѣдставлява нѣщо съществено, ваниятъ кредитъ ще стои по-добрѣ. Но, съгласѣте се, казаха ми, че ние не можемъ това да направимъ, защото най-напрѣдъ трѣбва да конвертираме онези 6% заемъ, да не казватъ хората, които сѣ купили облигациитѣ, че имъ нащърбиваме залога. Така щото, сега-засага, казваха тѣ, новиятъ заемъ не може да бжде гарантиранъ по-малко, отколкото е стариятъ. Но да оставимъ това настрана, станалото, което мѣчно може да се отгѣни. Азъ не бихъ упрекналъ онова българско правителство, което е дало този видъ гаранция. Но въ 1899 г. съ заема на съкровищницитѣ бонове ние направихме една гигантска крачка къмъ налетето падане, въ отношение на нашия кредитъ, като дадохме тютюневия бандеролъ залогъ за съкровищницитѣ бонове. Тамъ имаме само едно утѣшение, едно слабо извинение, че заемътъ е краткосроченъ, за 5 години, а 5 години въ живота на единъ народъ е нищо. Такава една неподходяща гаранция може да се е прѣдизвикала отъ съвършено извънредни случаи и обстоятелства, отъ нѣкоя force majeure, слѣдователно, като изменилѣ тия обстоятелства, ще се махнатъ и слѣдитѣ имъ, безъ кредитътъ да се нащърбива. Така щото, казвамъ, при такава една краткосрочна операция може такава несгодностъ на заема да се търси и може да се мълчи по нея, защото, казвамъ, такава операция не се взема като норма за кредитѣ на една държава. Но, г-да народни прѣдставители, намъ прѣдстои да направимъ днесъ една нова рѣшителна крачка, и това, което е прието като врѣменно явление — защото нашиятъ съкровищни бонове подиръ двѣ години ще изплатимъ, нашиятъ бандеролъ ще се освободи и ние ще бждемъ тогава освободени отъ такава реална гаранция, — застрашава да се увѣковѣчи. Сега, не се касае да дочакаме тия двѣ години, ами се касае прѣди изтичането на тия двѣ години да се отново обвържимъ. Азъ съмъ положително убѣденъ, че г. Теневъ добросъвѣстно върваше и мислѣше прѣзъ 1899 г., че подиръ една или двѣ години залогътъ ще се освободи, защото, прѣди да изтече срокътъ, ще се погасятъ тия съкровищни бонове, като се извърши 5% заемъ за 260 милиона, и банкитѣ, за да

реализиратъ 11% печалба отъ емисията, ще направятъ онези заемъ и ще освободятъ бандерола. Тѣй мислѣше той. Събитията излѣзоха такива, че подиръ него дойдоха хора ужъ да поправятъ, да повдигнатъ страната да напрѣдне, а пъкъ то излиза, като че вървятъ да закопае България още по-дълбоко. И едната мѣрка, която трѣбваше да употребимъ, тя бѣ да чакаме да изтече срокътъ подиръ двѣ години, за да си освободимъ залога, но ние не можахме да дочакаме това, а отиваме сега да се задълбочимъ за 50 години по сѣщия начинъ — малко е да се каже по сѣщия начинъ, — по единъ по-лошъ начинъ. Защото г. Тончевъ разгледа заема отъ тази точка зрѣние, и въ това отношение бѣше правъ, че съ договора, който тѣ заключиха за 5 години, тѣ не дадоха бандерола въ рѣцѣтъ на чужденци кредитори, които да си пратятъ делегатъ назначенъ чрѣзъ дипломатическа нота отъ чужда държава, нахоящъ се, слѣдователно, подъ нейното покровителство, съ обозначение това тѣхно качество и върху самитѣ титри на заема. (М. Такевъ: И Министърътъ на Финанситѣ да му дава прошения.) И на тоя чуждъ делегатъ ще му се плаща отъ държавата. Тази крачка е много фатална за живота на единъ народъ и това ние не трѣбва да го направимъ. Ще приемемъ ли или не ще приемемъ заема, но ние трѣбва да знаемъ какво правимъ. Примѣритѣ на другитѣ народи ни показватъ, че щомъ се направи такава крачка напрѣдъ и единъ народъ склучи по този начинъ единъ такъвъ заемъ, като даде извъстенъ свой доходъ за реална гаранция, подиръ това другъ заемъ не може да се склучи вече безъ реална гаранция. Сега, ако утрѣ подиръ този заемъ ни потрѣбватъ други 50.000.000 л., ще трѣбва или върху излишѣка на доходитѣ отъ бандерола да го склучимъ, както се опита недавна Сърбия — сега понеже ѣ дава по-голямъ доходъ монополътъ на тютюня, върху излишѣка на доходитѣ е искала да склучи заемъ, — та или ще се съгласятъ срѣщу излишѣка да ни дадатъ нѣщо допълнително, съ други думи, да увеличатъ новия заемъ съ сѣщата гаранция, или ще трѣбва друга подобна гаранция да дадемъ. И ако подиръ три години ни потрѣбватъ 50.000.000 л. — ако една злощастна война, ако една суша, една киша ни хвърли върху бюджета нѣколко милиона разноси, нѣколко милиона летищи дългове и потрѣбва за това да правимъ заемъ — тогава какво ще дадемъ? Ще кажемъ имаме гербовитѣ марки. Какво правятъ? Три милиона лева. Колко могатъ да гарантиратъ? 30—40.000.000 л. Ама намъ ни трѣбватъ сто. Какво да дадемъ още? И ще питаме кредиторитѣ какво искатъ, и тѣ ще ни поискатъ митницитѣ. И ще трѣбва да ги дадемъ, защото иначе нѣма да намѣримъ пари. И онова правителство, което ще се състои отъ Ивана или Драгана, ще каже: г-да народни прѣдставители, ние имаме 5% заеми гарантирани съ залогъ и ние не можемъ да направимъ сега другъ съ 4½% или съ 5%, освѣнъ ако дадемъ други подобни гаранции,

и понеже онази гаранция служи за онзи заем и кредиторитѣ не се съгласяват да ни дадатъ още други милиони срѣщу сѣщата гаранция, ние ще трѣбва да дадемъ друга гаранция. И ще търсимъ какво да дадемъ. А нито г. Сарафовъ, нито неговитѣ другари ще взематъ да гарантиратъ прѣдъ васъ, че този ще бѣде послѣдниятъ заемъ, който България ще има да сключи отъ днесъ въ продължение на 50 години. Азъ даже тържествено ви увѣрявамъ, че отъ днесъ въ продължение на 10 години ние ще трѣбва да сключимъ поне единъ заемъ още. Сѣдбата на всички народи е такава; тѣй върватъ, тѣй се развиватъ всички народи. Туй е една фаталностъ, която не може да се избѣгне, и ние не трѣбва да зажумимъ прѣдъ дѣйствителността. Вземѣте Турция, Гърция, Португалия, Сърбия и други държави, които сѣ си заложили единъ нѣкъ извѣстни доходи и не сѣ могли понататѣкъ да се отърватъ. Азъ не изключвамъ възможността — и това ще го кажа за утѣшение на ония, които мислятъ да гласуватъ за тоя заемъ — че отъ днесъ въ продължение на 10 години, въ които нѣмаме право да изплащаме този дългъ прѣдварително и, слѣдователно, трѣбва, щемъ-нещемъ, да стои 10 години отъ днесъ, казвамъ, до 10 години може да се развиятъ събитията така, щото да дойдатъ въ България най-мѣдритѣ хора, да поведатъ една разумна финансова политика, да потекатъ излишѣци въ бюджета, щото подиръ 10 години да можемъ да намѣримъ другъ кредиторъ освѣнъ Banque de Paris, или пъкъ самичка ти да се съгласи да ни даде единъ новъ заемъ отъ 150.000.000 л., напр., безъ гаранция, съ който да погасимъ този, и да ни освободятъ отъ тази гаранция и да кажатъ: ние станехте разумни хора, дадохте доказателства за това и пр. Но такова е естеството на хората, че сѣщитѣ банки, хората, на които ще продадемъ книгата отъ тоя заемъ, не ще искатъ да ни върватъ. Ще кажатъ: българитѣ умно се водятъ, но сѣ по-хубаво е по сѣщии начинъ да ги държимъ вързани; нека имаме една гаранция повече, нека държимъ бандерола. Ние не сме съгласни да го направимъ, и, разбира се, нѣма да го направятъ новия заемъ въ другъ видъ, освѣнъ като този, сегашниятъ. Ама обикновено, защото не могатъ да се намѣрятъ хората, които сѣ купили книгата, за да ги взематъ, сондира се почвата, може ли да се направи туй нѣщо безъ гаранция, направи се и тогазъ се изплаща на стария кредиторъ и този кредиторъ не може да те пита затова, защото тогава ще го повикантъ да си вземе паритѣ *al pari*. А още друго нѣщо има, г-да народни прѣдставители. Въ единъ заемъ, който има емисия 81½, да правимъ конверсия, то значи подиръ 10 години да имъ дадешъ срѣщу 81½ л. 100, а пъкъ азъ ви казахъ, че въ сѣщностъ емисията е 79½ и конверсията би означавала да имъ дадемъ 20% повече, защото трѣбва да имъ платимъ *al pari*. Не е както съкровищнитѣ бонове, защото съкровищнитѣ бонове сѣ въ огра-

ничено число рѣцѣ и които могатъ да се изкупуватъ и по-долу, по съглашение. (М. Такевъ: То не се знае какво ще стане!) Да, за това върно е, че не се знае какво ще стане, но за тѣхъ можемъ да имаме една слаба надежда. Така че, когато направите смѣтка, подиръ 10 години ще видите, че изплащането погашенията на този заемъ ще ни коштува отъ емисията само 21.000.000 л., които ще трѣбва да жертвуваме, за да откупимъ залога. А когато имаме прѣдъ видъ тия нужди на държавата, които до това време ще нарастнатъ, азъ ви прѣдсказвамъ отсега, че ние нѣма да можемъ да го направимъ нито подиръ 10, нито подиръ повече години. Е добръ, ако тръгнемъ по този начинъ да правимъ нашия кредитъ, азъ мисля, че ние трѣбва да се разпростимъ съ една голѣма частъ отъ илюзинѣтъ, които си правимъ, отъ идеалитѣ, които носи всѣки отъ насъ на сърцето си за бѣдѣщето на нашата държава! Азъ мисля, че нашата економическа независимостъ вече е сѣществено покварена. Затуй, ако попитате за конверсията, азъ можехъ да ви кажа, че загубитѣ сѣ 6—7 или 8.000.000 л., които можеха да се запазятъ при единъ по-добръ избранъ моментъ за сключване заема, при държане на по-другъ езикъ спрѣмо хората, които контрактираха; но тукъ, при разглеждане гаранцията, азъ не мога да измѣри нашитѣ загуби и никой отъ насъ не може да ги измѣри. Какво значи за единъ народъ да прѣстане да сключва заеми безъ реална гаранция или съ реална гаранция, какво значи за единъ човѣкъ да му върватъ на думата и подписа и да му даватъ пари само срѣщу подписа му и какво значи, като му потрѣбватъ да заеме 100 л., да отива да заложи 20 шиника жито или да занесе нѣкоя друга своя цѣнна вещь, съ колко може да се измѣри загубата, — азъ не мога да кажа и ти е, която ме плани най-много въ този заемъ. Но което е по-лошо, че тази гаранция не се остави поне въ онакъ по-благовидна форма, въ която я направи г. Теневъ, защото, види се, срамътъ на хората малко-помалко изчезва и банкитѣ малко-помалко спечелиха новъ етапъ за нашето порабощение. Г-нъ Теневъ доби — види се, че той се е съпротивлявалъ доста — залогътъ да не бѣде въ тѣхни рѣцѣтъ, въ рѣцѣтъ на специаленъ контролоръ на банкитѣ, да се не печататъ бандеролитѣ отъвнѣ, защото и това е важно нѣщо, да се печататъ въ българската държава и да стоятъ въ Българската Народна Банка и тя непосредствено да бѣде облѣчена съ туй довѣрие на кредитора и дължника, тя да изпълнява тая неприятна намъ мисия. Е добръ, сега това нѣщо се измѣнява. Защо се измѣнява? Не сѣ ли тѣзи сѣщитѣ банки, които сѣ сключили договора съ Тенева; не сѣ ли тѣ, които сѣ морално задължени да изпълнятъ 260.000.000 конверсионенъ заемъ; не е ли Banque de Paris между тѣхъ; не знаятъ ли какъ ние честно изплащаме нашитѣ лихви и погашения съ бандеролитѣ, когато тѣзи лихви и погашения сега сѣ въ размѣръ годишно на 7½ милиона лева, а по новия

заемъ има амортизации и лихви само 5.900.000 л.? Ако тѣ виждатъ тази пълна възможностъ въ настояще време, отъ дохода на тютюня, отъ бандерола само, безъ мурурието, да могатъ да бждатъ гарантирани годишно да взематъ по 7½ милиона лева и пѣщо повече, защото 6.250.000 л. сж само погашенията, а 1.700.000 л. сж лихвигѣ и ставатъ 7—8.000.000 л., защо не сж се ограничили, не сж се задоволили съ тази сжщата гаранция, когато се касае да имъ гарантираме анюитетъ 5.900.000 л.? Ще кажете, че страхъ ги било за бждщето. Ами въ бждще ние имаме надежда, че населението ни ще се увеличава! Слава Богу, България не е отъ тия страни, дѣто сж прѣпълнени съ хора; въ България населението расте сравнително бърже — това го знаемъ, това го знаятъ и тѣ и нѣма никаква опасностъ, че нашата територия ще се съкрати, защото, трѣбва да признаемъ, нашето международно положение за съхранение на туй, което имаме, доста ни гарантира. Съревнованието на голѣмгѣ държави, завистьта помежду имъ гарантира сегашното наше положение. Е добръ, въ бждще азъ имамъ всичката надежда, че съ мѣроприятията, които г. Сарафовъ ще вземе, които и подиръ него други ще взематъ, тютюнятъ да даде единъ доходъ отъ 10—12 и повече милиона лева. Г-нъ Сарафовъ каза, че въ 1906 г. той е сигуренъ, че нашиятъ приходенъ бюджетъ ще бжде 102.000.000 л. — той го гарантира — и ние, ако вѣрваме на гаранцията му, можемъ да го задържимъ за министъръ, за да даде този резултатъ отъ 102.000.000 л. Е добръ, тогава банкитѣ защо се безпокоятъ? Азъ вѣрвамъ, че той разчита именно на тютюня, както и на акциза за увеличението на приходитѣ ни. Значи, нѣма страхъ, че въ бждще доходитѣ отъ тютюня ще се намалятъ, а, напротивъ, ще се увеличатъ, а тѣхниятъ анюитетъ си остава неизмѣненъ — 5.900.000 л. Защо тогава банкитѣ не сж се съгласили? Защо нѣшето правителство, ако не е могло да спечели пѣщо по-хубаво, не се е погрижало поне да задържи опова лошо съществуващо, което е наслѣдило? Това ме възмуцава, г-да народни прѣдставители! Защото, за мене е това лошото: да се боримъ съ едно правителство, да го критикувашъ, да говоришъ хиляди работи противъ него, да го направимъ нищо и никакво, да го свалишъ, за да дойдегъ на мѣстото му и, слѣдъ това, самъ да направимъ по-лошо! Това е, което най-много ме е ядосвало, и това е, което ме е карало отъ 1899 г. да правя една може би много ожесточена оппозиция на хората, които съмъ виждали да попадатъ въ това противорѣчие. Защото азъ мисля, че основата за напѣдъка въ една конституционна държава, опази основа, безъ която никаквъ напѣдъкъ е немислимъ, е, именно, този моралъ: опова, което критикувашъ и осждаашъ че е лошо, да не го правишъ ти послѣ. Щомъ ние го правимъ така, че каква конституция имаме ние, че какво обществено мнѣние ще отхранимъ, какъвъ е този народъ, който ни избира, и какъ нѣма да го отчаемъ да плое и на насъ, и на конституцията,

и на Камара, и на водители и да отиде да търси спасение у хора, които поне да не го лѣжатъ, които, и като правятъ лошо, да му го кажатъ, че е лошо и защо го правятъ? Ето това е, което ме ядосва. Г-нъ Теневъ въ 1900 г. казваше: положението е безизходно; народняцитѣ го направиха така! Въ 1897 г. дѣйствиелно имаме наводнение страшно, въ 1898 г. нѣмаше плодородие, въ 1899 г. и 1900 г. сжищо, по 1901 г. бѣше поредъчна по отношение на плодородието, както и 1902 г. обѣщава сега да бжде една отъ най-хубавитѣ години подиръ 1896 г. Ама защо тѣзи, на които сме повѣрили сждбата на българския кредитъ, не сж направили нищо, защо не сж държали смѣтка за тия пѣща, защо, ако не могатъ да вървятъ напѣдъ, не можаха поне да запазятъ съществуващото? Имахме ли ние днесъ причина да отиваме къмъ по-лошо, да се забатачимъ въ по-лошо? Нѣмаме. Когато критикувахъ миналата година монополитѣ, азъ изказахъ мнѣнието, че имаме ли бандеролитѣ въ ржцѣтъ си, само да ги посочимъ, казахъ азъ, на банкитѣ, да имъ кажемъ, че ще ги рудимъ въ нашата Банка, както стоятъ сега за гаранции на единъ заемъ, ние ще намѣримъ хора, които ще ни дадатъ много по-добъръ кредитъ, отколкото миналата година, и то безъ никаквъ монополъ. И събитията дойдоха да ме оправдаятъ, че дѣйствиелно бандеролитѣ безъ монопола е едно лакомо парче, което е въ състояние добръ да гарантира единъ заемъ. Но, г-да народни прѣдставители, ако ли е било толкова необходимо и неизбежно залагането на бандерола и по-другояче не е могло да се направи, защо да се прави по-лошо? Защо да се не сиремъ на оная наклонена площъ, дѣто бѣхме дошли въ 1899 г. съ заема на г. Тенева, и оттамъ да не вървимъ надолу, защото тоя вървежъ надолу нѣма край, или, по-добръ, има край, но този край е много лопъ. Ето една точка, въ която по никаквъ начинъ не мога да извиня постѣпката на настоящето правителство. Когато тѣ казватъ, че не сж могли да направятъ по-добро пѣщо отъ своитѣ прѣдшественици, азъ имамъ право да ги осждамъ, но когато правятъ по-лошо отъ всички свои прѣдшественици, тогава имамъ право да се възмуцавамъ и тогава имамъ дългъ да имъ откажа моята поддрѣпка, защото иначе би значило, че не се ржководи и азъ по нѣкои благородни побуждения. Естеството на човѣка е такова, че ако трѣбва да си дава поддрѣжката, да намѣри оправдание за това въ морала, въ чувствата си, въ разума си. Ако г. министъръ Сарафовъ е въ състояние да покаже на Събранието, че начинътъ на гарантирането, който прѣдвижда сега, е по-благоприятенъ, отколкото Теневия, азъ ще оттегля всичкитѣ тия думи: които казахъ. Той дѣйствиелно ни чете вчера отъ правилника на г. Тенева единъ пасажъ, дѣто казва: въ случай че не се плати, банкитѣ иматъ право да изпратятъ тукъ свои делегати, които да взематъ бандерола въ свои ржцѣ и да го продаватъ тѣ на правителството, т. е. да стане това, което сега става. (Министъръ М. Сарафовъ: По-лошо!) Даже

по-лошо, щѣло да бѣде, понеже щѣли да бѣдат нѣколко делегати, а не единъ. Но евентуалното прашане на такива контролѣри е друго, постоянното имъ узаконение тукъ, е друго. Разумѣва се, че тази е далечна евентуалностъ, даже ако щете невъзможностъ, щото нашиятъ бандеролъ отъ тютюня да не стигне да заплатимъ анюитетитъ 7.000.000 л., защото ако това се случи, то ще бѣде или по наша лоша воля, или по нѣкой force majeure да не можемъ да изплатимъ, т. е. евентуалностъ, която не зависи нито отъ тѣхъ, нито отъ насъ. Но въ първия случай, ако ние ще бѣдемъ виновни, тѣ ще иматъ право да ни кажатъ: „tu l'as voulu“, и ще могатъ право да искатъ да имъ прѣдадемъ бандерола и могатъ да направятъ нѣщо още по-лошо, защото не сж тѣ виновни, а ние сме си го искали това. Но въ този заемъ ние добри ли сме или не сме добри, осигуримъ ли или не осигуримъ изплащането, тѣ сѣ ще стоятъ надъ главата ни да ни контролиратъ и, което е още по-лошо, ще имъ плащаме разносикитъ за контрола, а тѣзи разноси, казахъ вчера, сж значителни: тѣ сж стотини хиляди франка, като гуждамъ това, което ние ще плащаме и тѣ ще плащатъ за наша смѣтка. Тѣзи разноси, плащани въ продължение на 50 години, казахъ какво значение иматъ вънъ отъ политическата страна, за която говори г. Тончевъ и за която азъ не говоря не защото не е важна, но защото се освѣтли и защото азъ разглеждамъ само финансовата страна на въпроса. Ето, тази е точката, която трѣбва да привлече особено внимание на г. г. народнитѣ прѣдставители и която, споредъ мене, по никой начинъ е неоправдана, съставлява пълно доказателство за неумѣнието на правителството да защити нашитѣ интереси. Назадъ ние нѣмаме право да вървимъ. Ама вие сте имали нужда отъ пари? Ще ги намѣрите. Както можахте миналата година, като отхвърлихме монополния договоръ, да изкарате до октомврий тази година — защото по-рано нѣма да получите нито една пара по този договоръ, — както можахте да платите купона на януарий мѣсець т. г. и да осигурите купона за юлий т. г., тѣй ще платите и дори съ по-голямъ охолностъ и купона за декемврий т. г.; но бѣдѣте твърди на постоветъ си, защитѣте това, което е защитаемо и което трѣбваше да защитите като българи. Тукъ ние не стоимъ за да си правимъ кефъ и за да търсимъ нашето лично улеснение. Може би, интереситѣ на единъ министъръ на финанситѣ изискватъ, за да бѣде той рахатъ, да нѣма разпавии съ тогова, съ оногова, да го не главоболятъ тия или ония кредитори, да сключи единъ заемъ да разплати всичко и послѣ да ходи да се разхожда цѣла година по бани или кждѣ иска. Неговитѣ интереси, неговото спокойствие така го изискватъ, но не сж личнитѣ интереси на управляющитѣ, които трѣбва да се гледатъ, а главното е, че трѣбва да се изпълни единъ дългъ, единъ отъ най-тежкитѣ дългове въ България, ако щете, отъ най-неблагодарнитѣ, защото въ България колкото човѣкъ по-високо стои, толкова по-много

псувни може да очаква и толкова по-много непризнателностъ ще има, и като прави добро, да не мисли, че нѣкой ще му го признае, че нѣкой ще го похвали, но да си изпълнява дълга, защото нѣма и въ нашата земя тази признателностъ. Ето ви другата точка, върху която азъ повече не искамъ да се спирамъ: туй, което казахъ, мисля, че е достатъчно.

Сега, има и други точки въ свръзка съ тая на контрола и, понеже всички г. г. прѣдставители знаятъ договора, нѣма нужда да ги цитирамъ текстуално и посочвамъ на параграфитѣ. Като се назначава тѣхенъ контролѣрь да дойде тукъ, прави се още едно условие — да се не печататъ бандеролитѣ тукъ, а въ странство. Защо, за Бога, това нѣщо? Каза се вчера, че хора като насъ, дѣто има афера съ гербови марки, дѣто има компрометирана Държавна печатница, не заслужавали довѣрие. Ами че хора като тѣхъ, нашитѣ кредитори, заслужаватъ ли това довѣрие? Нали ние ще ги контролираме като ще печататъ бандеролитѣ въ нѣкоя печатница? Ами че тѣ не могатъ ли по скѣпий начинъ да пратятъ хора да контролиратъ тукъ при самото печатане въ Държавната печатница? И послѣ, г-да народни прѣдставители, нашата Държавна печатница виновата ли е нѣщо въ това злоупотребление съ гербовитѣ марки, което стана? Азъ не мисля, че можемъ да хвърлимъ това петно върху Държавната печатница: това сж отдѣлни лица, които не сж си послужили съ нея, за да извършатъ фалшификацията, а сж я извършили вънъ и ние не можемъ да поемемъ такова петно върху нашата Държавна печатница и да мислимъ, че ти не заслужава довѣрие и че не може да гарантира нашитѣ кредитори отъ злоупотребление. Ами че ние най-напрѣдъ и повече отъ всѣкого друго имаме интересъ да гарантираме да не става печатане на фалшифицирани бандероли, защото приходътъ е нашъ! Банкитѣ ще взематъ само за гаранция бандерола; ако той не стигне, ще взематъ муруритето, а ако и то не стигне, ще взематъ другъ нашъ доходъ. Тѣ сж гарантирани всѣкакъ! Но първиятъ интересъ е нашиятъ, да се гарантираме отъ всѣкакво злоупотребление. Защо тѣ мислятъ, че ние, българи, нѣма да вземемъ мѣрки за да се зазимъ отъ фалшификации въ Държавната печатница? Защото искатъ да фаворизиратъ своята индустрия, искатъ да печелятъ и отъ самото печатане на бандеролитѣ, което тоже коштува нѣщо за насъ, г-да прѣдставители. Може би Държавната печатница да не печели много отъ печатането на бандеролитѣ, но тѣзи, които ще ги печататъ въ странство, ще печелятъ, и тази печалба, прѣсмѣтната за 50 години, съставлява пѣщо, и, ако вземемъ да направимъ анюитета на това нѣщо, ще видимъ, че ще хвърли други 5—600.000 л., които губимъ. Но не е само това, г-да народни прѣдставители. Съ факта, че тукъ се установява единъ чуждъ контролъ, хора, които сами ще събиратъ доходитѣ и ги прѣвеждатъ тамъ, въ странство, азъ разбирамъ, че тукъ ще се правятъ финансови операции и тѣзи

хора ще конкурират на Банката по тия парични прѣводи. Г-нъ Камбуровъ се смѣе, защото не знае това нѣщо, по тѣ ще го направятъ и това нѣщо е много важно. (Нѣкой отъ крайната лѣвица: Какъ да го не знае!) Питайте нашата Банка и тя ще ви каже какво значи да прѣвеждаме въ Парискъ ежемѣсечно въ продължение на 50 години една сума отъ срѣдно число 500.000 л. Съ него, г-да, много обороти може да се правятъ за продажба и покупка на камбио, защо да не го прави това нашата Банка, както сега го прави, защо да дадемъ тая печалба въ рѣцѣтъ на чуждитѣ банки? Ако вземете и изчислите и тая загуба въ годината, и тя хвърля нѣщичко, и туй нѣщичко трѣбва да го гудимъ въ смѣтка на емисията, както гудихме и първото по-рано.

Ето защо, азъ тѣзи работи, като ги съпоставямъ въ едно, намирамъ, че сж резултатъ отъ това, дѣто нашето правителство си е позволило да измѣни тоя начинъ на гарантиране, който сега съществува и който отъ точка зрѣние на добросъвѣстни кредитори е напълно достатѣченъ, защото нѣма Banque de Paris et des Pays-Bas да се устѣми, че нашата Банка ще измѣни на интереситѣ си. Нашата Банка се почита доста въ Европа. Тя е дала достатѣчно доказателства и тукъ, и вънъ въ Европа, че е въобще вѣрна, точна и лоялна винаги къмъ своитѣ задължения, и нѣма никой, който да я укори. Всичкиятъ укоръ, който може да ѝ се направи и който правятъ въ Европа върху нашата Банка, то е че, се боятъ да не би нашето правителство да се бърка въ нея. Ако можеха да бждатъ сигурни, че правителството нѣма да се бърка въ нея, тя щѣше да бжде една отъ най-добри реномиранитѣ банки, една отъ най-добри почитанитѣ банки въ Европа, разумѣва се, въ границитѣ на капитала ѝ. Защо тогава Banque de Paris да нѣма довѣрие въ нея, толкова повече като я взима за свой синдикаторъ въ заема за 10 милиона, както взима и Руския Государственъ Банкъ за 14 милиона? Защото като синдикаторъ въ заема Българската Народна Банка ще има интересъ, сжрия тоя интересъ, както и другитѣ банки, въ осигуряването редовното плащане на анюитета. И друго обстоятелство има. Защо да се не впише и нашата Банка въ заглавието на контракта като синдикаторъ, за да бжде сжщо и тя една отъ съучастницитѣ на сключения договоръ, както бѣше въ сключенитѣ заеми прѣзъ 1898 и 1899 г., да вземе участие въ емисията и печалбата, която ще произлѣзе, и да служи като посредникъ въ прѣвеждането на тия цѣнни книжа отъ европейския назаръ тукъ въ България, за да се изкупува дългътъ ни съ наши пари и да не плащаме лихви на европейцитѣ, а на себе си, ако съ течение на врѣмето ще имаме богатства? Щомъ и въ тогавашнитѣ заеми тя е била съучастница, а и сега тя се нарича синдикаторъ, защото въ параграфъ 30 отъ договора се казва, че се приема за синдикаторъ и подписчикъ, то, мисля, че това бѣше най-лесното нѣщо да се направи и Българ-

ската Народна Банка съучастница въ печалбата отъ емисията и заема, въ разгѣръ на своето участие съ капитала си, но види се, че банцитѣ като придаютъ голѣма цѣна на пейното участие въ подписката, нашето правителство не ѝ придава онаи цѣна, която има, и незабѣлжащо е избѣзало това изъ подъ перото му, а при едно най-малко усилие това можеше да се спечели.

Говорѣ се по въпроса за ферме. Азъ нѣмахъ намѣреніе да говоря по въпроса, има ли въ случай ферме, или нѣма, по понеже стана единъ споръ между г. Тончева и г. министра вчера, счетовъ за нужно да се намѣси въ този споръ и да забѣлжа, че алинея втора на чл. 26 отъ настоящия контрактъ е необяснима. Тя е въ противорѣчие съ чл. 33 и съ чл. 26, алинея първа, ако се смѣта, че заемътъ е ферме. Защото, щомъ ви казватъ ферме, трѣбва да се разбира, че ще взематъ банцитѣ облигациитѣ задължително — нали така? — и не само че ще ги взематъ задължително, но, което е по-важно, и че ще ви броятъ паритѣ. Ако иматъ задължение да броятъ паритѣ, трѣбва да има и епоха, въ която да броятъ тия пари. Важното е сега срокътъ. И тоя срокъ е опрѣдѣленъ въ чл. 28, дѣто е казано, че ще се платитѣ 35 милиона 8 дена слѣдъ разпрѣдѣлението, което ще слѣдва емисията. Нека да обяснимъ тая фраза: 8 дена подиръ разпрѣдѣлението, което ще слѣдва публичната емисия, 35 милиона ще се дадатъ, когато стане разпрѣдѣлението, което ще послѣдва публичната емисия. Най-напрѣдъ банцитѣ ще направятъ емисията, ще обявятъ съ единъ проспектъ, че се открива подписка за такава и такава сума български цѣнни книжа съ такива и такива условия; тѣ ще опрѣдѣлятъ своята емисия, която ще бжде 88 или 90 — азъ прѣдвиждамъ, че ще бжде 90, а г. министърътъ казва 88 — слѣдователно, още отъ разпродажбата ще искатъ да спечелитѣ най-малко 6½ %. Но, както и да бжде, слѣдъ като се свърши подписката, въ този денъ не става разпрѣдѣлението, защото подписчицитѣ могатъ да се явятъ по-много, отколкото сж милионитѣ, които трѣбва да се дадатъ, и слѣдъ 8 дена слѣдъ разпрѣдѣлението ще се броятъ паритѣ, защото асж при подписката трѣбва да се внесе известна частъ — 10 или 20 %. Ако сж подписчицитѣ два пѣти по-много или три пѣти и внесатъ 30—40 %, банцитѣ ще иматъ известенъ капиталъ на разположение още при разпрѣдѣлението. Но, както и да е, това не е важно. Сега, слѣдъ разпрѣдѣлението банцитѣ ще дадатъ 35 милиона; остатъкътъ отъ 86 милиона, значи, 51 милиона ще дадатъ, но пакъ не казватъ, че се задължаватъ да ги дадатъ, но казватъ „se reserve le droit“ — задържатъ си правото да дадатъ. То е чудно, защо не е казано „да дадатъ“, но „задържатъ си правото“. Единъ мѣсець слѣдъ първото плащане, значи, 8 дена и единъ мѣсець слѣдъ разпрѣдѣлението ще дадатъ първата половина, а другата половина — два мѣсеца слѣдъ това. Прѣ-красно! Значи, знаемъ термина: ще чакаме еми-

сията, ще чакаме подиръ това разпрѣдѣлението, и подиръ 8 дена отъ разпрѣдѣлението ще чакаме тогазъ да ни дадатъ за прѣвъ пътъ 35-тъ милиона. Сега, кое е важното? Важното е кога ще стане емисията. За емисията има ли извѣстенъ срокъ? Въ чл. 33 е казано: „Емисията трѣбва да стане прѣди 30 септемврий 1902 г. подъ резерва на прѣкратителнитѣ клаузи“. Значи, имаме единъ *ferme*; най-късно, значи, ще стане на 30 септемврий. (Министъръ-Прѣдседателъ Д-ръ С. Даневъ: А най-рано на 14 септемврий!) Сега, въ чл. 26, алинея втора, се прѣдвижда пакъ, че „въ случай че емисията се направи по-късно отъ 14 септемврий, контрактирующитѣ банки ще дължатъ на българското правителство онази частъ отъ купона, която ще бѣде изтекла до дена на емисията“. Сега, вѣроятно, съ тази клауза се разбира срока отъ 1 до 30 септемврий; защото, ако емисията бѣде до 30-й... (Министъръ М. Сарафовъ: Отъ 14-й до 30-й новъ стилъ!) Азъ не мога да разбера защо ще бѣде подиръ 1 септемврий. Може да бѣде между 1-й и 30-й, ще кажа. (Нѣкои отъ дѣсницата се смѣятъ.)

Министъръ М. Сарафовъ: Позволѣте ми да Ви кажа: *Jouissance*-ътъ, лихвитѣ, текатъ отъ 1 септемврий и, слѣдователно, на 1 септемврий трѣбва да направятъ емисията. И тази алинея, която четете, дава пълно право на банкитѣ, за да не плащатъ лихви.

Т. Теодоровъ: Сега разбирамъ. Азъ съмъ погрѣшилъ цифритѣ. Азъ мислѣхъ, че тукъ е 30 септемврий, и въ чл. 26 е 30 септемврий. Ако тая втора алинея отъ чл. 26 е писана и се отнася само за случая, че емисията стане между 14 и 30 септемврий новъ стилъ, тогава си има смисълъ и че, слѣдователно, само за 16 дена ще се намалятъ купонитѣ. Ако е това значението, тогава, дѣйствително, ще има извѣстно значение. Но азъ мисля, че тая алинея е съвсѣмъ излишна. (Министъръ П. Абрашевъ: Друго значение не може да има!) Не настоявамъ на това. Вѣроятно, така е. Въ всѣки случай тя е една редакционна неточностъ и тази втора алинея нѣма си мѣстото. Значи, трѣбва да считаме, че по този договоръ се прѣдвижда, че най-късиятъ срокъ ще бѣде 30 септемврий н. с., когато ще стане емисията; разпрѣдѣлението ако бѣде 3—4 дена по-късно, значи, на 3—4 октомврий. А пъкъ разпрѣдѣлението ако стане 8 дена по-късно, тогава къмъ 12—15 октомврий, едвамъ при свикването на идущето Народно Собрание, ние ще имаме първата частъ отъ заема постѣпила. Може да стане и по-рано, но азъ го не вѣрвамъ. Запазено имъ е правото, ако се боятъ отъ нѣкои слѣбѣтия по-нататѣкъ, могатъ да побързатъ да направятъ емисията сега. Така щото, върху тази послѣдната забѣлѣжка не настоявамъ. Но има друга точка, която не е безъ значение. Тя е правото, което банкитѣ си задържатъ, да събиратъ купонитѣ не вече по 6-мѣсечие, ами да ги осигурятъ всѣки мѣсецъ да ги внасятъ отъ тукъ въ Парижъ, споредъ постѣпленията на приходитѣ.

Това прѣдставлява една изгода, която трѣбва да имаме прѣдъ видъ всѣкога при опрѣдѣление размѣра на емисията. Защото това го нѣма въ други договори, освѣнъ въ прѣдпоставяющия, на г. Тенева. Ние плащаме купонитѣ наврѣме, даже 15 дена по-рано, но до него врѣме можемъ да държимъ тия пари, можемъ да ги държимъ въ нашата Банка, въ нашитѣ ковчезничества. Това има значение, защото, когато Банката не си изпразва каситѣ, става обращение и тя се ползува отъ лихвитѣ на оборотнитѣ суми. По сегашния редъ, който прѣдвижда договорътъ — ще кажете това сж тѣнки работи, но всички тѣнки работи трѣбва да се казватъ, за да се знаятъ и да се иматъ прѣдъ видъ, — всѣки мѣсецъ ще се внася съотвѣтствующата частъ. Ако приемемъ, че всѣки мѣсецъ ще постѣпва еднакво, тогава 6.000.000 л., за да се изплатятъ, всѣки мѣсецъ се пада да се внасятъ по 500.000 л. Но ако въ началото на годината, до изтичането на 6 мѣсеца, постѣпятъ повече — защото, знаете, бандеролътъ не дава 6.000.000 л. само, ами дава повече, да кажемъ 10.000.000 л., — тогава, значи, ще имаме горѣ-долу мѣсечно по 800.000 л. приходъ. Банкитѣ ще ги прѣнасятъ въ Парижъ и ще ги държатъ на съхранение до дена, когато настѣпи платежътъ на купона, който е подиръ 6 мѣсеца; така първата вноска отъ 1 януарий до дена на купона, подиръ 6 мѣсеца, ще я държатъ 5 мѣсеца; вторитѣ 800.000 л., прѣзъ февруарий мѣсецъ, ще ги държатъ 4 мѣсеца; третитѣ 800.000 л. ще ги държатъ 3 мѣсеца; другитѣ 800.000 л. — 2 мѣсеца и послѣднитѣ внесени 800.000 л. ще ги държатъ 1 мѣсецъ. $5 + 4 + 3 + 2 + 1 = 15$ мѣсеца; слѣдователно, 15 мѣсеца ще има по 800.000 л. да имъ се ползватъ отъ лихвитѣ. Сега прѣдвидено е, че щомъ достигне сумата 4.200.000 л. за полугодие, не до 3.000.000, което е половината купонъ, ще се спира, нѣма да се теглятъ пари въ Парижъ. Тѣй щото, най-малкото, което може да се намѣри въ каситѣ на банкитѣ прѣди падежа на купона, ще бѣде 4.200.000 л., но азъ не гуждамъ 4.200.000 л., а 3.000.000 л., и за срѣдно приемамъ да бѣде не 800.000 л., а 500.000 л. Тогава 500.000 л., държани 15 мѣсеца, се равнява на цѣлата сума 3.000.000 л., като да я държишъ $2\frac{1}{2}$ мѣсеца. И лихвитѣ като прѣсмѣтнешъ, които по този начинъ банкитѣ ще извлѣкатъ отъ държането на тѣзи пари — ние ще имъ плащаме наистина по 5% — ама върху какво? — върху 80 милиона, които даватъ вмѣсто 100, — тѣ правятъ, слѣдователно, $6\frac{1}{2}\%$ лихва, понеже тѣ ще ни даватъ за нашитѣ пари у тѣхъ $1\frac{1}{2}\%$ по-долу отъ шконтовия курсъ на *Banque de France* — най-високиятъ шконтъ въ Англо-бурската война бѣше 3%, а въ обикновено врѣме е билъ и $2\frac{1}{2}\%$, — то излиза, че ние ще вземемъ съ $1\frac{1}{2}\%$ по-долу отъ този курсъ, т. е. $1\frac{1}{2}\%$ годишна лихва и въ никой случай нѣма да вземемъ повече отъ 2% годишна лихва. Това е максималната лихва прѣдвидена въ чл. 24 на договора. Ако ли шконтъ на *Banque de France* бѣде $2\frac{1}{2}\%$, ще бѣде 1%. И тѣй,

ние ще плащаме 6%, въ същност 6½, 6% го четете, а ще вземем 1% или 1½%, което е най-благоприятното. Остава разлика 4½% лихва, която ние ще губимъ. И тѣзи лихви, ако ги прѣсметнемъ, възлизатъ на 60—70.000 л. годишно, които ще губимъ отъ лихви, които съответствуватъ на единъ ануитетъ най-малко отъ 1.000.000 л. въ продължение на 50 години, защото 106.000.000 л. се погасяватъ съ 6-милионенъ ануитетъ, както го казахъ и вчера. Значи, ние създаваме съ това единъ новъ авантажъ на банкитѣ. Всички тѣзи авантажи ние трѣбва да ги имаме прѣдъ видъ. Всички тѣзи авантажи министерството имаше право да ги посочи на банкитѣ и да каже: виждате какви авантажи имате, запазете пъкъ нашитѣ интереси; смилете се за нашето бѣдѣще; запазете нашето достойнство; почитайте ни малко; ние едва сега захващаме да прогледваме, ние сега захващаме да си осигуряваме нашето бѣдѣще, имайте малко снисхождение къмъ насъ. Г-да народни прѣдставители! Има контролъ Гърция, има контролъ Сърбия, има контролъ Турция, има контролъ Португалия, има контролъ Персія — вредъ, дѣто има контролъ, банкитѣ не схъзели и ⅔ отъ паритѣ си, фалирали сѫ тия държави и тогава имъ сѫ наложили контролъ. Спирали сѫ да плащатъ. Тѣй сѫ направили и гърцитѣ — не можемъ да платимъ погашението, ще платимъ, въгсто 100, 33, ще плащаме само лихвитѣ. Тѣй направи Турция съ своитѣ шменъ-де-фери. За 750 милиона лева сключенъ дългъ спрѣ и не плаща нито една пара за погашение. Плаща на половината отъ погашенията и преминитѣ, а лихви никакви не плаща и, разумѣва се, обезцѣниха се книжата имъ: отъ 500 л. номинални издадени струватъ сега 112 и, разумѣва се, на такива хора назначаватъ имъ контролъ. Гърцитѣ на сто плащатъ 33, обивиха: не можемъ да плащаме повече, защото похарчихме паритѣ въ флотата; 33 на сто ще платимъ, да не сте ни ги давали. Истина е, тия пари бѣха изѣдени. Днесъ Португалия, слѣдъ като спрѣ платитѣ си прѣди 10-на години, прави новъ аранжментъ съ своитѣ кредитори да имъ плаща 50 на сто само отъ капитала и лихвитѣ, и ходиха кредиторитѣ да разрѣшатъ тѣзи дни въпроса въ Португалия. На такива държави, които сѫ появили пари и искатъ да не плащатъ цѣлитѣ суми, които дължатъ, гуждатъ имъ контролъ. Ами ние, които нито единъ сантимъ не сме изѣли досега, нито сме помисляли да изѣдемъ нѣкому една пара, а, напротивъ, сме се разпъвали винаги тукъ да запазимъ честта на държавата прѣдъ чужденцитѣ, защото сме слаби и не можемъ да бравираме никого, ние, които въ всичкитѣ задължения международни сме изѣздили честни къмъ чужденцитѣ, поне въ тия финансови работи заслужавахме по-добро третиране; не заслужавахме това недовѣрие, съ което сме обвързани съ този договоръ и прѣдшествующия, толкова повече че ние имаме сега привидностъ да си мѣняваме кредиторитѣ: не щемъ вече Лендеръ-Банкъ, не щемъ чифутскитѣ банки, а искаме французки; искаме

французки банки, но трѣбва да видимъ една разлика, едно подобрене, да покажатъ сами тѣ, че сѫ французки. Ние го знаемъ това, че французкиятъ народъ е народъ великодушень. (В. Димитровъ: И Рускиятъ. — Г. Кирковъ: И поддръжката на Русия!) Това е, което ни покура, което ни прави да съжаляваме... Сега за другото нѣма да говоря. (Г. Кирковъ: За Русия нѣма да говорите!)

Има една точка, върху която дълженъ съмъ да се спра. Тя е вече послѣдната точка. Тя е по въпроса за курса на съкровищнитѣ бонове. Прѣвидено е въ този договоръ 35 милиона лева, които ще ни ги дадатъ — за какво ще отидатъ? Азъ ще ви кажа, че отъ тѣзи 35 милиона на 11 октомврий нито 3½ л. нѣма да постѣпятъ въ българското съкровище. Но въпросътъ е, че има въ България хора, които чакатъ да се сключи заемътъ и мислятъ, че утрѣ, като се събудятъ, въ джебветѣ си ще усѣтятъ че има наполеони. (Смѣхъ.) То е психологията на тѣпата: като я настроишъ върху единъ въпросъ, днесъ-утрѣ сѣ по този въпросъ мисли и мисли, че тамъ е спасението, и чака кога да се свърши този въпросъ, като мисли, че ще стане щастлива и на другия денъ, като се събуди, види, че това е само сънъ, сладъкъ наистина, но послѣдванъ отъ една дезилузия горчива. Прѣвидено е, че тѣзи 35 милиона ще се употребятъ за изплащането най-напрѣдъ на съкровищнитѣ бонове. Това е естествено, защото нашето правителство тамъ най-много го боли и признавамъ му правото да иска да не фигуриратъ всѣка година въ бюджета по 7½ милиона за съкровищни бонове, да се разсрочи изплащането на тия съкровищни бонове за 50 години и тамъ е голѣмата сгода за правителството и бюджета. И това го кара да наблѣга за този заемъ за да си посрѣдне бюджета безъ дефицитъ. Тамъ е важното и съществено нѣщо. На г. Сарафова и азъ му признавамъ правото да иска едно такова разсрочване, каквото и азъ готвѣхъ въ 1898 г. То е справедливо, за да се запази настоящето поколение, да се привлѣчатъ и слѣдующитѣ поколения да взематъ участие въ тия задължения, за да не би настоящето поколение да застарѣе безъ врѣме. Признавамъ това право, обаче, не признавамъ, че то е върховното право и че за него трѣбва да се жертвува всичко; за едно минутно облекчение не трѣбва да се жертвуватъ всичкитѣ съображения на едно добро бѣдѣще. Като се говори че ще се покриятъ съкровищнитѣ бонове, най-напрѣдъ казва се, че това ще стане по единъ курсъ, който ще се опрѣдѣли по-нататѣкъ. Чакайте, да прочета и да видя какъ е казано. (Чете.) „Парижката и Нидерландска Банка, безъ да послѣдва за нея нѣкакво задължение, ще употребѣи добритѣ си услуги и ще направи всички усилия прѣдъ носителитѣ на съкровищнитѣ бонове, за да добие по възможности най-добритѣ условия въ полза на българското правителство относително откупната цѣна на съкровищнитѣ бонове“. Значи, тѣзи съкровищни бонове ние трѣбва по договора сами да ги пла-

тимъ по 100 л., само че тѣ сж длѣжни да ни чакатъ да ги платимъ по 100 л. на установенитѣ срокове, ако не послѣдва друго съглашение. Правителството е направило много хубаво, че е възбудило този въпросъ. Миналата година го е възбудило правителството, защото имаше отъ еждѣ да се обогатятъ банкитѣ — отъ монопола. Понеже ще платимъ паритѣ по съкровищнитѣ бонове прѣди срока, тѣ сж длѣжни да ни направятъ отстъпка. Банкитѣ не могатъ да кажатъ: нѣмаме ги съкровищнитѣ бонове на рѣка; тѣ сж въ публиката. И еждѣ сж съкровищнитѣ бонове? То се знае, тѣ сж въ 6-тѣ банки: Deutsche Bank, Banque de Paris et des Pays-Bas, Länder Bank, Bank Verein и Banque Internationale. Тѣ сж, които иматъ съкровищнитѣ бонове. (Министръ М. Сарафовъ: Има и други!) Ако сж да ни участници, които сж въ управителния съвѣтъ. Въ всѣки случай, тѣ сж въ ограничено число рѣцѣ. Сега ще ги изкупятъ. Право е да ни направятъ една отстъпка, защото се плащатъ прѣди срока. Но, ако туй не го уговоримъ сега, прѣди да сключимъ договора, по-послѣ ще бѣде много мжчно да добиемъ отстъпка — даже, азъ мисля, бѣше първа длѣжностъ на г. министра да не имъ подписва договора, ако не кажатъ цѣната. Кой кого ще убѣждава? Banque de Paris ще убѣждава Banque Internationale или Länder Bank, съ които всѣки денъ прѣговарятъ и безъ тѣхното съгласие нищо не може и не е можатъ да се сключи този заемъ, защото по договора отъ 1899 г. ние сме задѣлжени да не третираме съ други банки безъ тѣхно съгласие, или ще убѣждава Deutsche Bank, която вѣроятно е знаела всичкитѣ подробности на този договоръ, прѣди да е прѣдложенъ на г. Данева и г. Сарафова. Защото иматъ интересъ всичкитѣ тѣзи банки не само да си получатъ паритѣ по съкровищнитѣ бонове, ами иматъ интересъ още този заемъ да се направи отъ една синдикатерна банка, тѣхна съдружница въ 6% заемъ, отъ една банка, която държи отъ 6% книжа по-много, отколкото тѣ държатъ, та да могатъ подирѣ да запазятъ интереситѣ си и по 6% заемъ, да могатъ въ бѣдѣ да изважатъ и други изгоди при бѣдѣ конверсия или заемъ, понеже и въ бѣдѣ ние ще се въртимъ сѣ около този синдикатъ отъ банки. Да не мислите, че този синдикатъ е промѣнливъ? Той е сжщиятъ, само промѣнява прѣдставителитѣ си. По-напрѣдъ излизваше Banque Internationale. Ами и тя прѣдставляваше сжщата група банки! Сѣ сж тѣ: стане ли русофилско течение — ще извадятъ една френска банка, стане ли австрофилско, — ще ви извадятъ една австрийска банка. (Сгѣхъ въ крайната лѣвица.) Кой ще ги прѣдставлява е безразлично; кредиторитѣ сж сѣ сжщитѣ. Даже, както ви казахъ, финансовитѣ групи въ Европа сж разпрѣдѣлили сферитѣ на дѣйствието: знае се, кои банки сж испански, кои банки сж португалски, кой ромѣнски или италиански. И забѣлжете, че това е много сжществено за единъ народъ, кои банки го кредитиратъ, доста почтени ли сж, доста силни ли сж, за да му дадатъ кредитъ.

И една отъ заслугитѣ на народната партия азъ считамъ, че съ разрѣшението на въпроса за купуването на ориенталската линия бѣше и тази, че вмѣсто Лендеръ-Банкъ, едничката банка, която създаваше до него врѣме българския кредитъ, излизнаха на сцената нѣколко банки, единъ синдикатъ отъ банки солидни, който се пасмаше да направи всичко и който се прѣдставляваше и въ Амстердамъ, и въ Брюкселъ, и въ Лондонъ, а то много значи, защото, койго чете историята на Португалия и нейния фалиментъ, ще види защо тя фалира. Защото фалира по-напрѣдъ нейната банка, прочутата банка на Братя (И. Гешовъ: Вонту!) Берингъ — пише се Барингъ, а се чете Берингъ — въ Лондонъ. Значи, фалирането на тази банка, която бѣше много можща въ Европа и която бѣше главниятъ кредиторъ на Португалия, докара и нейния фалитъ. И други причини, разбира се, има: нейната колониална политика и пр., но, казвамъ, това е едно отъ най-важнитѣ обстоятелства. Та думата ми е, че сѣ сжщитѣ банки и въ заема за съкровищнитѣ бонове, и въ пари. Е, защо сега Banque de Paris et des Pays-Bas ще прѣдлага услугитѣ си, за да добиятъ възможности най-добритѣ условия? По-хубаво цѣше да бѣде да кажатъ 96, 97 даже, но да е опрѣдѣлено. Защото, гласува ли се този договоръ, стане ли той законъ, ще захванатъ да казватъ: не се съгласиха държателитѣ на съкровищнитѣ бонове, казахме имъ, ама не се стгласиха; има единъ купъ съкровищни бонове, раздадени по много рѣцѣ и ги отстъпватъ хората по-долу отъ 100 л. Какво ще направите вие тогава? Ако ги не изплатите по 100 л. al pari, нѣма да освободите бандерола и не може да се даде на другитѣ за да се осжществи заемътъ. Тогава, щете-пещете, ще се задоволите и съ най-малката отстъпка и азъ ви увѣрявамъ, че тѣ ще ви дадатъ 98—2% ще направятъ отстъпка, отъ кумова срама, колкото да се не каже, че е безъ отстъпка; не можете да спечелите 4 или 5%. Онази година бѣше уговорено по 93½, сега ние сме по-близо до срока, тѣ биха имали право да имъ дадемъ повече отъ 93½, но нека туй повече да бѣде фиксирано, за да го знаемъ. Опѣзи, които държатъ съкровищнитѣ бонове, ако нѣмаха другъ интересъ, освѣнъ съкровищнитѣ бонове, тѣ ще се възпротивятъ и ще кажатъ: искаме 100; но тѣ иматъ и другъ интересъ: тѣ искатъ да се уреди тази работа, да вземе Banque de Paris et des Pays-Bas нашия бандеролъ за 50 години — и искатъ го това по много съображения, — и заради това ще направятъ сега тази отстъпка, за да не имъ изхвъркне изъ рѣцѣтъ заема. Ако сега се настои, ще направятъ тая отстъпка; пропусне ли се този моментъ, нѣма никога да я имаме. А тази отстъпка е много важна, г-да народни прѣдставители! Ако ги купимъ 93½ или ако ги платимъ al pari, ти прави една разлика отъ 6½%, а върху 14.000.000 л. правятъ 840.000 л., а и съ половината правятъ повече отъ 840 хиляди лева. Е добръ, този купъ отъ 840.000 л.,

който бихме оставили да се опрѣдѣли впоследствие, когато Банката изпълни своя *bon office*, не е маловаженъ. Трѣбваше той курсъ да се фиксира още сега, да не остава такава неопрѣдѣленостъ, толкова повече че не е мѣчно да се направи. Ако искате 2—3 дена можемъ да почакаме; има време до 7 юлий и дотогава имаме право да гласуваме договора или да го отхвърлимъ. Г-нъ Сарафовъ каза, че е чакалъ отговоръ и до вчера нѣмалъ извѣстие отъ банкитѣ, и ако иматъ шансъ да се прокара той заемъ, то нѣма да дочакаме повече, защото има възможностъ да се спечелятъ по-много български пари, а, естествено е, кой не желае да спечели 200—300 хиляди лева повече, а като може 800.000 л., още по-добрѣ. Г-нъ Сарафовъ вчера, когато отговаряше на г. Юрдана Теодоровъ, казваше: помнете, че и миналата година бѣше тъй, че прѣзъ време на договора азъ получихъ увѣдомление, че се съгласяватъ на отстъпка и че тогава имаше единъ членъ, който прѣдвизидаше това нѣщо и подирѣ го отмахнахме. Г-нъ министърътъ грѣши фактически. Миналата година имаше единъ такъвъ членъ, но не бѣше за съкровищнитѣ бонове; за съкровищнитѣ бонове бѣше фиксирано: едниѣ ще се платятъ *à pari*, а останалитѣ — 93½. Това бѣше фиксирано окончателно, а не бѣше фиксирано за 28.240.000 л. 6% облигации отъ заема на 1892 г. въ чл. 32 на миналогодишния договоръ. Той бѣше, дѣто не бѣше опрѣдѣленъ, за него ние чакахме и за него получихме съгласие. И то бѣше комедия, защото тѣзи 28.240.000 л. сж тоже въ каситѣ на *Banque de Paris et des Pays-Bas*, *Banque Internationale* и *Länder Bank*. Тѣ не можаха да ги пласиратъ подирѣ 1899 г., защото тѣ не искахъ да повдигнатъ кредита ни, нито ние направихме нѣщо за повдигането му. Казаха: въ Парижъ не могатъ да ги харчатъ. Щомъ не щатъ, трѣбва да ги държатъ въ каситѣ си, и искаха да ни ги върнатъ. Даваха ни ги по 90. Сега ние се освобождаваме отъ това задѣлжение, да ги вземемъ. На пиящата струваха тогatz по 82, купили сж ги отъ насъ по 89, а намъ ги даваха по 90. Казване г. министърътъ тогава, че келениръ щѣхме да ударимъ. Въпросъ е. Взели сж си лихвитъ за изтеклото време, не сж изгубили нищо, тъй че, и тѣ печелятъ, и ние. Но да оставимъ това; важното е, че за откупването на съкровищнитѣ бонове въ този договоръ нѣма единъ фиксиранъ курсъ. И това е сжщественъ недостатѣкъ. Ако можемъ да поправимъ това, ще бѣде по-добрѣ.

Това сж мнитѣ бѣлѣжки, г-да народни прѣдставители, върху текста на самия договоръ, върху онѣзи точки, които считамъ, че сж лоши, и които считамъ, че сж по-лоши отъ всички прѣдшествующи договори, и които ги нѣма въ прѣдшествующитѣ. Ако има нѣкои нѣща по-добри, нека ги кажатъ ораторитѣ отъ болшинството, нека ги каже г. Министърътъ на Финанситѣ, но азъ не виждамъ таквизи. Едно нѣщо само ще кажа, че тукъ заемътъ е фегше. Но този фегше нищо не значи, когато се

касае да се обмѣнятъ книги за книги, а не се даватъ въ брой пари. Азъ ще изчерпия този въпросъ подирѣ малко. И този фегше самичѣкъ по себе си не е отъ такава стойностъ, за да ни накара да прѣгълтнемъ всичкитѣ горчивини, които има по-нататѣкъ. Защото и при онѣитѣ ние имаме право да очакваме, че пари ще ни дадатъ. И тамъ е за пари, и тукъ е за пари, само въпросътъ е за сроковетѣ. Никакви прѣимущества азъ не виждамъ, а лошитѣ страни вече показахъ.

Сега г. министърътъ, за да ни накара да приемемъ този договоръ за заема, не ни каза никакви аргументи въ сжщностъ по колосалния заемъ: какви сж неговитѣ стоци и каква е перспективата, която ще произлѣзе отъ него за въ бѣдѣщето. Азъ и виждамъ доста мрачна, както ме чухте. Но той поиска да ни нарисува картината, както я гледа той самичѣкъ, за облекчението, което той ще почувствува като министъръ на Финанситѣ, какъ ще му се улесни задачата като министъръ на Финанситѣ. Само тая точка каза. И като стана да говори по заема, той се ограничи — четѣте му рѣчѣта — само върху двѣ точки: първо, че ще почувствуваме едно облекчение и, второ, че ще си изплатимъ дълговетѣ; нѣма да имаме вече летящи дългове — това е — като че ще изплатимъ дълговетѣ съ пари, които ще извадимъ отъ себе си или които ще ни наднатъ отъ небето, а не се смѣта, че едни дългове ще изплатимъ, други ще направимъ, нѣма да ни ги дадатъ безъ лихва. И ще ви покаже по-нататѣкъ, че тия пари, които взимаме, сж по-сжжни отъ онѣзи, които дължимъ сега. Всичката сгода, слѣдователно, е: ще си платимъ дълговетѣ. Какво значи това? Отъ краткосрочни, каквито сж нашитѣ дългове или безсрочни, ние ще можемъ да ги направимъ дългосрочни, да ги плащаме въ продължение на 50 години, и втората му теза бѣше, че ще получимъ облекчение — туй е свързано съ първото. Туй е всичкитѣ аргументъ неговъ. Но, г-да народни прѣдставители, съ такъвъ единъ аргументъ може да се зацѣпва не само този заемъ, ами и заемъ сключенъ съ 40% емисия. Ако г. Министърътъ на Финанситѣ бѣше сключилъ единъ заемъ съ 40%, т. е. за 100 л. вземѣше 40, а пъкъ плаща лихва като че е взелъ 100, и тогава той можеше да каже, че той заемъ е добъръ и трѣбва да се приеме, защото ще получимъ облекчение, защото ще си платимъ борчоветѣ и ще вписваме въ бюджета по-малѣкъ анюитетъ. Това не е достойнството на единъ заемъ и съ това не се измѣрва неговата доброкачественостъ, а се измѣрва съ общността на условията, въ които този заемъ постави кредита на една страна и свободата на дѣйствието, която оставя на правителството въ една държава. Но да видимъ сега, дали е вѣрно, че тия двѣ послѣдки сж вѣрни, и дали това облекчение е отъ такова естество, щото да ни накара да забравимъ всичко, да зажумимъ прѣдъ лошитѣ страни на заема и да кажемъ: заемъ искаме и по-нататѣкъ нищо.

Г-нъ министърътъ взе и ни начърта картината за въ три години каква ще бжде безъ заема и каква ще бжде съ заема, и азъ взехъ слѣдующата бѣлъжка за тази негова картина. Най-първо той ни каза за какво ще се употребятъ паритѣ. И азъ виждамъ отъ самия договоръ за какво ще се употребятъ и нѣма нужда да го казва той. Най-напрѣдъ ние ще платимъ 14-тѣ милиона лева въ съкровищни бонове. Г-нъ министърътъ прѣдполага, че ще платимъ 13.100.000 л., защото щѣли да ни направятъ отстъпка. Азъ казахъ, че 2% най-много ще ни отстъпятъ, но ги гуждамъ въ закрѣпена цифра 14 милиона, защото разницата не е голѣма — 14 милиона безъ 280.000 л. Второ. Ние ще платимъ единъ авансъ отъ 7.000.000 л., тоя нещастенъ авансъ, съ който толкова много ни плашеха миналата година. Този заемъ съ лихвата си наедно до датата на плащането — прѣдполагамъ, че ще стане въ октомврий мѣсецъ, както изложихъ по-рано — за 8 мѣсеца ще има лихва 390.000 л., понеже 6% е лихвата и 1% комисионата и ще прави 7.390.000 л. Това е пакъ по договора; казва го чл. 27. Трето. Ние ще платимъ 2.142.000 л. съ лихвата заедно за аванса, които пари сж дадени на Банката срѣщу заложенитѣ 5 милиона съкровищни бонове. Ще платимъ и 1.500.000 ефективъ за специална гаранция, които ще ги задържатъ банкитѣ още при първото плащане — нѣма да ни ги дадатъ; други 1.200.000 л. ще задържатъ за тимбри и разноски по печатане облигациитѣ. Г-нъ министърътъ каза, че заедно съ другитѣ разноски ще отидатъ 1.000.000, а не 1.200.000 л., но азъ не вѣрвамъ и турямъ 1.200.000. Тая цифра азъ я прибавямъ, защото знамъ, че тимбрата въ повечето държави, дѣто ще се емитира нашиятъ заемъ — въ Франция напр., дѣто ще се емитира голѣма частъ отъ заема, — е 1%. Значи, ако само въ Франция се продадатъ нашитѣ книжа, 1.060.000 л. ще трѣбватъ само за тимбри върху облигациитѣ. Въ другитѣ държави, въ повечето, има и тимбрата, а въ твърдѣ малко я нѣма — такава е напр. Швейцария, дѣто съвсѣмъ я нѣма — и затова възможно е да се направи нѣкаква економия. Но ще има пакъ разноски за печатане на облигации и нѣкои други разноски, та че азъ допушамъ, че цифрата, която онази година опрѣдѣляше г. министърътъ отъ 1.200.000 л., е минималната, и допушамъ, че много повече ще отиде, и затуй гуждамъ 200.000 л. повече, като прѣдвиждамъ нѣщо срѣдно. Когато направятъ разносикитѣ, тогава ще видимъ колко сж. Тия пари, всичкитѣ събрани заедно, правятъ 26.230.000 л. и оставатъ 8.770.000 л. — тѣ ще бждатъ за руситѣ — и ставатъ 35 милиона. Защо казвамъ за руситѣ 8.770.000 л.? Защото какъ развъ толкова дължимъ на руситѣ по слѣдующитѣ пера и, разумѣва се, хората ще си ги одържатъ. Ние има да даваме на руситѣ 1.100.000 л., ако не се лѣжа, които не сж платени отъ 1898 г. — тѣй ми се струва — за второто полугодие. Ако той е платенъ даже — по мисля, че не е платенъ, — тогава имаме за 1899 г., за 1900, за 1901 и за

първата половина отъ тая година, за 1902 г. Значи, имаме за три години по 2.200.000 л. — вписани сж въ бюджета — 6.600.000 л., за половината отъ тази година 1.100.000 л., правятъ 7.700.000 л.; да гудимъ и 1.100.000 л. отъ наше врѣме, остатѣтъ за второто полугодие отъ 1898 г. — намѣрихме се въ мѣжнотия, замолихме ги да почакаатъ. И трѣбва да признаемъ, че винаги руското правителство е било много отстъпчиво въ това отношение: въ Стамболово врѣме то ни чакаше петъ-шестъ години, и се уреди въпросътъ по-сетнѣ, чакало е винаги докато сме сключвали заемъ, защото то е единъ окупационенъ дългъ, който мѣчно се изплаща, въ особено-сти като сме се разпротрѣли малко по-широко: сега си правимъ желѣзници, сега си правимъ шосета, пристанища, гимназии, казарми! Азъ гледамъ на работата малко по-оптимистически, отколкуто нѣкои господа. — Та по тоя начинъ 8.800.000 фр. има руското правителство да взема само за окупационенъ дългъ, за ариеретата, за които ни 8 пари лихва не плащаме; асж дългътъ не е лихвенъ, както е данѣтътъ къмъ Турция. Този отстъпка е направена отъ руското правителство още отъ самото начало. Слѣдователно, като смѣтамъ, че е турено въ договора да се платятъ изпърво само 35.000.000, като броя задължителнитѣ пера, прѣдвидени въ чл. 27, които ще се изплатятъ най-първо, и като виждамъ, че остава една сума тамамъ толкова, колкото да се плати на Русия, прѣдполагамъ, че първитѣ пари 26.230.000 л. ще вземе или по-право ще си одържи Banque de Paris, а 8.000.000 л. и нѣщо ще вземе и си одържи Рускиятъ Государственъ Банкъ, така че паритѣ въ октомврий мѣсецъ т. г., когато ще става разпрѣдѣлението, за които нашитѣ търговци очакватъ да потекатъ въ България, то нѣма да го бжде. Министерството на Финанситѣ ще чуе само, че то е кредитирано съ тѣзи суми, ще погаси платежнитѣ заповѣди, но пари нѣма да вземе, а ще разбере, че 35.000.000 се свършиха. Но вие знаете, че 86.000.000 л. е произведението. Какво ще плащаме съ останалитѣ пари? Г-нъ Сарафовъ каза сжщитѣ цифри, само ги каза въ другъ редъ, а азъ ще ги покажа въ другъ редъ и нѣма да ме обвините, че не съмъ точенъ. Подиръ единъ мѣсецъ отъ разпрѣдѣлението ще ни дадатъ половината отъ 51 милиона лева и подиръ два мѣсеца другата половина. За какво ще отидатъ тѣ? На Dette publique, на турския дългъ, тоже безлихвенъ, не сме платили за 1900 и 1901 г.; това го имаше въ миналия договоръ, а щомъ не е платено тогава, сигурно и сега не е платено. За двѣтъ години данѣкътъ за Румелия е 2.951.000 л. и 500.000 л. за ариере — правятъ 3.451.000, но понеже въ 1897 г. ние направихме единъ аранжментъ, като задържахме дълга за три години и не бѣхме платили тази данѣкъ, направихме аранжментъ съ Dette publique, именно повърнахме онова, което сме задържали, но да одържаме въ разстояние на 13 години по 863.000 фр. всѣка година, за да прихванемъ едно наше вземане, което имаме къмъ Високата

Порта по Русе—Варненската линия, додѣто одържимъ всичката сума отъ 10¹/₂ милиона лева по 863.000 л. годишно. Заради туй нашето правителство сега отъ данѣка, който се пише напълно въ бюджета, не плаща цѣлата сума, а винаги економисва една сума отъ 863.000 л., която сѣщо фигурира, като да е турена настрана, и която отива да покрива дефицититѣ, но която, обаче, не се плаща на Dette publique — три мѣсеца отъ годината не се плаща, защото плащането става мѣсечно, а деветъ мѣсеца се плаща, — така че, годишниятъ платежъ за Румелийската данъ не е 3.451.000, а 2.581.000, за двѣ години — 5.162.000 л. Точно тази цифра намирамъ въ миналогодишния контрактъ. Тамъ бѣше ти прѣдвидена, а сега ако и да не се изрично прѣдвижда, но е уговорено, защото, ако тия пари не ги платимъ, нѣма да ни дадатъ пари. Тѣ настояватъ и казватъ, че за да може да се покрие подписката на заема съ успѣхъ, трѣбва да си плащате сумитѣ всѣкога на Dette publique, защото той държи за 2 милиарда книжа френски и е доста влиятеленъ. Ако вие нацѣрбите интереситѣ на Dette publique, тогава нищо не можете да направите въ Франция. Така че, тѣзи пари трѣбва да се платятъ — това признава и г. министърътъ — и азъ се чудя защо не сж ги вписали тукъ. Не сж вписани, може би, защото се е знаело, че ще се дадатъ. Та 5.162.000 л. за 1900 и 1901 г. и 2.581.000 за тази година, защото годината почти ще бѣде изтекла, 9 мѣсеца ще бѣдатъ изтекли, ще останатъ само послѣднитѣ гладни три мѣсеца октомврий, ноемврий и декемврий, та излиза една сума отъ 7.000.000 и нѣколко стотини хиляди лева. Слѣдъ това имаме да платимъ на Русия 630.000 фр. за пушки — имаме ги миналата година въ смѣтката на г. Сарафова и не сж платени, — но ще има и за тази година 315.000 фр. Тѣ сж въ обыкновенния бюджетъ, и сж тоже безлихвенъ заемъ. Слѣдъ това ще дадемъ 27.920.000 фр. на нашата Банка, смѣтнато въ злато; ще дадемъ 3.350.000 л. на земледѣлческитѣ каси. Г-нъ министърътъ казваше, че 7.000.000 се дължатъ, но той искаше да платимъ само тѣзи, които сж останали отъ наше врѣме, защото другитѣ сж въ текуща смѣтка — азъ да бѣхъ, не щѣхъ да плати и тѣзи, защото моето мнѣние е, че държавата може да ги изплаща направо на банкитѣ, защото каситѣ иматъ достатъчно срѣдства и съ тѣхъ сж си послужили много лошо и нека си послужатъ съ тия срѣдства, които иматъ, а нѣма нужда да имъ се даватъ нови пари. Подиръ туй г. министърътъ призна, че трѣбва да платимъ креансата на Хаджиева, която много тежи, защото се плаща лихва по 10%, която е 4.300.000 фр., но съ лихвитѣ е станала сега 5.000.000 и 5.000.000 други пари, които сж нужни на Министерството на Обществентѣ Сгради за Бургазкото пристанище, вагони и пр. Като съберемъ всичко това, дѣйствително излиза съ 300.000 фр. по-много, отколкото има да се получи по заема, излиза съ това, което четохъ по прѣди, и тѣзи като прибавимъ — на 84.694.000 л.

Ще се свършатъ ли, слѣдователно, съ този заемъ летицитѣ дългове на България? Далечъ не. Накъ ще останатъ, ще има летици дългове — не само че ще има, но — казвахъ го и миналата година — естествениятъ ефектъ на всѣки консолидиранъ дългъ е този, че като се махнатъ едни летици дългове, захващатъ други да летятъ и има автори, които казватъ да се не консолидиратъ често летицитѣ дългове на една държава, защото съ това се развързватъ ржцѣтъ на финансовата администрация, и както всѣки човѣкъ, когато има повече, повече е наклоненъ да харчи, тѣ сж и правителствата. А единъ народъ колко нужди има! Всѣки ще почне да иска: едни ще искатъ бубарници, други ще искатъ свинарници, трети — запаятчийници, четвърти — гимназии... (Я. Забуповъ: Не е тамъ злото, г-нъ Теодоровъ!); учителитѣ ще искатъ по-голъми заплати, офицеритѣ не ще оставятъ отъ своитѣ (М. Такевъ: Маневри, тържества!) — и то не е нѣщо лошо. Нуждитѣ на единъ народъ сж много. Има едно правило, че на по-културнитѣ народи нуждитѣ сж по-голъми и съ това се обяснява систематическото растене на бюджетитѣ на всичкитѣ държави въ свѣта. Нѣма бюджети да се намаляватъ, защото щомъ почне да се намалява бюджетътъ на една държава, всички казватъ, че тя пропада. И затуй казватъ нѣкои автори: летицитѣ дългове сѣзватъ, но много-много да се не бърза съ тѣхното консолидиране, защото, като ги консолидиратъ, намиратъ се вече управляющитѣ улеснени и правятъ нови. И една държава, като има кредитъ, може да прави ченгене-борчлари много лесно. Напр., да ви кажа, имаме да празнуваме тая година на Шинка. Можемъ да празнуваме съ 500.000 л., а можемъ да празнуваме и съ 1¹/₂ милиона — зависи отъ обстоятелствата. Ако имаме заемъ, ще похарчимъ по-много, каквото щемъ да си казваме, и ще намѣримъ у себе си доста оправдания да похарчимъ повече; ама ако се намираме въ нужда, ще похарчимъ 5—600.000 л. и ще кажемъ и прѣдъ гоститѣ, и прѣдъ всички: въ много стѣснено положение се намираме! Може и да прибавимъ: народняцитѣ изѣдоха и изпиха паритѣ, та не остана съ какво да ви гостимъ! (Смѣхъ въ лѣвната.) Други ще кажатъ: радославиститѣ го направиха! Както и да е, но сигурно е, че по-малко ще похарчимъ. Азъ да ви кажа нѣщо въ този редъ на мисли: откакъ се внесе договорътъ за заема, въ бюджетарната комисия министерството взе да се явява съ нови кредити и нѣкои пера, които сж били намалени или зачеркнати, сега чувамъ наново сж се увеличили. (Г. Пасаровъ: Не е вѣрно! Ние, прѣдставителитѣ, искаме да се увеличи, а г. г. министритѣ не се съгласяватъ!) Казаха и отъ едната, и отъ другата страна. Въобще по-лесно ще минатъ бюджетитѣ сега: сега нѣма да си биемъ толкозъ главитѣ, нѣма да ни плаши дефицитътъ. Прѣди нѣколко дена министъръ Сарафовъ ни каза открито, че ако военниятъ бюджетъ ще бѣде 20 милиона лева — той го казва, че е 20 милиона, но колегътъ му каза, че нѣма да бѣде

20 милиона, но нека се разправят помежду си — около 2 милиона ще има дефицитът въ бюджета на тази година и един милион за тържествата, ще станат 3 милиона. (В. Димитровъ: Военният пунали брощурка за агитация!) Ако нѣма заемъ, г. Сарафовъ ще се позамисли какво ще прави съ дефицита. Лесно е да се покаже той, но отдѣ ще вземе пари да заплати. Той, ще-нецѣ, ще да приведе бюджета въ равновѣсие, или пъкъ ние нѣма да го оставимъ да го не приведе въ равновѣсие. Но ако има заемъ, неговата работа е лесна. Ще каже така, понеже емисията ще стане прѣзъ октомврий, въ бюджета е писано, че ще има погашение 7 милиона за съкровищнитѣ бонове, ама 7 милиона нѣма да отидатъ, $\frac{1}{4}$ ще остане свободна, понеже съкровищнитѣ бонове ще се погасятъ отъ заема. Значи, единъ и половина милионъ отъ погашението и 200 и толкозѣ хиляди отъ лихви, ето ти една економия и ето че дефицитътъ се махва! Но какво ще стане? Въмѣсто да погасимъ борча отъ съкровищнитѣ бонове за 7 милиона, ще погасимъ по-малко, а другото ще разсрочимъ за 50 години. Борчътъ си е борчъ, а ние ще приведемъ бюджета въ равновѣсие, но като изплатимъ сега по-малко отъ съществуващитѣ борчове. Така че, искахъ да кажа — отвтѣкохъ се малко отъ мисълта си, — че съ изплащането на тѣзи суми ни най-малко нѣма да се свършатъ борchoветѣ. Въ двѣ години ще се наредятъ пакъ летици дългове до 40 милиона. Сключете този заемъ, но въ двѣ години пакъ ще имате 40 милиона летици дългове, и който и да е министъръ тогава, туй ще ви го каже. Да ви кажа сега какво ще остане още да се дължи. На Русия 4 милиона. Истина е, че ние трѣбва да изплатимъ тия пари отъ бюджета за 1901 г., за смѣтка на който бѣха, и ако има постѣпления тази година ще ги платимъ, но може и да не ги платимъ, защото казва ни г. министра, че 1901 г. се свършвала съ значителенъ дефицитъ. И, ако е това така, нѣма да платимъ на Русия 4 милиона, на Турция 2 милиона и дефицитътъ се приключва: дефицитътъ се образува отъ тѣхъ. И има дѣйствително дефицитъ 5 милиона, но като не платимъ на Русия и на Турция, ще ни остане въ бюджета борчъ къмъ Русия и Турция, но реаленъ дефицитъ нѣма да имаме, защото нѣма да платимъ. Г-нъ Сарафовъ го вади като дефицитъ, но мисли, че ще се платятъ, защото за тѣхъ сж издадени платежни заповѣди и той смѣта... (Министъръ Д-ръ А. Радевъ: Само да не забравяте тѣзи си думи, когато говорите по бюджета!) Азъ си помня думитѣ, защото нѣмамъ интересъ да ги изкривявамъ. Вие не ми дадохте думата да говоря по генералнитѣ дебати, щѣхъ да ви го кажа още тогава. (Министъръ Д-ръ А. Радевъ: Ще имате случай по приходния бюджетъ!) Даю! Сега ето че излизатъ 4 милиона.

Каза ни г. Сарафовъ, че имало отъ 1896 г. единъ свръхсмѣтенъ кредитъ отъ 1.200.000 л. Ако този кредитъ съществува, то не зная защо го държи въ секретъ. Ние не се срамуваме отъ никой кредитъ,

който сме направили. Ако е за пушкитѣ и топовитѣ, които поръчахъ, но дойдоха малко по-късно, ние не се срамуваме: 108-тѣ топа, които купихме отъ Крупъ, ни избавиха отъ войната съ Ромъния, защото ромънитѣ си направиха смѣтката и видѣха, че ние имаме повече топове отъ тѣхъ. (Смѣхъ въ дѣсницата. — Министъръ Д-ръ А. Радевъ: Много казано, г-нъ Теодоровъ!) Фактъ е, че подиръ конфликта тѣ поръчаха 60 топа. И азъ ще ви кажа, че, може би, единъ елементъ, за да се не обяви война отъ страна на Ромъния на България, бѣше сравнително по-доброто наше артилерийско въоръжение и скоростта, съ която се мобилизира нашата армия къмъ Ромънската граница, причината за което бѣха нашитѣ желѣзници; ако, казвамъ, не бѣха желѣзницитѣ и ако не бѣше това добро въоръжение, съ което прѣвъзходствуваме Ромъния, войната щѣше да се обяви. (Я. Сакъзовъ: Отъ кого узнаха ромънитѣ за тѣзи 100 топа?) Казали имъ атапета на чуждитѣ държави. Ако искате, ще Ви кажа защо. Защото нѣма секретъ въ България! (В. Димитровъ: Туй нѣщо, г-нъ Теодоровъ, ще трѣбва да поддържате, когато се дебатира военниятъ бюджетъ, и да кажете на военнитѣ, че тѣ не говорятъ истината, когато казватъ, че нѣмаме топове и пушки!) Ще го кажа и тогава. Отъ говорене не съмъ бѣгалъ никога. (Смѣхъ.) Питайте ме само. Азъ ще си кажа мнѣнието и по военния бюджетъ, и по всичко.

По-нататкъ има $3\frac{1}{2}$ милиона за свръхсмѣтни кредити. Каза ни г. Министерътъ на Финанситѣ, че има различни платежни заповѣди: по постройки и т. н. и които отъ текуция бюджетъ били изплатени, но трѣбва да се повърнатъ, значи, и за тѣхъ не остава мѣсто по смѣтката, която прави — тѣ оставатъ ачикъ и подиръ заема. Каза ни г. министърътъ, че по тазгодишния извънреденъ бюджетъ на Министерството на Обществениитѣ Сгради, оставала ачикъ сумата отъ 4.353.000 л. и за нея не оставало мѣсто. Има и други свръхсмѣтни кредити. Въобщѣ, дѣ да знаемъ какво ще изплува още неплатено? Така че, азъ само на бърза рѣка намирамъ, че 15.000.000 л. ще останатъ ачикъ, а, казвамъ ви, за двѣ години ще възлѣзатъ на повече. Така че, съ казането, че чрѣзъ заема щѣли сме да си платимъ борchoветѣ, азъ не се съгласявамъ. Казахъ, ако паритѣ, които ще вземемъ сега, трѣбва да ги добиемъ съ скъпа цѣна и съ рискъ да умаловажимъ нашата кредитоспособность въ бждѣне, похубаво е да оставимъ тия дългове и тоя пътъ. Азъ не съмъ билъ противъ заемитѣ, и въ тоа отношение се различавамъ съ г. г. демокритѣ, както много ясно се изказа г. Влайковъ вчера и миналогодишната сесия, когато мене ме обвинявахъ, че съмъ проповѣдвалъ батакчийска теория — да не плащаме дълговетѣ си и данъцитѣ да увеличаваме. Азъ говорихъ и тогава, казвамъ и сега, че не съмъ противъ идеята за заеми — моята рѣчь е напечатана, — настоявалъ съмъ, че заемитѣ сж неизбѣжни, но винаги съмъ държалъ да се сключватъ при въз-

можно благоприятни условия, и като се има една точка от миналото, да гледаме да се подобрят условията за въжджне, а не да се отива назад, защото, щомъ правиш заемъ при неблагоприятни условия, тѣзи заеми сж такива, че ти отслабватъ, ти се съсипвашъ, ти се умаловажавашъ, ти заборчявашъ. Ако правимъ отъ година на година сѣ подобри заемитѣ си, то ще е добро за България. Не съмъ билъ противъ заемитѣ, които сж ангажирани за прокарване на желѣзници, защото въ една земя, дѣто лихвата е 10%, ако можеше да се внесатъ капиталъ съ 5—6, даже 7% и се употребятъ въ полза, или въ прѣдприятія каквито сж желѣзницитѣ, каквито сж пристанищата и въобще за повишаването благосъстоянието и производството на страната, то е благодатъ за страната, но да гледаме да ангажираме заема само въ постройки и да не харчимъ отъ него за други цѣли. Азъ даже казвахъ, че ще направимъ борчъ, и даже сме направили, но да гледаме щото въ постройки само да бѣде ангажиранъ заемътъ, защото моего мнѣние е това — туй е чулъ г. Урумовъ, но не го е разбралъ: — азъ съмъ билъ на мнѣние да ангажираме България за тоя кредитъ отъ 142.000.000 л. по заема отъ 1892 г. и то само за постройки, за полезни работи, защото сѣ едно тѣзи пари ще бѣдатъ похарчени, но поне да не отиватъ за луксозни и безполезни работи. (А. Урумовъ: Да забатачите България, за да не може да я оправятъ други!) Така съмъ мислилъ азъ, защото парата е съблазнителна както въ джебоветѣ на едно частно лице, което я харчи за работи ненужни, така сжщо и въ рѣцѣтъ на управляющитѣ една държава, които не винаги сж разумни. Има, разбира се, министри благоразумни, които ги каратъ да правятъ разпоски непроизводителни, а такива може да бѣдатъ и народни прѣдставители, и то повече отколкото министритѣ, защото тѣ не чувствуватъ отговорностъ. Така че, казахъ, туй и трѣбва да го взимамъ за мѣрило, каквото да се поправимъ. Дѣловетѣ, които правимъ, виждате какви сж и казахъ колко дългове сж, които ще платимъ и какви сж. Отъ тѣхъ безлихвени дългове сж 17.194.000 л. — той е борчъ, за който не плащаме петъ пари лихви. Съ новитѣ пари, които вмѣсто 100 ще вземемъ 79 или 80, и за които ще плащаме 6½ лихва, и съ изброенитѣ тежки задължения, очевидно е, че тукъ ще загубимъ. Очевидно е, че като бързае да платимъ тоя безлихвенъ дългъ съ пари отъ новия заемъ, ние ще направимъ положението си по-тежко. И ако го разгледаме изобщо, ще видимъ, че ще бѣде по-тежко, защото тоя дългъ отъ безлихвенъ ще го направимъ лихвенъ. Тази разлика е доста внушителна, защото по 6% върху 17.000.000 л. прави единъ милионъ и пѣщо. Второ, ние ще платимъ 27.920.000 л. на Българската Народна Банка. (Г. Кирковъ: То е въпросъ още!) Може да ги употребятъ за друго и пакъ тамъ да си остане борчътъ. Но азъ прѣдполагамъ, че ще се дадатъ на Бъл-

гарската Народна Банка. Освѣтъ 10.000.000 л. въ книжа, ще ѝ се дадатъ и други пари, и тамъ е надеждата на нашитѣ търговци и индустриалци, които мислятъ, че щомъ като бѣде приетъ единъ нѣкъ заемъ, България ще може да се съживи, ще може да влѣзе злато въ България и пѣкакъ кредитътъ ще се увеличи. Какво е това положение? Азъ считамъ, че и тукъ ще направимъ грѣшка, защото на тѣзи 27.000.000 л. — гудѣте кракълъ 30.000.000 л. — плащаме лихви 6% и министърътъ казва, че правятъ 1.800.000 л. — гуждатъ ги 2.100.000 л., за да може да излѣзе цифрата по-голяма, — по тия пари, за които даватъ на Банката лихви, взематъ ги сжщо съ лихва. Лихвитѣ, които печели, отиватъ като нейна чиста печалба и поелъ ги внася въ ковчежничеството като приходъ на държавата. По статута на Банката, чиновницитѣ взиматъ само 3% отъ чистата печалба и ги подѣлятъ между себе си, а остатѣкътъ внасятъ въ Банката. Защо ме плаши г. Министърътъ на Финанситѣ, че тѣзи пари, 2.100.000 л., пѣли сме да ги плащаме, ако не приемемъ заема? Азъ мога да му намѣря по-лесенъ, по-експедитивенъ начинъ. Да каже на Банката: За тѣзи пари, които сте дали намъ въ заемъ, държавата ви е гарантирала да пуснете въ обращение равно количество банкноти — 30.000.000 л. въ банкноти — и азъ трѣбва да ви плащамъ лихва за пари, които сте събрали отъ населението съ кредита на държавата; пѣма да ви плащамъ лихва или пѣкъ вмѣсто 6 или 7% азъ плащамъ 3%. Печалбитѣ ви ще бѣдатъ по-малки, но печалбата на хазната ще бѣде пакъ по-малка. Какво ще стане? Отъ туй ще изгуби Банката — ще се намали перото на прихода ѝ, но ще се намали и вносътъ ѝ въ приходния бюджетъ на държавата. Кой ще вземе и кой ще спечели отъ това? Никой. (Министъръ Д-ръ А. Радевъ: Частнитѣ влогове?) Азъ разбирамъ, г-нѣ Радевъ, че Банката пѣше да има право да претендира на лихви отъ държавата, но ето при какви условия. Ако Банката бѣше вземала отъ 60.000.000-тѣ лева частни пари или влогове, които има у себе си, и отъ тѣхъ да отдѣли, за да ги заемне на държавата, да не бѣше ги пуснала въ частни рѣцѣ, тогава разбирамъ, че държавата трѣбва да плати лихви, защото, ако не плати лихви, ще направи съ това Банката да изгуби, понеже плаща лихви за тѣзи частни влогове, но Банката срѣщу даденитѣ въ заемъ на държавата 27.000.000 л. е получила право да пусне въ обращение 30.000.000 л. книжки, съ лихвитѣ на които се ползува като ги даде въ заемъ на българскитѣ гражданъ. Ако г. министърътъ бѣше убѣденъ, че банкнотитѣ въ обращение сж по-малко, напр. само 10.000.000 л., тогава пѣхме да разсждаваме инакъ, пѣхме да направимъ разлика, но азъ знамъ, че днесъ-завднесъ 29.000.000 л. книжки сж въ обращение, и той и да го не каже това, азъ го знамъ отъ всѣки недѣленъ балансъ на Банката, само че въ обращение сж повече сребърни и златнитѣ сж по-малко. Така че, това перо никакъ не ме съблазнява да приема заема. Азъ отдавна съмъ

мислил, че държавата може да плаща на Банката по-малко лихви. И азъ бѣхъ първиятъ, който намалихъ лихвата, която плащаме на Банката за заеми отъ нея суми. Благодарение на тия лихви, които държавата дава на Банката, Банката си увеличи въ послѣднитѣ години печалбата. Благодарение на тѣхъ, миналата година можеше съ баланса си Банката да парадире въ вѣстниците, че имала по-голъма печалба, въ вѣстниците, които сж готови въ подобни случаи да кажатъ таминъ, като напр. „Български Търговски Вѣстникъ“, да се пише, че Банката процъвтѣла, Банката си върши работата добръ; миналата година, ако е била печалбата 1.200.000 л., сега, тази година, ставала 1.800.000 л. и пр., а пъкъ забравятъ, че само държавата плаща 1.100.000 л. лихви по своята смѣтка съ Банката. Така че, този борчъ, който бързае да плащаме на Банката, много-много не ме съблазнява да очакваме нѣкакви облаги отъ изплащането му. Ако ли пъкъ е този авантажътъ, че частни лица щѣли да получатъ пари отъ Банката, щомъ ти се улесни съ пари отъ заема, и тогава авантажътъ не е голѣмъ. Ако е така, щомъ получите златото отъ заема, да го дадете на Банката, за да го раздаде на клиентитѣ си, вие ще направите едно зло, защото хората, които се нуждаятъ, ще изтеглятъ пари въ заемъ и може да направятъ по-много борчове, отколкото иматъ сега, и положението имъ пѣма да се подобри. Тѣ ще получатъ, наистина, нѣкакво кратковрѣменно облекчение, както получава такъво Министерството на Финанситѣ сега съ заема, и послѣ ще получатъ едно дълговрѣменно отегчение, и капиталитѣ на Банката ще пропаднатъ. И азъ съмъ съгласенъ, ако този заемъ стане, за да се повърне на Банката една частъ отъ вземането ѝ отъ държавата, то срѣщу всѣка дадена пара на Банката отъ заема да се иска изтеглянето на банкнотитѣ отъ обращение, или пъкъ като остави една частъ, да задържи въ резерва съответствена металическа сума въ каситѣ, неприкосновена, Банката да я не дава никому; да пусне известно количество книжни пари, банкноти, но да задържи съответствена сума металическа. Ако ли направимъ този заемъ съ цѣль да дадемъ на хората пари въ заемъ чрѣзъ Банката, ние ще улеснимъ прахосничеството на хората, ще увеличимъ борчоветѣ имъ, ще отегчимъ положението имъ и съ това ще имъ направимъ едно зло, а нѣма да имъ помогнемъ. И мисълта, че щѣло ажиото да се намали отъ заема, и тя не ме съблазнява. Вчера единъ ораторъ, дали тукъ или въ частенъ разговоръ, не помня, разсуждаваше тъй: ако, казва, онази година съ увеличението на нашия износъ на нѣколко милиона се повлия върху ажиото, то колко повече, като влѣзе злато отъ заема, ще се повлия на ажиото. Не е сѣ щжото. Когато влѣзва злато отъ износъ, то влѣзва безъ лихва и безъ задължение да се повръща назадъ. Дадохме жито, дадохме и яйца въ износъ и получихме злато. Знаете ли, че тази година ще имаме най-голѣмъ износъ на яйца — 8.000.000 л., ще се добиятъ отъ износъ

на яйца. (Г. г. министритѣ се смѣятъ.) Не се смѣйте! (Министръ М. Сарафовъ: Азъ се смѣя, защото по заема говорите и свързвате въпроса за яйцата!) То е доста умѣстно. Досега за 5 мѣсеца сж се получили отъ износъ на яйца 3.380.000 л., а за цѣлата година ще се получатъ около 8.000.000 л. Паритѣ, които се получаватъ отъ износа, тѣ не се повръщатъ. Срѣщу тѣхъ е дадено яйца, дадено е тютюнъ, дадено е жито. Тѣ си оставатъ въ страната и тѣ упражняватъ най-голѣмото влияние върху спадаването на ажиото. Но паритѣ, които ще вземемъ подъ лихва чрѣзъ заема, тѣ се изтеглятъ обратно, ние ще трѣбва да върнемъ злато заради тѣхъ. Тѣ се искатъ назадъ, а онѣзи не се искатъ. Та, увеличението на износа може много лесно и непосредствено да повлияе на ажиото, тогачъ когато вносетъ на пари отъ заема може да повлияе, по много кратковрѣменно, на ажиото, докато стане нужда държавата да плаща, защото срѣщу тѣзи пари ще има задължения. Азъ ви казахъ, че ние сега имаме и безлихвени дългове, а тогава, слѣдъ заема, ще имаме всички дългове съ лихви. Сжщо така лихвитѣ, които оставаха тукъ въ Банката, за дълговетѣ ни къмъ послѣдната, ще захванатъ да отиватъ въ Парижъ слѣдъ заема. Онѣзи пари, които имаме да плащаме на Русия и Турция, ще станатъ вече лихвени. И туй злато, което ще отива вънъ, ще създаде ажио. Тѣй щото, облекчението ще бѣде кратковрѣменно. Не е хубаво съ заеми да се помага на ажиото. По-хубаво е да имате едно постоянно ажио, отколкото ажио, което се колебае, днесъ 10, утрѣ 15. То е най-лошото. Постоянното ажио има си своитѣ добри страни. Нѣма защо да се впускамъ въ подробности по този въпросъ, който е дълъгъ и широкъ и е много контроверсиранъ. Само ще ви кажа, че когато съ заемъ искате да поправите ажиото, тогава само го разстройвате. Тѣй говорѣше г. Теневъ въ доклада си на Държавния Глава, че щомъ се сключи 25.000.000-ниятъ заемъ, ажиото щѣло да спадне. Спадна ли ажиото? Само за 2 мѣсеца, а послѣ пакъ се покачи. Казвамъ ви, че сега, благодарение на хубавата реколта, ще спадне ажиото и е вече почнало да спада. Това спадане е хубаво, то е благодатното спадане на ажиото, на което трѣбва да се радваме, а не онова, което ще се добива отъ заемни спекулации, отъ врѣменни улеснения и дълговрѣменни отегчения.

И тѣй, азъ сключвамъ по този въпросъ като казвамъ, че обмѣната на едни дългове съ други не е отъ естество да ме съблазни, за да приема заема. Прѣдъ видъ на напрѣдвалото врѣме, азъ съмъ принуденъ да се извиня прѣдъ Народното Събрание, дѣто му отнехъ толкова врѣме, и съмъ принуденъ да съкратя говора си и побързвамъ да свърша.

Г-да народни прѣдставители! Двѣтѣ именно положения, които г. министрътъ изтъкваше, че щѣли сме да получимъ улеснение и че бюджетътъ щѣлъ да се намали, азъ не вървамъ.

Но сега да дойдемъ на друга почва. Миналата година ме питаха: „Лошъ-добъръ, но може ли безъ

заемъ; покажете ни изхода. Миналата година мислѣха, че съ това ни съкрушаваха, като казваха: „Покажете ни другъ изходъ! Е, като нѣма изходъ, щемъ-нѣмемъ ще направимъ заемъ. Ние имъ казвахме, че има другъ изходъ и тѣ сега сами ни доказаха, че е имало другъ изходъ, но да видимъ сега какъвъ е изходътъ?

Ако се отхвърли заемътъ, признавамъ го, че ще бѣде доста неприятно за правителството, ще бѣде доста неприятно и за България — не го отричамъ, — защото, г-да народни прѣдставители, толкова вѣрме като се лутахме сѣ заеми да правимъ единъ отъ други по-несполучливи, това е срамно. Съ тази банка единъ пътъ направихме заемъ — отхвърлихме го; втори пътъ правимъ заемъ съ същата банка и като се отхвърли сега и той, ще бѣде едно положение доста неприятно. Но то ще има и своитѣ голѣми изгоди. Тия сгоди сѣ напѣдъ. Да не мислите, че хората ще кажатъ: вашиятъ кредитъ, вашиятъ книжа ще паднатъ. Нѣма да паднатъ. Банкитѣ, които участвуватъ въ заема, ще се поразсърдатъ, ще имъ стане мѣчно, по всички други хора — не сѣ само тия банки на тоя свѣтъ — ще видятъ, че въ този народъ има съзнание, което го кара да се бори съ нуждитѣ, но да не отстъпва нито една крачка въ защитата на своята самостоятелностъ, на своята независимостъ, на своя кредитъ. И вмѣсто да ни подбиятъ кредита, азъ съмъ убѣденъ, че ще имаме полза. Знаете ли какво узнавамъ отъ самичкия г. Министъръ-Прѣдседателъ? Онази година ни казваха, че заемътъ сѣ монопола е една операция, която имала политически характеръ, сѣ двойния съюзъ, и казваха ни, че Теодоровъ не говори истина, че Берлински и Виенски банки участвуватъ, даже заемътъ въ Берлинъ и Виена нѣма да се котира, и имаше хора, които даваха да се мисли, че руситѣ искатъ да направимъ монопола. Онзи денъ въ комисията г. Министъръ-Прѣдседателътъ, обаче, изповѣда, че г. финансовиятъ министъръ въ Русия Вите му казалъ: много хубаво направихте, дѣто отхвърлихте миналата година монопола. Това му е било казано въ Петербургъ и той го изповѣда това нѣщо прѣдъ комисията по Министерството на Финанситѣ. Виждате, слѣдователно, какъ можемъ да се лъжемъ въ оцѣнката, която може да очакваме отъ вѣнъ. Азъ мисля, че обсъдимъ ли си ние добръ работитѣ туъ и правимъ ли ги така, щото да защитимъ, колкото може по-добръ нашиятъ интереси, ние трѣбва да очакваме похвали отъ вредъ. Миналата година ни се казваше, че нѣмало изходъ; ние сега виждаме, че е имало. Ама г. Министърътъ на Финанситѣ казва, че сега сме заборчѣли по-много. Колко по-много? Искане да каже, че сѣ дефицитътъ отъ миналата година. Този дефицитъ отъ миналата година ние казахте, че е 5—6 милиона лева. И вие ги казвате песимистически, нарочно искате да плашите сѣ дефицитътъ; завчера казвахте, че е 20 милиона лева дефицитътъ за 1900 г., а пъкъ азъ зная, че нѣма да бѣдатъ 20 милиона, а около 15 ми-

лиона. За 1899 г. каза, че дефицитътъ билъ 14.000.000 л., а пъкъ ние имаме на рѣцѣ законопроектъ за сключването на бюджета на 1899 г. и виждаме, че дефицитътъ е 10 милиона лева. Заборчѣли сте, казвате, по-много. Съ какво? Съ 5—6 милиона дефицитъ ли? Отъ какво произлиза той? Защото туряте въ сметка данъта на Турция и онии пари, които се дължатъ на Русия. Ако не платимъ тѣхъ, ще останатъ неплатени паритѣ на Турция и Русия. Ама ще кажете: коректно ли е, добро ли е да забавяме по-нататѣкъ данъта на Турция и Русия? Не е коректно. Ако има възможностъ да направимъ по-почтенъ заемъ, да, по да сключимъ единъ заемъ, който ни понижава толкова низко, като настоящи, съ цѣль да платимъ тия пари, — има ли нѣщо по-печално отъ това? Дайте ни единъ почтенъ заемъ, за Бога, единъ заемъ, който да ни задържа statu quo-то, — тогазъ да имъ изплатимъ паритѣ. Защото и руситѣ иматъ право да си искатъ паритѣ и тѣ иматъ свои нужди, както и Dette publique ottomane и тя има право. Но невъзможността да изплатимъ сега турския или окупационния дългъ не е толкова голѣмо злонастие, щото да ни накара да отидемъ да правимъ такава една несподна операция, за да угодимъ на Русия. Руситѣ никога не сѣ ни казали: ние си искаме паритѣ, бързайте да направите заемъ, за да ни ги дадете, а казватъ: когато направите заемъ, ще ни ги платите. Хората ще чакатъ, както сѣ чакали винаги. (Г. Кирковъ: Миналата година удариха печата!) Миналата година удариха печата, г-нъ Кирковъ, за готовитѣ пари, които ни дадоха, защото, колкото и да сѣ готови да ни чакатъ за ариеретата, за остатѣцитѣ, тѣ не сѣ готови да вадятъ отъ каситѣ си готови пари да ни даватъ. И тоя, който знае положението на руситѣ и който знае голѣмитѣ економически прѣдприятия, въ които е ангажирана Русия, велики прѣдприятия, които сѣ отъ грамадна стойностъ, и недородитѣ, които съществуватъ въ Русия, отъ нѣколко години насамъ, ще признае, че тия 4 милиона лева, дадени на нашето правителство въ него вѣрме, сѣ една голѣма жъртва отъ нейна страна. Вие си въобразявате, че Русия като велика държава, като държава богата и тамъ пилѣйтъ паритѣ. Голѣма държава има и голѣми обязанности и голѣми нужди. И да ви кажа, ако говоримъ релативно, струва ми се, че нейнитѣ нужди сѣ за нея по-голѣми, отколкото сѣ нашитѣ за насъ. Така че, азъ признавамъ, че ще бѣде отъ наша страна малко неоложно, ако не прибрзаме да платимъ тѣзи 4 милиона лева. Трѣбва да ги платимъ безусловно и г. Министърътъ на Финанситѣ обѣща, че щомъ постѣниятъ суми отъ поземелни налогъ, ще ги плати, а пъкъ таквизи суми сигурно ще постѣнятъ. Ето защо азъ не виждамъ, че положението ни тая година е станало по-лошо отъ миналата, а напротивъ.

Сега, какво ще правимъ по-нататѣкъ? Ще останемъ длѣжни на нашата Банка. Ще ни чака тѣ една и 2 години, и нека стоятъ прѣвъ това вѣрме

въ обращение банкнотитѣ. То е една неприятностъ, но не е толкова голѣмо злощастие. Ама ще плащаме лихви. Нѣма да ни съсиятъ тия лихви, които ще платимъ на нашата Банка и на нашитѣ земе- дѣлски каси, защото нѣма да ги изнесатъ. Съсияватъ ни онѣзи лихви, които ги изнасяме навънъ.

Какво ни остава подиръ това? Остава ни при- зрака за седемтъ милиона лева авансъ, че щѣли да ни продадатъ книгата. Плащайте на банкитѣ лихвитѣ, бѣждѣте добросъвѣстни да ги плащате и, ако щете, въ прѣдплата, по шестмѣсечие, хората ще ви чакатъ и нѣма оттамъ да пострадате. Нека ни чакатъ 2 години. Искайте 2 години срокъ и ще ви дадатъ този срокъ, а пъкъ ние не щемъ повече; искайте максимално двѣ години. Азъ ще ви кажа, какво ще стане подиръ 2 години. Азъ ще ви кажа нѣщо по-малко оптимистическо, отколкото онова, ще зарисува за слѣдъ 2 години г. Сарафовъ, но повече вѣрно.

Сега, какъвъ дългъ имаме по-нататъкъ? На земе- дѣлческитѣ каси ще остане да плащаме 3 милиона лева. Ами на земеделческитѣ каси ние дължимъ тѣзи пари още отъ 1897—1898 г., когато се упражни послѣдната опция въ 1898 г. — нѣщо 3.350.000 л.; тѣ сж пари, които не сж изтеглени отъ земедел- ческитѣ каси, ами ги взехме отъ парижкитѣ банки по земеделческия заемъ — за смѣтка на каситѣ, и не имъ ги дадохме, защото трѣбваша на държа- вата. 20.000.000 л. отъ заема дадохме на каситѣ, а 3.350.000 не дадохме. И азъ имъ писахъ офи- циално, че колкото се пада лихва и погашение на тия 3.350.000 л., ще внесе държавата всѣко шест- мѣсечие, понеже тя е гарантъ за паритѣ и нѣма какво да искате повече. По тия условия, подъ които ви ги е дала Банката, ние ще ги поемемъ и, понеже имаме нужда, ние ще внасяме на васъ да ги пла- щате. И понеже тия 3.350.000 сж разсрочени за 50 години, амортизацията имъ е много малка, а и лихвата е 5%, тѣй щото не е голѣма тежестъ да ги плащаме.

Какво остава по-нататъкъ? Оставатъ съкро- вищнитѣ бонове. Ето най-тежкото нѣщо кое е, защото заемътъ съ съкровищнитѣ бонове е много лошъ, особено съ гаранцията, която е дадена, че е краткосрочно погашаемъ. Съкашъ че банкитѣ на- рочно го направиха краткосрочно погасимъ, за да ни направятъ голѣма загуба. Тия пари употребихме въ желѣзници и пристанища, и не може въ 4 го- дини да се изплатятъ. Г-нъ Теневъ бѣше много хитъръ, че склучи заема си за 5 години, но за пѣрвата година, когато той бѣше министъръ, да не плаща, а за слѣдующитѣ 4 години да му мислятъ другитѣ, които дойдоха подиръ него — тѣ трѣбваше да плащатъ. Ако бѣше за 5 години, щѣше да бѣде по 5 милиона лева годишно погашение, а сега, понеже е за 4 години, трѣбва да се плаща по 6.250.000 л. годишно. Когато той прѣстана да бѣде министъръ и дойдоха други, тѣ намѣриха тол- миразъ, че трѣбва да плащатъ по 6.250.000 л. само за погашение на този заемъ и още друга

сума за лихва на останалитѣ непогасени бонове. Разумѣва се, това е тежко. Но, г-да народни прѣд- ставители, ние вече прѣкарахме двѣтъ години и отъ 25-тъ милиона останаха да се дължатъ днесъ 14 милиона лева. Ако ние можехме още за 2 години да се измѣчимъ съ този бюджетъ по сѣмъ начинъ, по който сме се мъчили отъ 1900 г. насамъ, па ако щете и отъ 1899 г. досега, и да изнесемъ този товаръ, който е вписанъ въ разходния бюджетъ, като намѣримъ другадъ да направимъ економии, ние сме спасени. Не само спасени, но ние ще бѣдемъ сочени съ прѣстъ като примѣрна и образцова дър- жава, защото рѣдко е държава, която може такъвъ единъ дългъ, направенъ за такива прѣдприятия, за желѣзници и пристанища, който обикновено се изплаща въ продължение на стотина години, да го изплати въ 4 години отъ економитѣ въ бюджета, и то въ злато. Тази е била голѣмата мъчнотия на всички правителства подиръ 1900 г., и правъ бѣше г. Каразеловъ, като каза, че тия съкровищни бонове сж Демоклевъ мечъ, който виси надъ главата ни и който ни кара да правимъ глупости. Той глупости не каза, но каза да правимъ нѣща, които не сж добри. (Нѣкой отъ прѣдставителитѣ: Жертви!) Да, жертви. Така че, въоръжимъ ли се съ туй търѣвние, ние сме спасени, само че дото- гава трѣбва да направимъ бюджетъ уравновѣсенъ и, даже подъ рискъ ако имаме 2—3 милиона лева дефицитъ, нищо не е, защото ние ще погасяваме отъ дълговетѣ си по 6 милиона лева само отъ туй перо. Не е злощастие за България дефицитътъ. Азъ съмъ говорилъ и другъ пътъ, че не е доста- тчно да се влига врѣва, че има дефицитъ, но трѣбва да видимъ колко е дефицитътъ и отъ какво произлиза тоя дефицитъ. И азъ ако вписвамъ въ бюджета такива грамадни суми за погашения на държавни дългове, каквито нито Ромъния, нито Гърция, нито Сърбия, нито Франция и Англия не вписватъ, защото иматъ хората дългосрочни заеми и постепенно изплащатъ такива пари, а не ги по- връщатъ изведнажъ, и ако азъ вписвамъ, казвамъ, такива пари въ бюджета и накрая на годината не може да се срѣщнатъ смѣткитѣ и излѣзе единъ дефицитъ, всѣки трѣбва да ми каже, че при такива условия не можеше по-добро нѣщо да се направи. Това е тежко и никой народъ не може да го по- несе; слѣдователно, този народъ заслужава похвала, а не току да казваме, че щомъ има дефицитъ, това управление е лошо, безъ да се гледа отъ какво той произхожда! Нѣма съмнѣние, че при такива голѣми разходи и при такива условия да можешъ да срѣцнешъ двата краища на бюджета, е нѣщо твърдѣ мъчно, но, казвамъ, ако се яви дефицитъ отъ 2—3 милиона — това, не казвамъ, че е по- хубаво, нека се изрази друго-яче — това е по-малко зло, отколкото склучването на подобни договори. А лошо е, ако ние правимъ чрѣзъ дефицититѣ, по мнѣнието на г. Топчева, повече дългове, откол- кото ги погасяваме. Азъ пъкъ и миналата година сжщо имахъ случай да покажа въ каква степенъ

погасяваме дълговетѣ и въ каква степенъ трѣбва да ги правимъ. Ако врѣмето не бѣше напрѣдвало, азъ бихъ прѣдпочелъ да прочета цифритѣ на дефицититѣ за 15 години, а не само за 5 години, както г. Сарафовъ онзи денъ ги чете, и тенденциозно, защото взема въ съображение онѣзи цифри по бухгалтерската смѣтка, както прави Върховната Смѣтна Палата; а ако бѣха както прави Министерството на Финанситѣ своитѣ смѣтки — г. Сарафовъ ме разбира, — тогава щѣхме да видимъ, какво значение иматъ тия дефицити и доколко имаме право да се оплакваме за нашето положение, да се отчайваме и да мислимъ, че съ тоя заемъ сме изплували изъ батака. Азъ ви казахъ, че не съмъ такъвъ песимистъ, каквито чувамъ отъ трибуната отъ нѣколко години насамъ. Азъ имамъ дълбоката вѣра въ жизнеспособността, въ бѣднѣщето на нашия народъ и чувствувамъ една гордостъ винаги, когато говори за него. За този мой оптимизмъ съ ме укорявали, че съмъ го проповѣдвалъ, когато съмъ билъ министъръ, но мисли, че съмъ билъ правъ, защото заслужа да се говори за нашия народъ така при всичкитѣ кусури, които имаме. Така че, моето мнѣние е, че много по-малко ще бѣде злото, ако не се направи заемътъ. Ще се боримъ тогава 2 години. Мжнотии ще имаме. Г-нъ министърътъ направи смѣтката, че първата година щѣли сме да изгубимъ 5 милиона и нѣщо, а втората година по-малко, а третата година, 1905-та, щѣло да се уравни. Заради тия намаления, които не сѣ дѣйствителни, а е едно разсрочване само на дълговетѣ, не заслужа да правимъ заемъ. И безъ него положението е сѣщото. Види се, че г. министърътъ не може да защити заема, или ако тѣй го защитава, само съ тия аргументи, той не го е никакъ защитилъ.

Но азъ признавамъ друго нѣщо, че ако ние рѣчемъ да пристѣпимъ къмъ тая задача, да сложимъ бюджетитѣ безъ дефицитъ, ние сме много малко приготвени за това. Разходътъ би трѣбвало да се намали не въ това, че единъ-двама чиновника ще се съкратятъ, не съ това, съ което сега се занимаватъ въ бюджетарната комисия. Този знаменитъ щатъ за чиновницитѣ, който съдържа въ себе си една голѣма реформа, както виждате, правителството не е въ състояние да го приготви, макаръ че говори толкова години за него. То е една реформа за намалението на персонала. Второ, ми се струва, че ако ние ще се рѣшимъ на тая мѣрка, трѣбва да се рѣшимъ и на слѣдующата реформа: да вземемъ и направимъ героически реформи въ бюджета на Военното Министерство. Военниятъ бюджетъ е, който изида най-много. Когато другитѣ бюджети сѣ по 3—4—6.000.000 — да не ги наброявамъ сега, — той самитѣ е отъ 20.000.000 и съ бюджета на Народното Просвѣщение ставатъ 28.000.000. Като прибавите къмъ тѣзи 28.000.000 и 30.000.000 за държавни дългове, ставатъ 60.000.000. Ако не направимъ намаления отъ тѣзи министерства, какво ще направимъ отъ останалитѣ министерства? Сега, ако не направимъ

заемъ, бюджетътъ на държавнитѣ дългове ще остане, както е сега, доста тежъкъ — това трѣбва да признаемъ. Дѣ ще направимъ тѣзи економии, за да избѣгнемъ дефицититѣ? Това е скандалъ, дѣто Министерътъ на Финанситѣ ни прѣдставлява единъ бюджетъ и казва, че около 2.000.000 дефицитъ ще има и 1.000.000 още за тържествата — ставатъ 3 милиона, ама ние ще ги покриемъ оттукъ-оттамъ! Това нѣщо не можеше да направи Министерътъ на Финанситѣ никога, ако нѣмаше задъ гърба си надеждата, че ще склочи заемъ, и той показва дефицита за да ни уплаши. Само по туй съображение той ни описа така положението. Нѣма съмнѣние, че положението е лошо, но азъ съмъ въ състояние да ви докажа, че г. Сарафовъ умнилено прѣдстави тукъ злото по-голѣмо, отколкото е. Единъ министъръ на финанситѣ нѣма никакъ интересъ да прѣдставлява положението на държавата по-лошо, отколкото е.

Министъръ П. Абрашевъ: Но не и да прѣувеличава, г-нъ Теодоровъ! Помните ли, че Вие казвахте едно врѣме, че каситѣ прѣщатъ съ злато, че държавното съкровище е пълно съ злато, а въ това врѣме Вие склучвахте заемъ съ Бреславската банка? (Отъ лѣвицата: А а а!)

Г. Теодоровъ: Позволѣте ми да кажа, че Вие събирате свѣдѣния отъ улицата.

Министъръ П. Абрашевъ: Отъ тази катедра го твърдѣхте; въ дневницитѣ го има!

Г. Теодоровъ: Утрѣ ще ги четете, г-нъ Абрашевъ, и подиръ това азъ ще имамъ право да Ви нарека лъжецъ!

Министъръ П. Абрашевъ: Добрѣ!

Г. Теодоровъ: Утрѣ ще четете моитѣ думи, дѣто съмъ казалъ, че каситѣ прѣщатъ отъ злато и че нѣма нужда отъ пари! Азъ казахъ самитѣтъ, че не съмъ прѣдставлявалъ работитѣ песимистично, но никога не съмъ говорилъ лъжи, а да говори, че каситѣ прѣщатъ отъ злато, трѣбва да бѣда на мѣстото на г. Абрашева, за да кажа това! (Министъръ П. Абрашевъ: Хубаво правите, че ме сравнявате съ Васъ!) Затуй азъ казахъ, че той събира свѣдѣния отъ улицата! Той го е челъ отъ неговия вѣстникъ. (М. Такевъ: За г. Абрашева е извинително: той за пръвъ пѣтъ влиза въ Камарата.) И тѣй, г-да народни прѣдставители, положението е мжчно. Дали може да се направи туй намаление въ войската? Тамъ е надеждата. Ако не може да станатъ намаления, ние не може да си помогнемъ. Азъ бихъ прѣдложилъ да се направятъ тѣзи намаления тази година и още една година — намъ не прѣдстои война въ тѣзи двѣ години — както намалиха ромжнитѣ. Знаете ли, че Стурдза само оттамъ подобри положението: съ грамадни намаления на бюджета по Просвѣщението и Войната? Та, ако можехме да направимъ такива нама-

ления отъ 2 или 3.000.000 л. — азъ не съмъ като покойния Бѣлиновъ да казвамъ, че 5.000.000 може да се направятъ намаления само въ войската... (М. Такевъ: И отъ г. Христа Тодоровъ има докладъ, че може да стане 5.842.000 л. намаления въ военния бюджетъ.) Азъ не вѣрвамъ това, това не е искрено, но азъ допускамъ, и ако се разгледа военниятъ бюджетъ, мога да кажа постѣ, по кой начинъ може да стане това намаление. Нѣма да кажа „безъ ущърбъ на боевата способностъ на войската“, да, може да е съ единъ малкъ ущърбъ на боевата способностъ на войската, но какво значи, г-да народни прѣдставители, боевата способностъ на нашата войска, когато ние се давимъ въ такива нужди? Нашата боева способностъ трѣбва да съотвѣтствува на нашата финансова способностъ. Ето защо, ако това нѣщо можемъ да направимъ, ще се ангажираме по пята, който проповѣдваха г. г. демократитѣ: да се постави правителството на тѣсно, да направи радикални реформи и слѣдъ двѣ години, като изплатимъ съкровищнитѣ бонове, слѣдъ това изведнажъ ще се свалятъ отъ разходния бюджетъ 6½ милиона за лихви и погашения на съкровищнитѣ бонове, ще се хвърлятъ като економия отъ нашия бюджетъ, нѣма да ги има въ бюджета! Въ добавъкъ и дългътъ къмъ Русия и той се изплаща и съ това 8.800.000 л. зл. ще ги махнемъ. Тогава ще си отдѣхнемъ и ще кажемъ: нѣма да увеличаваме разходите и, ако не увеличаваме разходите, ние ще имаме шансъ не само за бюджетъ безъ дефицитъ, но ще имаме шансъ и за бюджетъ съ излишъци. И тогава правѣте заеми и ще ги направите безъ никаква реална гаранция; ще дойдатъ да ви молятъ да сключите заемъ! Тази работа иска двѣ години трудъ, двѣ години подготовка. Азъ не отричамъ, че задачата на едно министерство слѣдъ отхвърлянето на този заемъ ще бѣде много по-мъчна, отколкото е задачата на сегашното министерство, защото вече два заема сж отхвърлени, а това влияе много върху кредита на страната и то води подиръ себе си извѣстни ангажменти. Ето защо азъ съмъ упълномощенъ отъ нашата група да декларирамъ на почитаемото правителство слѣдующето: ние не одобряваме този заемъ по никой начинъ; защото намираме, че неговитѣ условия сж тежки; защото намираме, че тѣзи условия сж въ много отношения по-долу отъ всички прѣдшествующи заеми, а пъкъ България, която е прѣкарала 1897, 1898, 1899 и 1900 години нещастни и слѣдъ като е настѣпилъ този сравнително добъръ периодъ на 1901 и 1902 години и не се намираме въ такова лошо положение, не заслужава участъта да върви назадъ; тя има право да иска да живѣе и да напредва, а първото условие за да напредва е да има добъръ кредитъ, за да запази самостоятелността си! Не одобряваме, прочее, заема ви и за него не можемъ да гласуваме, защото, азъ казахъ и по-рано, че ако бихъ внесълъ такъвъ заемъ въ 1898 г., намъ щѣхте да ни вземете главитѣ, а сега щомъ видѣхте такъвъ заемъ, ще

ни пожалите поне гласовѣтъ. Обаче, ако почитаемото правителство, за да избѣгне това неудобство, въ което ще изпадне България, направи съкращение на своитѣ военни сили, за което азъ не знамъ, дали ще се намѣри отговорно лице да ги прокара — защото ние сме народни прѣдставители, за народенъ суверенитетъ често приказваме, но не всѣкога умѣемъ да налагаме суверенитета, — та ако това не може да се направи и ние ще трѣбва двѣ години да се мъчимъ, ние, отъ народната партия, сме готови да забравимъ всичкитѣ несгоди на малката емисия, ние сме готови да кажемъ прѣдъ свѣстѣта си: пропаднаха нѣколко милиона, но не сме ние виновати; ние изпълнихме миналата година дълга си, ние отървахме България отъ по-големото зло на монопола. (Нѣкой отъ социалиститѣ: А а а!) Като говоря за заслугитѣ на нашата партия, азъ признавамъ, че заслугата е по-голяма на демократитѣ, отколкото на нашата, защото ние бѣхме опозиция и бѣхме въ ролята си когато се противихме на монопола, а тѣ бѣха правителствени хора, и само прѣдъ дълга на патриотизма, прѣдъ съзнанието на опасността отидоха да се борятъ съ своето правителство. Та, като говоря за нашата група, не изключвамъ заслугитѣ и на другитѣ групи, въ това число и на вашия твърдъ симпатиченъ тогава прѣдставителъ г. Кирковъ, (Смѣхъ.) който ни говори за помѣтането на коалиционното правителство. Недѣйте мисли, че това, което отъ врѣме на врѣме съмъ казалъ за социалиститѣ, изобщо така мисля за тѣхъ. (Г. Кирковъ: Сега сме малко барашкѣ!) Казвалъ съмъ го всѣкога, когато трѣбва да се каже. — Та, казвамъ, че ние сме готови да забравимъ за тия жъртви отъ нѣколко милиона, произходящи отъ низката емисия, защото българскиятъ народъ съ 6—7—8 милиона, които ще изгуби въ случая, ако получи единъ урокъ да си избира добри хората за въ бѣдѣ, тѣ сж платени. Азъ го казвахъ това и по-напрѣдъ, въ наше врѣме, когато спорѣха нѣкои наши противници, дали е сгоденъ заемътъ или не, дали е скѣпа желѣзницата или евтина. И ми казваха, че за 24 милиона е скѣпа. Колко струва? питахъ азъ. — 18 милиона. Е добръ, тая разлика отъ 6 милиона, единъ деболъ снѣгъ като падне въ България, ще ги платимъ за една година; България не ще пропадне отъ една сдѣлка, въ която се губятъ 4 или 5 милиона, но сигурно може да пропадне отъ онѣзи условия, които биха се създали за насъ като народъ, които го дупятъ, които спъватъ развитието му, понижаватъ неговото положение въ реда на народитѣ. Та, казвамъ, по въпроса за емисията, готови сме да замижимъ и да кажемъ: нека му мисли онзи, който е направилъ заема, нека тегли отговорността прѣдъ България партията, която ще прокара тоя заемъ. Ние нѣма да се противимъ на приемането на този заемъ, но ако поне правителството се окаже силно, за да направи слѣдующитѣ работи: да махне реалната гаранция, която е дадена въ този видъ, и да я постави поне въ тоя видъ, въ който е била

при г. Тенева. Това е голѣма жертва, която правимъ, и менѣ ми е болно като го говоря. (Отъ дѣсницата: Уфъ! — Х. Камбуровъ: Митниците залагахте миналата година!) Ако питате моето лично мнѣние, азъ съмъ противъ, и не бихъ направилъ и тази концесия, но я прави прѣдъ видъ на това, което цѣлата наша партия взима въ внимание, прѣдъ видъ на мжчотиитѣ, въ които може да изпадне България, ако се продължи още двѣ години търсенето на заеми. Мене ако питате, азъ по никакъвъ начинъ не можехъ да кажа нищо дума за такава концесия; но натоваренъ съмъ отъ името на партията да го кажа, и затова го казвамъ. Минималното, прочее, което ще искаме е, слѣдователно, да се оставятъ тѣзи претенции на банките. Никакъвъ чуждъ контролъ нѣма да приемемъ въ България, никакви пари, за да доведемъ тукъ чужденци контролори да ни станатъ чорбаджии, нѣма да гласуваме, защото мислимъ, че ще бѣде прѣдателство въ този видъ, въ който е поставенъ сега контролтѣ, и ние го чувствуваме толкозъ лошо, че ще бѣде много недостойно за насъ ако го гласуваме — по най-послѣ можемъ да направимъ една жертва, като се не противимъ на приемането на заема — и второто условие е, ако правителството, прѣди да подложи на вотиране този договоръ, уговори окончателно сумата, която ще се плати за съкровищницѣ бонове, а не остави тази неопрѣдѣленостъ, която сега съществува въ договора. Това правителството е въ състояние да го направи, като се съгласи да се отложатъ дебатитѣ само за нѣколко врѣме, и азъ съмъ убѣденъ, че банките поставени прѣдъ опасността, че ще изгубятъ заема, ще се съгласятъ на отстъпки, както миналата година, помните добръ, че направиха. Тѣзи двѣ нѣща сж най-малкото, което имаме право да искаме, защото ние виждаме, че правителството жертвува България, прави жертви отъ нея такива, каквито досега не сж правени. И жалното е, че когато ги правятъ, свързватъ и името на Русия, за да покажатъ, види се, нуждата на тѣзи жертви, нѣщо, което ни най-малко не ни убѣждава. (М. Такевъ: Това е компенсация за Фирмилиана!) Азъ по това имамъ особено мнѣние и бихъ могълъ да го развия, но сега е късно.

И така, ако се опрѣдѣли курсѣтъ на тия книжа, ако се фиксира, разумѣва се, колкото се може по-долу, не al pari, и слѣдъ това ако се отмахне въпросѣтъ за контрола, ние ще оставимъ правителствената партия и правителството да свърши мисията си и нѣма да бѣдемъ противъ приемането на заема. Не се ли отложатъ дебатитѣ, не стане ли опитъ за подобрение условията на заема, поне въ тѣзи двѣ отношения, ние ще гласуваме противъ и сме

убѣдени, че ако бѣдемъ поддържани и заемѣтъ бѣде отхвърленъ отъ Народното Събрание, то както подиръ миналогодишния заемъ се намѣри по-добъръ изходъ и се дойде отъ тѣзи сжщитѣ хора съ по-добъръ договоръ, други хора — тѣзи хора сж неспособни вече да направятъ нѣщо по-добро: изчерпи се всичко: и Руски царъ, и руски помощникъ на финансови министъръ, — други хора, съ друга политика, сж въ състояние да направятъ нѣщо по-добро отъ тѣзи, за които говорихъ досега. (Д. Христовъ: Тамъ ви боли вастъ!) Като прави послѣднитѣ отстъпки и послѣдния апелъ къмъ правителството, за да докажа, че ние, като сме партизани, не прѣставаме да бѣдемъ българи и можемъ въ една нужда, въ която правителството казва, че се намирала държавата, да бѣдемъ полезни съ нашето съдѣйствие на правителството, длъжностъ на правителството е да вземе или отхвърли нашата услуга — c'est à laisser ou à prendre, — но договора, тѣй както той е сега прѣдъ насъ, ние не одобряваме, и ако правителството поне въ тѣзи точки го не поправи, ние не можемъ да му дойдемъ на помощъ. Това е мнѣнието на групата, отъ името на която имамъ честта да злоупотрѣбя съ вашето слушане и търпѣние въ днешното засѣдание, и съ това свършвамъ. Мисля, че изпълнявамъ единъ дългъ, който ми се налага отъ моитѣ избиратели, и нека всѣки го изпълни, както му диктува неговата съвестъ. Едно нѣщо ще кажа, че въ всичко, което говорихъ, ни най-малко не съмъ прѣслѣдвалъ нѣкои егонистични цѣли или партизански цѣли. (Отъ дѣсницата: О о о!) Г-нѣ Урумовъ, който сжди за хората по себе си, нѣма да вѣрва, но азъ ви казвамъ, че въ полза на нашата партия — и миналата година, когато говорихъ противъ монопола, го казахъ, и сега го казвамъ, — въ полза на нашата партия, ако се гледа на работата партизански, е, може би, да постъпва друго-яче, но за насъ интереситѣ на партията не сж нищо прѣдъ интереситѣ на онзи народъ, за когото сме се клеили, че ще му бѣдемъ вѣрни и че ще му служимъ вѣрно. (Ржкоплѣскане отъ лѣвицата.)

Прѣдседателствующъ Д. К. Поповъ: Свършихте ли най-послѣ, г-нѣ Теодоровъ?

Министъръ-Прѣдседателъ Д-ръ С. Даневъ: Моля да се вдигне засѣданието, за да имаме врѣме да отговоримъ и ние, защото е много късно.

Прѣдседателствующъ Д. К. Поповъ: Засѣданието се вдига. Дневниятъ редъ за утрѣ ще бѣде продължение отъ днешния.

(Вдигнато въ 7½ ч. послѣ пладнѣ.)

Прѣдседателъ: Д. Цанковъ.

Подпрѣдседатели: { Д. К. Поповъ.
А. Франгя.

Секретаръ: П. Ковачевъ.

Началникъ на Стенографическото бюро: Т. Гължбовъ.